

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

Festivity na dvorech přemyslovských knížat a králů (12. a 13. století). Nastolení, korunovace a pohřby.

Festivities on the courts of the Premyslids' princes and kings (12 and 13 centuries).

Enthronements, coronations and funerals.

Simona Geyerová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Gabriela Viktorie Šaročová

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury. Souhlasím se zapůjčováním práce a jejím zveřejňováním.

V Praze dne 25. 6. 2010

Simona Geyerová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Gabriele V. Šaročové za její cenné rady, připomínky i náměty při obtížích nebo otázkách, na které jsem v průběhu psaní své bakalářské práce narazila.

Obsah

1. Úvod.....	5
1.1. Prameny a literatura.....	7
2. Přemyslovské slavnosti.....	12
3. Nastolení přemyslovských knížat.....	17
3.1. Nastolení Jaromíra (1004), Břetislava I. (1035) a Břetislava II. (1092) jako představa pro nastolování knížat ve 12. století	23
4. Korunovace přemyslovských králů.....	27
4.1. Přemyslovský korunovační řád.....	28
4.2. Přemyslovské korunovační klenoty.....	33
4.3. Od knížat ke králům (korunovace Vratislava II., Vladislava II., Přemysla Otakara I.)	39
4.4. Dědiční králové (korunovace Václava I., Přemysla Otakara II., Václava II.)	49
4.5. Korunovace mimo pražský dvůr (Václav II. a Václav III.).....	57
5. Pohřby přemyslovských knížat a králů.....	63
5.1. Budování přemyslovských pohřebišť.....	63
5.2. Umírání knížat.....	68
5.3. Umírání králů.....	74
5.3.1. Náhlná smrt Přemysla Otakara I. a Václava I.....	74
5.3.2. Smrt a problematický pohřeb Přemysla Otakara II.....	76
5.3.3. Umírání, smrt a pohřeb Václava II.....	77
5.3.4. Olomoucká vražda.....	82
6. Závěr.....	84
7. Seznam pramenů a literatury.....	85
7.1. Prameny.....	85
7.2. Literatura.....	86
8. Obrazová příloha.....	91

1. Úvod

Festivity – nastolení, korunovace, pohřby, ale i svatby, křtiny nebo honosné vjezdy panovníků do měst. Všechny tyto slavnostní události jsou velmi zajímavé a při studiu především z časových důvodů opomíjené. Proto jsem se rozhodla podrobněji věnovat tomuto tématu, a tím rozšířit třeba nejen své obzory, ale i jiných. Při shromažďování literatury jsem se prvotně zaměřila na všechny výše zmíněné události. Postupně však vyšlo najevo, že k nastolení knížat, ke korunovacím králů a k pohřbům, mám materiálu více, než jsem očekávala, a že by byla škoda v této práci nezmínit vše, co jsem vyhledala. Proto jsem vynechala svatby, křtiny a honosné vjezdy ve prospěch výše zmíněných slavností.

Za cíl této práce jsem si stanovila zmapovat sváteční chvíle přemyslovských vládců. Jedná se nejen o slavnosti, které panovníkovu vládu obvykle uváděly, ale také ji neméně okázale uzavíraly. Soustředila jsem se především na vládce přemyslovského státu ve 12. a 13. století. Nebylo však možné toto časové rozmezí vždy plně dodržet, proto v práci nalezneme nejen přemyslovské vládce panující v 11. století, ale také přemyslovské krále vládnoucí na počátku 14. století. Důvod je prostý, podkladů k festivitám knížat vládnoucích ve 12. století nebyl dostatek, a proto bylo nutné doplnit chybějící informace z dob minulých, tedy od přemyslovských knížat žijících v 11. století. Z hlediska úplnosti tématu královských korunovací jsem považovala za nutné zmínit již první přemyslovský královský titul Vratislava II. Nemohla jsem se ani vyhnout počátku 14. století, zvláště slavnostnímu pohřbu Václava II., o kterém nás tak hezky informoval Petr Žitavský¹. Jednalo se o první podrobně zmapovanou pohřební slavnost, jejíž průběh mohl být využíván i dříve. Informace však chybí. Aby byl obraz festivit přemyslovských vládců v tomto textu kompletní, nechybí ani zmínky o Václavovi III., jehož smrt uzavírá nejen vládu rodu Přemyslovců, ale i mou práci.

Text je tematicky rozdělen na dvě části, na slavnostní uvedení panovníka do úřadu, na vládcovu smrt a následný pohřeb. První části se věnují kapitoly *Nastolení přemyslovských knížat* a *Korunovace přemyslovských králů*. Druhou část reprezentuje kapitola *Pohřby přemyslovských knížat a králů*. Ve všech kapitolách se

¹ Více k tomuto tématu kapitola 5.3.3., s. 77-82 této práce, zde odkazy na příslušnou literaturu

snažím vždy nejdříve objasnit obecnou problematiku daného tématu, a poté, podle množství dostupné literatury, se věnuji chronologii slavností u jednotlivých panovníků.

V kapitole *Přemyslovské slavnosti* se snažím obecně pojmut festivity na přemyslovském dvoře, a to především jejich vazby ke dnům významných svátků církevního roku. Mimo jiné objasňuji velký význam slavností na panovnickém dvoře zejména ve 13. století, kdy bylo pro vládců téměř nutností prezentovat se před lidem v plném majestátu, jelikož tímto činem demonstroval svou moc.

Ve třetí kapitole *Nastolení přemyslovských knížat* se zabývám nejen slavnostmi knížat z 12. století, ale také zmiňuji Přemyslovce žijící a vládnoucí ve století jedenáctém. Hlavním zdrojem informací pro tuto problematiku se stala Kosmova kronika². Kosmas použil některé panovníky jako vzor pro soudobé vládců. Těmto panovníkům také věnoval větší pozornost. Možná i to se stalo důvodem, proč u nich najdeme i podrobnější popis intronizace, který však byl s velkou pravděpodobností shodný s popisem nastolení ve 12. století. Proto jsem si dovolila „vzorovým panovníkům“ věnovat podkapitolu i přes to, že žili a vládli o století dříve, než jsem si určila v názvu práce.

Ve čtvrté kapitole *Korunovace přemyslovských králů* se v obecné části pokouším stanovit rozdíl mezi knížaty a králi. Snažím se také vyložit důležitost královského titulu pro přemyslovské krále a cestu Přemyslovců ke královskému titulu, počínaje neúspěšnými snahami o dědičný královský titul Vratislava II. a Vladislava II., a konče úspěchem Přemysla Otakara I. V kapitole jsou samozřejmě chronologicky zaznamenány informace ke korunovačním slavnostem jednotlivých přemyslovských panovníků od prvního českého krále Vratislava II. po posledního korunovaného přemyslovského vládců na českém území Václava II. Nechybí zde ani zmínky o mimopražských korunovacích Václava II. a Václava III. V této kapitole se také zabývám existencí přemyslovského korunovačního řádu a jeho vazbou na německý řád. Najdeme zde i podkapitolu ke korunovačním klenotům, ve

² *Kosmova kronika česká*, překlad K. Hrdina a M. Bláhová, úvod D. Třeštík, komentář P. Kopal, Praha - Litomyšl 2005; *Kosmův letopis český*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 1- 198.

kteřé se věnuji popisu královských korun jednotlivých panovníků. Koruny přemyslovských vládců se nám bohužel nedochovaly, a proto o jejich vzhledu soudíme především ze zachovaných mincí a také z koruny Karla IV., která podle některých hypotéz mohla být vyrobena na základě koruny přemyslovské.

Pátá kapitola nese název *Pohřby přemyslovských knížat a králů*. Až do smrti Václava II., jehož pohřeb je v této kapitole podrobně zaznamenán, prakticky nemáme informace o průběhu pohřbů přemyslovských panovníků. Proto jsem se v tomto oddílu zaměřila na místa posledního odpočinku přemyslovských vládců, která nám jsou ve většině případů známa. Největší důraz kladu na klášter sv. Františka, v jehož rámci chtěl Přemysl Otakar II. vybudovat rodové pohřebiště, a na Zbraslavský klášter s konventním chrámem Panny Marie.

1.1. Prameny a literatura

Mezi stěžejní prameny, které jsem při psaní této práce využívala, patří *Kosmova kronika*³ a *Zbraslavská kronika*⁴. Kosmova kronika česká, za jejíhož autora je považován děkan pražské svatovítské kapituly Kosmas, se zabývá nejstarším obdobím dějin Čechů do roku 1125. Kronika mi byla nápomocna především pro starší dějiny týkající se 11. století. Jak už jsem vysvětlila v úvodu této práce, pro nedostatek informací k festivítám knížat vládnoucích ve 12. století, bylo potřeba využít informací ke slavnostním okamžikům knížat vládnoucích v 11. století. Kosmas se totiž slavnostem, které jsou objektem mého zájmu, příliš podrobně nevěnoval. Zbraslavská kronika vznikala v cisterciáckém klášteře na Zbraslavi v letech 1305-1339 jako dílo dvou zbraslavských opatů, Oty a Petra Žitavského. Ota napsal první část do roku 1296. Na kapitoly sepsané Otou navázal Petr Žitavský a skončil rokem 1338. Původním cílem kroniky bylo oslavit zakladatele Zbraslavského kláštera, českého krále Václava II., nakonec se však

³ *Kosmova kronika česká*, překlad K. Hrdina a M. Bláhová, úvod D. Třeštík, komentář P. Kopal, Praha - Litomyšl 2005; *Kosmův letopis český*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 1- 198

⁴ *Chronicon Aulae regiae - Zbraslavská kronika*, přeložil F. Heřmanský, verše R. Mertlík, předmluva a revize Z. Fiala, Praha 1976

kronika rozrostla ještě o Václavovy následovníky. Z kroniky jsem využila informace týkající se nejen Václava II., ale i jeho syna Václava III. Důležité pro mě byly zápisy týkající se založení Zbraslavského kláštera, dále podrobné popisy Václavovy korunovace a hlavně popis jeho umírání, smrti a pohřbu. Otázkou je, na kolik Petra Žitavského ovlivnil při psaní původní záměr kroniky, tedy líčit Václava II. jako vzorného křesťana a světského knížete, s cílem panovníkova svatořečení.⁵ To se totiž mohlo projevit v líčení umírání Václava II. Pokud tedy vezmeme v úvahu tuto informaci a budeme s ohledem na ni k práci přistupovat, otevírá se nám mimo jiné vůbec první popis panovníckého pohřebního ceremoniálu, který se dochoval z českého prostředí.

Často jsem ke své práci používala edici Josefa Emlera *Fontes rerum Bohemicarum II.*⁶ Kromě již zmíněné Kosmovy kroniky jsem využila informace především od Kosmových pokračovatelů *Kanovníka Vyšehradského*⁷ a *Mnicha Sázavského*⁸. Důležité informace mi poskytl i *Letopis Vincencia*⁹.

Jsem si plně vědoma chybějícího pramene, a to rýmované kroniky Otakara Štýrského¹⁰ psané v národním jazyce, tedy středohornoněmčině. Kronika mi bohužel z jazykových důvodů zůstala odepřena, nicméně informace z tohoto díla v práci nechybí, byť jsou zprostředkovány druhotně přes autory, kteří se dané problematice také věnují.

Podle mého studia neexistuje žádná publikace, která by se věnovala festivítám na dvorech přemyslovských knížat a králů jako samostatnému tématu. Nicméně existují publikace, jež se mimo jiného dotýkají všech slavností, kterými se zabývám. Jedná se o knihu *Přemyslovci*¹¹ od Josefa Žemličky, která obsahuje pro mou práci velmi přínosné kapitoly. Žemlička bohatě pojednává o slavnostech a

⁵ K této problematice naposledy podrobně CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II.*, Praha, 2007b

⁶ *Fontes rerum Bohemicarum II, Kosmův letopis český s pokračovateli*, ed. J. Emler, překlad V. V. Tomek, Praha 1874

⁷ *Kanovník vyšehradský*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 201-237

⁸ *Mnich sázavský*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 238-269

⁹ *Letopis Vincencia, kanovníka kostela pražského*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 407 – 460

¹⁰ Více k této problematice viz. kapitola 4.4., s. 52-57 této práce, v pozn. 217 na s. 53 uvedena příslušná literatura

¹¹ ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*, Praha 2005a

jejich vazbě na důležité svátky, zabývá se počátkem vlády Přemyslovců, ale i tím, jak knížata a králové umírali. Josef Žemlička ve spolupráci s Petrem Sommerem a Dušanem Třeštíkem vydal rozsáhlou publikaci *Přemyslovci*¹², která se snaží podat nejucelenější pohled na dynastii Přemyslovců. Proto i v této knize nalezneme studie týkající se nastolení, korunovacích a pohřbů, i když jsou poměrně stručné. Přehled slavností nám podává František Šmahel ve své studii *Královské slavnosti ve středověkých Čechách*¹³, jak už však název napovídá, studie se netýká knížecích svátečních chvil.

Obecný přehled historických a kulturních událostí studovaného období mi poskytly především knihy Josefa Žemličky *Čechy v době knížecí*¹⁴, *Počátky Čech královských*¹⁵ a *Století posledních Přemyslovců*¹⁶. Také jsem čerpala z knih Vratislava Vaníčka *Velké dějiny země Koruny české II.* a navazujícího svazku *Velké dějiny země Koruny české III.*¹⁷ Ze starších autorů jsem neopomněla práce Františka Palackého *Dějiny národu českého I.*¹⁸ a *Dějiny národu českého II.*¹⁹ nebo díla Václava Novotného²⁰ a Josefa Šusty²¹ *České dějiny*.

¹² SOMMER, Petr - TŘEŠTÍK, Dušan - ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci: budování českého státu*, Praha 2009

¹³ ŠMAHEL, František: *Královské slavnosti ve středověkých Čechách*, in: *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 107-132

¹⁴ ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*, Praha 1997

¹⁵ ŽEMLIČKA, Josef: *Počátky Čech královských 1198 – 1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002

¹⁶ ŽEMLIČKA, Josef: *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1986

¹⁷ VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 2. 1197-1250, Praha - Litomyšl 2000; VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny země Koruny české*, Sv. 3. 1250-1310, Praha - Litomyšl 2002

¹⁸ PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I.*, Od prvověkosti až do roku 1253, Praha 2002

¹⁹ PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II.*, od roku 1253 až do roku 1403, Praha 2002

²⁰ NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny. Dílu I. část II., Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913; NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny. Dílu I. část III., Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197-1253)*, Praha 1928; NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny. Dílu I. část IV., Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253-1271)*, Praha 1937

²¹ ŠUSTA, Josef: *České dějiny: Dílu 2. část 1, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935

Informace ke knížecímu nastolení jsem získala především z děl polských autorů, a to z publikace *Vyšehrad*²², kterou napsal Andrzej Pleszczyński a z polsky psaného díla *Ceremoniał intronizacyjny Przemysłodów w X-XIII wieku*²³ od Michala Kuleckiho. Michal Kulecki se opíral při psaní své studie především o poznatky z Kosmovy kroniky, na jejímž základě dospěl k základním prvkům nastolovacího obřadu.

Obecně se problematikou přemyslovských korunovacích zabývá Demeter Malaťák²⁴, který neopomíná ani nastolování knížat, k nimž přejímá informace z výše zmíněné studie Michala Kuleckiho. Aniž bych snižovala ostatní práce týkající se korunovacích, je dle mého názoru vrcholnou prací, vydanou již v roce 1934, dílo Josefa Cibulky *Český korunovační řád a jeho původ*. I přesto, že se jedná o starší publikaci a některé Cibulkovy názory již byly překonány, stále je jediným dílem svého druhu, dodnes sloužící jako zdroj informací pro historiky, kteří se zabývají danou problematikou.

Královským slavnostem dotýkajících se vždy jen jednoho přemyslovského panovníka se ve svých studiích věnuje více autorů. Všechny tyto studie jsou velmi podrobné a pro mou práci nezbytné. Zabývají se nejen samotnou slavností, ale i politickými dějinami. Patří sem díla Josefa Šusty²⁵, Roberta Antonína²⁶, Jiřího Kejře²⁷, Josefa Žemličky²⁸, Demetera Malaťáka²⁹ nebo Michala Maška³⁰.

²² PLESZCZYŃSKI, Andrzej: *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002.

²³ KULECKI, Michal: *Ceremoniał intronizacyjny Przemysłodów w X-XIII wieku*, *Przegląd Historyczny* 75, 1984, s. 441-451

²⁴ MALAŤÁK, Demeter: *Korunovace přemyslovských králů*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Brno 2006, s. 47-66

²⁵ ŠUSTA, Josef: *Václav II. a koruna polská*, in: *Český časopis historický* 21, 1915, s. 313-346

²⁶ ANTONÍN, Robert: *Hnězdenská korunovace krále Václava II.*, in: *Časopis Matice Moravské* 123, 2004, s. 337-365

²⁷ KEJŘ, Jiří: *Korunovace krále Vladislava II.*, in: *Český časopis historický* 88, 1990, s. 641-660

²⁸ ŽEMLIČKA, Josef: *Rituál přísahy a koruna Václava II. K obrazu dvora posledních Přemyslovců*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*, Praha 2005b, s. 35-46

²⁹ MALAŤÁK, Demeter: *Korunovace Vratislava II.*, in: *Časopis Matice Moravské* 121, Brno 2002, s. 267-286

³⁰ MAŠEK, Michal: *Korunovace Vladislava II. ve světle numizmatických objevů. Král Vladislav a Judita královna*, in: *Dějiny a současnost* 27, 8/2005, s. 12

K uvedení do problematiky pohřbívání ve středověku slouží publikace *Dějiny smrti*³¹ od Philippa Ariese nebo dílo Norberta Ohlera *Umírání a smrt ve středověku*³². V žádném případě nám však tato díla nepřinášejí konkrétní informace o pohřbech přemyslovských knížat. Tyto informace jsem čerpala především z publikace Mileny Bravermanové a Michala Lutovského *Hroby, hrobky a pohřebiště českých knížat a králů*³³. Dílo začíná pohřby přemyslovských knížat a končí pohřbem posledního rakouského císaře Karla I. Konkrétní informace o pohřbech dostáváme jen k vybraným přemyslovským panovníkům. Nicméně v knize nalezneme hodnotný přehled všech přemyslovských vládců a míst jejich posledního odpočinku. K budování přemyslovských pohřebišť jsem dále čerpala z prací týkajících se Zbraslavského kláštera od Kateřiny Charvátové³⁴, Jiřího Kuthana³⁵ a Ireny Prokopové.³⁶ Helena Soukupová³⁷ se ve svých publikacích věnuje historii Anežského kláštera.

³¹ ARIES, Philippe: *Dějiny smrti, Díl I. Doba ležících*, Praha 2000

³² OHLER, Norbert: *Umírání a smrt ve středověku*, Jihlava 2001

³³ BRAVERMANOVÁ, Milena – LUTOVSKÝ, Michal: *Hroby, hrobky a pohřebiště českých knížat a králů*, Praha 2001

³⁴ CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. a Cîteaux*, in: *Od knížat ke králům: Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, ed. Eva Doležalová, Robert Šimůnek, Praha 2007a, s. 158–164; CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Zbraslav - pohřebiště posledních Přemyslovců*, in: *Dějiny a současnost*, 13, 5/1991, s. 57-59

³⁵ KUTHAN, Jiří: *Cisterciácký klášter a pohřebiště posledních Přemyslovců na Zbraslavi*, in: *Pražský sborník historický X*, Praha 1977, s. 81-96.

³⁶ PROKOPOVÁ, Irena: *Václav II. a založení zbraslavského kláštera*, in: *Historický obzor* 12, 2001, s. 146-158

³⁷ SOUKUPOVÁ, Helena: *Anežský klášter v Praze*, Praha 1989; SOUKUPOVÁ, Helena: *Pohřby Přemyslovců v klášteře bl. Anežky v Praze na Františku*, in: *Časopis Národního muzea* 154, 1985, s. 14-40; SOUKUPOVÁ, Helena: *Přemysl Otakar II. a program jeho pražského pohřebiště*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století*, ed. M. Bláhová – I. Hlaváček, Praha 1998, s. 203-211; SOUKUPOVÁ – BENÁKOVÁ, Helena: *Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky Na Františku*, in: *Umění* 24, 1976, s. 193-217

2. Přemyslovské slavnosti

Slavnosti sloužily k veřejné reprezentaci panovníkova majestátu, byla to velkolepá podívaná pro lid, která upevňovala a prokazovala společenské postavení. Přemyslovský panovník se začal prezentovat v plném majestátu až od 13. století podle vzoru německých králů a císařů. Ovšem okázalé mše, skvostná roucha, významní hosté, dary a hostiny byly jistě běžnou součástí intronizace panovníků již v knížecím období.³⁸ Důležitá pro prezentaci byla také komunikace mezi jednotlivci a skupinami, ta totiž přinášela pravidla a tím řád celé společnosti. Komunikaci na panovnickém dvoře lze uvést ve dvou rovinách. Zaprvé to byla vnější rovina, reprezentována chováním, které dvorská společnost předváděla publiku. Příkladem může být předávání darů, jež bylo symbolem bohatství a štědrosti. Druhou rovinou byla motivace vnitřní. Ta vycházela například z touhy jedince po zisku a prospěchu.³⁹

Panovník i ostatní příslušníci dvora se chovali ve slavnostních chvílích organizovaně a jejich komunikace probíhala v rovině symbolů. Obecně je toto chování vnímáno jako dvorský ceremoniál. Ceremonii lze definovat jako makroritus. Makrority jsou ta jednání, která se v běžné komunikaci zahrnují pod pojem rituál. Rituál označuje formální, stereotypní aspekty libovolné události. Na tomto místě je potřeba také vysvětlit pojem ritus, který se od rituálu liší tím, že je relativně neměnnou, převážně formalizovanou událostí. K pochopení zmíněných pojmů přispěje jejich aplikace na korunovační slavnost. *„Korunovační ritus je součástí korunovační ceremonie, ritus označuje samotnou korunovaci – jejíž součástí mohou být různé rituály, pojem makroritus pak zahrnuje například korunovační průvod a jeho choreografii. Navlékání Přemyslových opánků je pak samostatným rituálem uvnitř makroritu.*⁴⁰

³⁸ ŠMAHEL, F., 2002, s. 107

³⁹ DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana: *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, in: *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, MHB 12, Supplementum 3, ed. Dana Dvořáčková - Malá - Jan Zelenka, Praha 2009, s. 33-34, zde další literatura

⁴⁰ Více k pojmům: RYCHTEROVÁ, Pavlína: *Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v mediévistickém bádání*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*, Brno 2006, s. 13-14; LE GOFF, Jacques: *Encyklopedie středověku*, Praha 2002, s. 442-453; DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, D., 2009, s. 33-34

Slavnosti ve středověku úzce souvisely se svátky církevního roku. Pro dvorské slavnosti, jako byly korunovace, křty panovníkových dětí, sňatky, biskupské volby nebo sněmy, jejichž datum se většinou dalo ovlivnit, se vyhrazovaly významné dny v roce. Toto datum se lépe pamatovalo a také bylo pod morální ochranou svěťce, nebo svátku, jehož výroční den byl vybrán. Vánoce, Velikonoce a Letnice patřily v českých zemích, stejně jako v celém křesťanstvu, k nejvíce uctívaným dnům církevního roku.⁴¹ Vánoc využil Bořivoj II. k uvedení na stolec v roce 1100 a i Přemysl Otakar II. byl spolu s manželkou Kunhutou v tento den - 25. 12. 1261 - korunován. Na Letnice uskutečnil korunovaci Václav II. v roce 1297, v tento den, ale až v roce 1303, byla korunována i jeho druhá manželka Alžběta Rejčka.⁴²

K významným světcům, uctívaným na českém prostředí patřili sv. Vít a sv. Václav. Svátky těchto světců se řadí do tzv. suchých dnů, které otevíraly a uzavíraly letní období, je zde pravděpodobná souvislost se staroslovanskými svátky dožínek a letního slunovratu. V neděli a zároveň v oktávu sv. Víta roce 1197 byl uveden na stolec Jan Jindřich. V den sv. Víta se uskutečnila první korunovace v českých zemích, byla to korunovace Vratislava II. v roce 1086.⁴³ Svátek sv. Vojtěcha (23. dubna) byl na středověkém území Čech a Moravy také hojně uctíván, nicméně zůstal svázán čistě s církevními účely. Naproti tomu svátky sv. Václava (28. září) a sv. Víta (15. června) se do konce 12. století spojovaly s politickým životem. Od druhého vládnoucího období Přemysla Otakara I.,⁴⁴ tedy od přechodu z knížectví na království, počet sněmů a kolokvií klesal, a pokud už svolány byly, tak slábla jejich vazba na dny svátků sv. Václava a sv. Víta.⁴⁵

Sv. Václav byl ochránce země a dynastie, svému lidu poskytoval bezpečnost a spravedlnost. Skutečný vládce byl pouze jeho pozemským zástupcem, neboť světec mu jen dočasně propůjčoval vládu nad zemí a lidem. Proto svátek sv.

⁴¹ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 274

⁴² DRAGON, Michal: *Den všední, den sváteční a politika přemyslovských Čech*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 4, Praha 1995, s. 49-50; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 274-275

⁴³ DRAGON, M., 1995, s. 49

⁴⁴ Přemysl Otakar I. byl v roce 1198 zvolen králem a podruhé se dostal k moci

⁴⁵ Žemlička, J., 2005a, s. 275-282; Žemlička, Josef: „*Politický kalendář*“ *přemyslovských Čech*, Český časopis historický 89, 1991, s. 31-47

Václava vynikal nad ostatní svátky, co se týče náročnosti bohoslužeb a také oslav, kníže totiž po tři dny štědře hostil dvořany a velmože přímo na Pražském hradě. Během jedné takové slavnosti však byla ohrožena bezpečnost země. V roce 1110, kdy „kníže Vladislav a všechen lid český s radostí a veselostí slavili narození svého patrona Václava“⁴⁶, využili Poláci jejich nepřipravenosti a vnikli do Čech. Pokud chtěl vládce uspořádat hostinu, nemusel čekat na sváteční den, mohl například využít politická i rodinná setkání, porady, dohody nebo oslavy smiřování. Panovník se prezentoval jako vrchní dárce a hostinou podával důkaz o svém bohatství a způsobilosti.⁴⁷

Česká společnost 13. století procházela masivní „modernizací“, proto byla ochotna přijmout novou rytířskou a dvorskou kulturu, která k nám proudila přes německé území z francouzského prostředí. Turnaje, rozvíjení ctností křesťanského rytíře, okázalé ceremoniály, pěstování hudby a zpěvu, vytříbené chování, rytířská láska stavěná na odiv ke krásným paním a zejména královská štědrost k pěvcům a básníkům, tzv. minnesängřům, to vše představovalo novou dvorskou kulturu.⁴⁸ Od nástupu Václava I. k vládě se na pražském dvoře objevují němečtí básníci, kteří oslavují královskou štědrost, prvním z nich byl významný lyrik Reinmar von Zwetter. V té době se také začínají objevovat turnaje, jejichž začátek na českém území je spojen s postavou Ojíře z Friedberka, rytíře a důvěrníka krále Václava I. Doklad o tom najdeme ve veršované kronice tzv. Dalimila, který píše o rytíři Ojíři, jak „velmi potrpěl si na turnaje. Ta zábava zubožila české kraje. Dřív bohatí rytíři a velcí páni utráceli spousty peněz na svá klání...a když potom k válce dojde, v měsíci není zčistajasna ani vindra na brnění. Když to víš, pak vysvětli mi, můžeš-li, proč dřív v boji byli Češi mužnější a statečnější, a teď stojí za grešli. Proč ten, kdo se v klání bije jako kat, ve zvyku má z první bitvy utíkat.“⁴⁹ Předchozí ukázka mimo již zmíněného dokládá Dalimilovo moralizování, což může mít vliv na míru věrohodnosti tvrzení. Libor Jan, podle kterého je nepravděpodobné, že by díky

⁴⁶ *Kosmova kronika česká*, 2005, III. 35, s. 172

⁴⁷ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 275- 281; ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 337- 347

⁴⁸ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 285-287; SOMMER, P.- TŘEŠTÍK, D.- ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 460-462; ŽEMLIČKA, Josef: *Panovníci z rodu Přemyslovců*, in: *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 43-45

⁴⁹ *Kronika tak řečeného Dalimila*, ed. M. Bláhová, překlad M. Krčmová, přebásnění H. Vrbová, Praha 1977, s. 148

jedinému člověku byly v zemi zavedeny turnaje, raději dokládá Dalimilovo svědectví další zmínkou v pramenech. V Příbězích krále Václava I. je stručná zmínka o turnajích, které prý byly zavedeny v Čechách za jeho vlády.⁵⁰ Skutečný rozkvět turnajů nastal až za panování Přemysla Otakara II., o čemž svědčí záznam ve Zbraslavské kronice. Přemysl Otakar II. „*rozkázal synům svých pánů cvičiti se v začátcích služby rytířské.*“ *Také je zde zmíněno, že se „v turnajích a rytířských hrách začala rozrůstat tehdy sláva národa.*“⁵¹ Běžnou součástí slavností⁵² se různé druhy turnaje stávají až za vlády Václava II. Preferován byl *buhurt*, méně nebezpečná forma, při které se nikdy nepoužívaly ostré zbraně, případně *tjost*, během kterého docházelo k srážce dvou jezdců v plné zbroji s kopím bez hrotů. Václav II. patřil k nejvýše postaveným mecenášům a pořadatelům turnajů, i když on sám se s největší pravděpodobností turnajů neúčastnil.⁵³

K prvkům nové dvorské kultury také patřil obřad rytířského pasování. Ten, kdo poctu udílel, udeřil plochým koncem meče na rameno klečícího uchazeče. První doklad o pasování máme už z roku 1250 z Letopisů českých: „*Téhož léta dne 16. listopadu pražský děkan Vít k rozkazu krále Václava I. přišel jest k němu na zámek Týřov, a druhého dne k rozkazu královi opásal mečem Nedvěda králova vladaře na Velizi v kostele sv. Jana Křtitele u přítomnosti mnohých šlechticů českých.*“⁵⁴ Pasování se postupně stávalo součástí honosných svatebních slavností, jak tomu bylo při svatbě Kunhuty Braniborské a uherského Bély mladšího roku 1264. Rituál pasování probíhal také na válečných taženích nebo před bitvami, u nově pasovaných rytířů se totiž měla probudit odvaha. Václav II. okázale využil tohoto rituálu, poté, co byl opásán rytířským pásem od svého bratrance Oty V. Braniborského, dále při svých korunovacích v roce 1297 na Zbraslavi po položení

⁵⁰ *Příběhy krále Václava I.*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 303: „*Sub eius etiam temporibus adinventus est in Bohemia ludus tournamentorum.*“

⁵¹ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 28

⁵² Jedná se konkrétně o královské svatby, korunovace a rytířské pasování.

⁵³ JAN, Libor: *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II.*, in: *Listy filologické* 128, Praha 2005, s. 18

⁵⁴ *Letopisy české od roku 1196 do roku 1278 (dále jen Letopisy české)*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 287

základního kamene k zbraslavskému klášternímu chrámu a také v roce 1300 v Hnězdně.⁵⁵

Svátky a slavnosti na různých úrovních důležitosti a honosnosti patřily k životu v přemyslovské společnosti. K nejhonosnějším slavnostem se řadily královské korunovace, které se konaly v závěru přemyslovského věku. Neméně honosné pak byly pohřby přemyslovských králů, které panovníkovu vládu slavnostně uzavíraly.

⁵⁵ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 287-289

3. Nastolení přemyslovských knížat

Přemyslovci vládli v Čechách, odvozeně také na Moravě, jako dědicové bájného Přemysla Oráče až do roku 1306. Jen příslušníci tohoto rodu mohli usedat na pražský kamenný knížecí stolec a později i přijímat královskou korunu. Vládnoucí i nevládnoucí příslušníci rodu se nazývali knížaty, ve chvílích míru se dokonce vzájemně označovali „bratry“ (fratres). Legitimitu vládnoucího knížete potvrzovala volba „všech Čechů“ (omnes Bohemi), kterou musel úspěšně projít každý budoucí kníže, a poté usednutí na kamenný trůn v Praze.⁵⁶ Mezi „Čechy“ patřili všichni, kdo tvořili čeleď sv. Václava: nejen velmoži, předáci, beneficiáři, bojovníci, lidé spojení s výkonem státní správy, ale i knížecí sedláci. Byli to všichni, které bylo možné označit za „svobodné“. Tito lidé se na rozdíl od zbylé populace mohli účastnit sněmů a hlavně volby knížete.⁵⁷

Knížetem země, *dux Bohemie, dux Bohemorum*, byl nejčastěji zvolen nejstarší Přemyslovec. Tento seniorátní princip, který oficiálně zavedl až Břetislav I. v roce 1055, ve skutečnosti fungoval již dříve, časově se dá vymezit od počátku 11. století až do poloviny 12. století. Nicméně plně fungoval jen po dvě generace a to od vlády Svytýhneva II. (1055-1061) přes Břetislavova syna Vratislava II. (1061-1092) až do vlády taktéž Břetislavova syna Konráda I. Brněnského (1092). Seniorátní princip poprvé porušil Břetislav II. (1092-1100), který se snažil prosadit vládu pro svého bratra Bořivoje. Břetislav II. tedy zahajuje období soupeření knížecích rodin o trůn. Ti příslušníci přemyslovského rodu, kteří měli zájem na vládě, ale nesplňovali podmínky seniorátního principu, se ho snažili obejít. Rodový princip byl obcházen s cizí pomocí a intervencí, nebo se nástupce určoval za života vládnoucího knížete (tzv. designace), v dalším případě byly využity obě možnosti. Následkem byly boje o trůn, z nichž vítězně většinou vyšel ten, kdo splňoval podmínky seniorátního principu, jelikož měl více zastánců z řad bojovníků.⁵⁸ Tyto spory o zisk titulu knížete Čechů prakticky trvaly celou první čtvrtinu 12. století. Ten, kdo se v podstatě jakýmkoli způsobem zmocnil Pražského hradu a usedl na

⁵⁶ SOMMER, P. - TŘEŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 290-291; ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 329-330

⁵⁷ ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 336

⁵⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - JANÁK, Jan - DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 31-33; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 78-80

trůn, panoval.⁵⁹ Jarloch ve svém díle popisuje úspěch knížete Bedřicha v roce 1178: „*zmocniv se Prahy jakož i manželky Soběslavy, dosáhl též panství nad celými Čechami,*“ naproti tomu Soběslav II. „*ztrativ Prahu a tím i Čechy*“.⁶⁰

Do nástupnictví v Čechách se snažila zasahovat Svatá říše římská. Jelikož se sálským ani štaufským císařům nepodařilo dobýt území Čech, ale ani území Polska a Uher, tak se alespoň dění na východě snažili ovlivňovat. Svatá říše římská si prosadila, že vrchní lenní právo náleží císaři. Kníže Vladivoj byl prvním českým knížetem, který přijal Čechy od císaře v léno v roce 1002. Králové a císařové prakticky vycházeli vstříc každé žádosti o udělení Čech v léno, jelikož za to dostávali dary a poplatky. Vládcí Svaté říše římské se po udělení léna a získání peněžité odměny, jež jim za tento symbolický čin náležela, o další osud konkrétního oblíbeného knížete nezajímali. Jak se můžeme dočíst při udělení léna Oldřichovi: „*Císař, vzav od něho peníze, dal mu odznaky knížectví a korouhev; ale předestřelil, aby za kníže zvolen byl, vložil na vůli Čechům.*“⁶¹ Pro císaře byl nejdůležitější peněžitý zisk, proto mohla být v Čechách v jednu chvíli dvě náležitě oblíbená knížata.⁶²

Jak už bylo zmíněno, kdo pro sebe uchvátil trůn na Pražském hradě, ten i panoval. Trůn byl strůjcem politického dění a všechny vojenské akce v Čechách se zabývaly jeho dobytím nebo udržením. Neexistuje žádná malba, z které bychom mohli soudit, jak takový trůn vypadal. Existují pouze nákresy jakéhosi neurčitého sedadla, které nám těžko poskytne konkrétní představu. Kronikář Vincentius během líčení událostí z roku 1142, kdy se odehrál pokus o svržení Vladislava II., zmiňuje: „*Kníže pak Vladislav opevnil zmíněný hrad a zanechav v něm bratra svého Děpolda s paní Kedrutou, manželkou svou, jíž v příčině té nejvíce důvěřoval, jakož i s některými udatnějšími rytíři k obraně hradu a knížecího trůnu, jakéhosi to kusu kamene, který i nyní uprostřed hradu stojí a za nějš tisícové a tisícové vojínů v boji*

⁵⁹ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 20-22

⁶⁰ *Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského* (dále jen *Jarloch*), in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 473, 475; ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 333; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 81

⁶¹ *Kosmův letopis český*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, III. 15, s. 148

⁶² ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 23

bylo padlo, a opustil Prahu.“⁶³ Josef Žemlička si dle Vincenciovy zmínky představuje knížecí stolec jako mohutný, snad částečně opracovaný balvan, sloužící jako trůn a stojící na vyvýšenině zvané „Žiži“.⁶⁴ Bližší informace o poloze kopce „Žiži“ se snažil zjistit Ivan Borkovský.⁶⁵ Jméno vrchu „Žiži“ máme zachováno pouze v Kosmově kronice.⁶⁶ Kosmas se o něm už později nezmiňuje, proto je pravděpodobné, že v době, kdy Kosmas psal svou kroniku, už kopec neexistoval. V úryvku od Vincencia se dočteme, že trůn stál uprostřed hradu. Stejně tak Kosmas ve svých zápisech mluví o poloze kopce „Žiži“, který taktéž situuje do středu hradu. Proto je možné logickým úsudkem dojít k závěru, že trůn stál na pahorku zvaném „Žiži.“ Nikde se však o tom není možné dočíst, proto byl Borkovský přesvědčen, že trůn na kopci „Žiži“ nestál. Výraz *in media urbe*, který je použit jak ve Vincenciově letopisu, tak v Kosmově kronice, je totiž možné přeložit kromě *uprostřed hradu* také *uvnitř hradu*. Výraz „Žiži“ upomíná na prostor, kde se něco spalovalo, nejspíše se jednalo o předkřesťanské obětní místo. Polohu knížecího stolce, lze podle Borkovského přibližně určit díky Kosmově poznámce o nastolení Břetislava I. Trůn stál na západ od kostela sv. Jiří, na sever od knížecího paláce a na východ od tehdejší rotundy sv. Víta. Na tomto místě se konaly sněmy a také zde docházelo k volbě a nastolení nového knížete. Knížecí stolec stál na svém místě ještě ve 12. století, kdy jej zmiňuje Vincentius.⁶⁷ Odstraněn byl pravděpodobně v době dědičných přemyslovských králů, kdy již nedocházelo k nastolování knížat. Poloha kopce „Žiži“, jak už bylo zaznamenáno, se nedá s přesností určit, Borkovský se však domnívá, že se mohlo jednat o rozsáhlejší, od východu k západu protáhlý kopec, dnes lokalizovaný do západní části III. nádvoří Pražského hradu. Při výzkumu zmíněného nádvoří totiž bylo zjištěno, že v těchto místech mohl být přirozený kopec.⁶⁸

⁶³ *Letopis Vincencia, kanovníka kostela pražského* (dále jen *Vincentius*), in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 412

⁶⁴ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 82; taktéž Michal Kulecki se ve svém díle zmiňuje o trůnu, který stál pravděpodobně na pahorku Žiži, *Ceremoniał intronizacyjny Przemysławów w X-XIII wieku*, *Przegląd Historyczny* 75, 1984, s. 448

⁶⁵ BORKOVSKÝ, Ivan: *Poloha kopce „Žiži“ na Pražském hradě*, in: *Časopis Společnosti přátel starožitností* 62, 1954, s. 15-19

⁶⁶ *Kosmův letopis český*, 1874, I. 35-36, s. 52-53

⁶⁷ *Vincentius*, 1874, s. 412

⁶⁸ BORKOVSKÝ, I., 1954, s. 19-21

Nastolovací rituál byl pro autory kronik a letopisů tak samozřejmý a známý, že pro ně nebylo důležité se o jeho podrobnostech a částech zmiňovat. Potřebné informace pro bližší poznání intronizace českých knížat lze čerpat především z Kosmovy kroniky. Nicméně i tak si o intronizacích 12. století přečteme jen krátké, i když charakteristické popisky. Kosmas naštěstí nebyl tak zdrženlivý v částech o starším období, tedy v informacích, které se týkaly nastolení Břetislava I. (1035) a Břetislava II. (1092). Ceremonie Břetislava II. se pravděpodobně sám Kosmas účastnil. Díky tomu je možné dojít k obecným závěrům o průběhu intronizací.⁶⁹

Podle Michala Kuleckiho je možné vydělit tyto části intronizace:⁷⁰

- a. volba nového knížete⁷¹
- b. uvedení knížete na kamenný trůn
- c. moment vlastní intronizace
- d. představení knížete shromážděným s navazující aklamací⁷²
- e. přísaha věrnosti
- f. slavnostní ukončení

Za běžných okolností navazovala volba nového knížete na pohřeb jeho předchůdce. Doba mezi smrtí předchůdce a intronizací následníka se pohybovala od tří do osmi dnů. Pokud došlo k vyhnání předchozího panovníka, pak byla intronizace prováděna co nejdříve.⁷³ Význam volby se v průběhu let měnil, jelikož závisel na politické pozici knížete. V 11. století volba knížete probíhala spíše jen formálně, později - v dobách přemyslovských sporů o trůn, se její význam zákonitě zvýšil tím, že pomáhala tyto spory řešit. Volební shromáždění se v pramenech označovalo jako *omnes Bohemi* nebo jako *populus Bohemorum*, přesto měli rozhodující hlas kněží a biskup pražský. Volba se měla konat v Praze, protože

⁶⁹ KULECKI, M., 1984, s. 443-444; k tomuto tématu také například: SOMMER, P. - TŘEŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 290-291; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 74-102; ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 328-347

⁷⁰ KULECKI, M., 1984, s. 444

⁷¹ Tato část bezprostředně nenáleží ceremonálu intronizace, ale je se samotným obřadem těsně svázána.

⁷² Veřejný projev souhlasu nebo nesouhlasu, projevující se zdviženou rukou. Aklamací se pouze formálně projevovalo volební právo lidu, když už bylo v rukou mocných, nebo nahrazeno dědičností.

⁷³ DRAGON, M., 1995, s. 49

pouze tam mohlo dojít k intronizaci. Tato zásada byla porušena 21. září 1109, kdy byl zavražděn, během návratu z porady od krále Jindřicha, kníže Svatopluk. Král následující den povolil shromážděným bojovníkům, aby si vybrali nového vládce. Volba, probíhající mimo Prahu, a navíc bez souhlasu „všech Čechů“ a biskupa, padla na bratra zavražděného Otu Černého, „*král ihned jej schválil, a lid nemoudrý volal v ležení třikrát Kyrie eleison*“.⁷⁴ Poté se Ota vydal do Prahy, kde byl českými předáky a biskupem Heřmanem neuznán a jako kníže odmítnut. Záslouhou biskupa nastoupil podle starších dohod Vladislav I.⁷⁵

V den nastolení byl budoucí kníže přivítán u brány Pražského hradu shromážděným klérem v čele s biskupem za zvuku zvonů a veselých her mládeže.⁷⁶ Budoucí vladař byl doprovázen významnou osobou, nejčastěji pražským biskupem, ke kamennému trůnu. Pražským biskupem Kosmou byl doprovázen Břetislav II., jinak tomu bylo u Břetislava I., kterého uvedl strýc Jaromír. Aby se na budoucího vládce netlačil lid, rozhazovaly se mezi něj mince.⁷⁷ Tento akt byl také pokládán za splnění dobrého skutku, který byl nutný k dosažení spásy.⁷⁸ Událost týkající se usazení na trůn patřila k nejdůležitějším částem intronizačního ceremoniálu. Jen ten, kdo zasedl na pražský trůn, se stával vládcem nad územím Čech a Moravy a jeho lidu. Uchazeč na trůn usedl „podle řádu země“ (*secundum ritum huius terre*) a průvodce ho všem představil jako knížete. Chválil jeho moudrost, štědrost a dával mu rady, jak se má chovat, soudit a spravovat zemi. „*Hle, kněz Váš!*“⁷⁹ Přesně tak to učinil Jaromír po usazení Břetislava I. na trůn. Poté následovalo aklamativní schválení lidu, „všech Čechů“, opakovaným zvoláním „Krlěš“ (*Kyrie eleison*). Tímto okamžikem se Přemyslovec měnil v plného vládce. Ceremonii uzavíraly přísahy věrnosti, které skládali zvláště významní předáci, zastupující lid. Pravděpodobně po ukončení celé slavnosti se čerstvě intronizovaný kníže vydal do

⁷⁴ *Kosmova kronika česká*, 2005, III. 27, s. 164

⁷⁵ KULECKI, M., 1984, s. 444-445; ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 133-134

⁷⁶ Vítání budoucího knížete v bráně hradu souzní se starozákonními motivy o významu brány a městských bran v životě společnosti; *Kosmova kronika česká*, 2005, s. 252, „*Saul, vyvolený Bohem ke královské hodnosti, „přistoupil k Samuelovi v bráně“. A „muž Boží“ potom Saula pomazal na krále.*“

⁷⁷ ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 331-332; *Kosmův letopis český*, 1874, I. 42, s. 66

⁷⁸ KULECKI, M., 1984, s. 447

⁷⁹ *Kosmův letopis český*, 1874, I. 42, s. 66, *Ecce dux vester!*

katedrály na slavnostní mši, (ve starší době se odehrávala v kostele sv. Jiří), a později na hody v knížecím paláci.

Nakonec mohlo, (ale nemuselo) následovat potvrzení ze strany Říše, tedy přidělení korouhví. Jiný přístup zastával Fridrich Barbarossa, následován Jindřichem VI., za jejichž vlády byl obnoven aktivní přístup říše k českým poměrům, neboli císař si vyhrazoval právo na dosazování knížat v Čechách. Až po výběru a schválení uchazeče o knížecí stolec mohla následovat volba a nastolení v Praze.⁸⁰

Otázkou je, jakou, a jestli vůbec nějakou, roli hrál v nastolovacím ceremonálu Vyšehrad. Thietmar z Merseburgu se ve své kronice věnuje nastolení knížete Jaromíra v roce 1004 a při té příležitosti se jednou větou zmiňuje o Vyšehradě. Podle saského kronikáře byl Jaromír přenesen na Vyšehrad, kde byl opětovně prohlášen za panovníka. Vzhledem k tomu, že se o tomto činu nezmiňuje žádný další kronikář, je možné se o smyslu tohoto činu pouze dohadovat.⁸¹ Na Vyšehradě se také měly uchovávat v Kosmových dobách lýčené střevíce Přemysla Oráče, jak sám zmiňuje: „*Potom oděn v knížecí roucho a vzav obuv královskou, vsedl Oráč na bujného oře, avšak nezapomínaje na svůj stav, vzal s sebou své střevíce, veskrze z lýcí ušité, kteréž kázal chovati pro budoucnost, i chovají se na Vyšehradě v knížecí komoře až podnes a na věčné časy.*“⁸² Kosmas se však nezmiňuje o možné roli Vyšehradu v nástupnickém obřadu. Nicméně návštěva Vyšehradu a následné uctění památek po Přemyslu Oráčovi se stalo součástí korunovačního řádu Karla IV.⁸³ Jak píše Pulkava: „*V předvečer korunovace českých králů totiž kanovníci a preláti jdou v procesí vstříc budoucímu králi, ukážou mu střevíce a položí mu mošnu na ramena, aby králové měli na paměti, že pocházejí z chudoby a aby nikdy nezpychli.*“⁸⁴

⁸⁰ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 90-97

⁸¹ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 207

⁸² *Kosmův letopis český*, 1874, I. 7, s. 14; kronika Pulkavy zmiňuje kromě střevíců i brašnu, in: *Kroniky doby Karla IV.*, ed. M. Bláhová, Praha 1987, s. 274

⁸³ Viz. kapitola 4.1, s. 32 této práce; Žemlička, J., 1997, s. 332

⁸⁴ *Kroniky doby Karla IV.*, 1987, s. 274

3.1. Nastolení Jaromíra (1004), Břetislava I. (1035) a Břetislava II. (1092) jako představa pro nastolování knížat ve 12. století

Podrobnější popisy o nastolování knížat ve 12. století bohužel chybí, můžeme se dozvědět jen krátké, výstižné a obecné informace směřující k uvedení legitimní vlády knížete, jako je „*provolávání Kyrie eleison*“ nebo „*za svorného souhlasu všech Čechů byl kníže pozdvižen na starobylý knížecí stolec*“. Proto bych v následujících řádcích ráda zmínila nastolování knížat v 11. století, které máme zdokumentováno především v Kosmově kronice. Předcházející kapitola se věnuje obecnému nastolení, které se ale mohlo podle dochovaných informací u jednotlivých knížat lišit, a to bych ráda v této části zmínila a doplnila.

O nastolovacím ceremoniálu přemyslovských knížat je možné čerpat informace především od Kosmy, ale také od Thietmara z Merseburgu⁸⁵, jak už bylo zmíněno v předchozí kapitole. Saský kronikář nám popisuje nastolení knížete Jaromíra v roce 1004, o kterém Kosmas nic nevěděl. Podle něj měl slavnostní ceremoniál dvě základní etapy. První část se konala na Pražském hradě, u jehož brány proběhlo zahájení a uvítání budoucího knížete. Zde docházelo také k potvrzení práv obyvatel a k odpuštění jejich provinění, jichž se měli vůči Jaromírovi dopustit. Dosazení knížete na kamenný stolec probíhalo na Pražském hradě, kde také mělo dojít k převlečení panovníka do nových šatů. Kosmas se o tom sice nezmiňuje během popisu nastolovacích ceremoniálů, ale přesto u něj tuto zmínku najdeme v části, která se týká Přemysla Oráče. Poselstvo vyslané kněžnou Libuší vykřikne na Přemysla mimo jiného: „*Pust' voly, roucho změň a rač se posadit na koně.*“⁸⁶ Při odjezdu s poselstvem je Přemysl již převlečen v knížecí roucho a obutý v královskou obuv.⁸⁷ Změna šatů měla symbolický smysl a nekonala se jen na slovanských územích. Panovník se zbavením prostého šatu a navléknutím

⁸⁵ Veškeré informace pocházející z Thietmarovy kroniky přebírám z následujících děl: PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 207-216; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 84-86; KULECKI, M., 1984, s. 447

⁸⁶ *Kosmův letopis český*, 1874, I. 6, s. 13

⁸⁷ *Kosmův letopis český*, 1874, I. 7, s. 14

majestátního roucha snažil dát lidem najevo změnu své kvality. Mohl se tím hlásit i k jiné tradici.⁸⁸

Po změně panovníkových šatů následovala část, během které byly panovníkovi věnovány dary, získané na poraženém nepříteli. Tento akt zdůrazňoval Jaromírovo postavení jako vůdce bojovníků a také značil nepřemožitelnost daného panovníka.

Druhá etapa se odehrála na Vyšehradě, kam byl Jaromír přiveden v procesí a kde byl podruhé provolán za panovníka. Zde opět kníže promíjí příkoří, kterých se na něm dopustili druzí, a slibuje odměnu svým stoupencům. Pleszczyński uvádí dvě teze, které se snaží tuto etapu vysvětlit, jelikož o intronizaci na Vyšehradě neexistuje jiná zmínka než od Thietmara. Předpokladem první teze je existence státu na východ od Vltavy. Stát měl náležet Slavníkovcům, jejichž centrem byl Vyšehrad. Jaromír se tedy druhou volbou stal pánem i této oblasti. Druhá myšlenka pouze říká, že panovník byl na Vyšehradě znovu provolán jeho věrnou družinou. Ať už to bylo jakkoli, jedno je jisté, Vyšehrad hrál důležitou úlohu v životě panovníků, kteří nastoupili po Vratislavovi II., všichni měli tendenci zdůrazňovat svou přítomnost na Vyšehradě. Konrád Brněnský, Břetislav II., Bořivoj II. nebo Vladislav I., ti všichni trávili na Vyšehradě velikonoční svátky, z pohledu křesťanů to byl nejvýznamnější akt panovníkovy reprezentace, ten se totiž během velikonočních svátků reprezentoval jako zástupce Ježíše Krista. Nakonec i podle korunovačního řádu Karla IV. se měl panovník den před korunovací odebrat na Vyšehrad, kde mu při slavnostní mši byly ukázány lýkové střevíce a zavěšena brašna na rameno. Tento rituál mohl existovat i v přemyslovských dobách, ale doklady chybí.⁸⁹

Závěrečná část intronizace se konala o několik dní později v kostele sv. Jiří na Pražském hradě, kam se dostavil německý vládce Jindřich II., který slavnostně uznal Jaromírovu vládu.

Thietmarem popsaný ceremoniál byl mnohem rozsáhlejší a složitější než intronizace, kterými se zabýval Kosmas. Navíc Kosmou popsané slavnosti se

⁸⁸ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 85-86

⁸⁹ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 207-216

omezují pouze na Prahu. Otázkou je, zda Thietmar byl při svém popisu pouze důkladný, nebo zda se jednalo o výjimečný ceremoniál svou složitostí a rozsahem. Jaromír byl totiž zvolen již podruhé a možná chtěl svým nastolením zastínit intronizaci svého předchůdce Boleslava I. Chrabrého, jenž nebyl přímým členem rodu Přemyslovců.⁹⁰

Kosmas přikládá celkem čtyřem panovníkům, a to Boleslavovi II., Břetislavovi II., Spytihněvovi II. a Břetislavovi II., roli vzorů pro současné vládce.⁹¹ Možná proto se u dvou z nich zabýval i podrobnější intronizací. Nastolení Břetislava I.⁹² se dělo ve stejné době jako pohřeb nedávno zemřelého panovníka Oldřicha. Dá se tedy říci, že se jednalo o ideální nastolení. Jaromír, který nebyl schopný vlády, vedl Břetislava ke knížecímu stolci: *„Po řádném dokonání obřadů pohřebních vzal za ruku synovce Břetislava a vedl ho ke knížecímu stolci, a jako se vždy děje při volbě knížete, házeli přes mříže hořejší síně peníze, deset tisíc, nebo ještě více, mezi lid, aby se netlačili na knížete sedícího na stolci, nýbrž raději chytali házené peníze. Když byl kníže posazen na stolci a nastalo ticho, Jaromír, drže synovce za pravici, pravil k lidu: „Hle, váš kníže!“ A oni zvolali třikrát: „Krlešu“, to jest: Kyrie eleyson.“⁹³ Poté Jaromír volal jménem jednotlivé rody českých velmožů, které nabádal, aby prokazovali novému knížeti věrnost a poslušnost. Ti vyjádřili souhlas s provedenou volbou a novému knížeti přísahali věrnost a poslušnost. Jaromír se obrátil i na knížete, aby i on na oplátku ctil české velmože.*

Nastolení Břetislava II. začíná podle kronikáře Kosmy příjezdem na Pražský hrad. *„Když přijížděl do hradu Prahy, uvítal ho radostně lid za zvonění v kostelích, veselými reji chlapců a dívek, stojících na rozličných rozcestích, a jejich hrou na písťaly a bubny. A biskup Kosmas sám ho uvítal s duchovenstvem a velikým procesím v hradní bráně před kostelem Panny Marie a dovedl ho ke stolci. Podle řádu této země byl dosazen na stolec ode všech předáků a dvořanů kníže Břetislav Mladší dne 14. září.“⁹⁴ V tomto Kosmově popisu se dozvídáme o slavnostním*

⁹⁰ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 208-209

⁹¹ *Kosmova kronika česká*, 2005, s. 251

⁹² *Kosmův letopis český*, 1874, I. 42, s. 66- 67

⁹³ *Kosmův letopis český*, 1874, I. 42, s. 66

⁹⁴ *Kosmův letopis český*, 1874, II. 50, s. 132-133

uvítání u hradní brány, které předcházelo panovníkově nastolení. Také je zde zmínka o doprovodu knížete, tedy o biskupu Kosmovi. Zde dochází k odlišnosti, která byla zmíněna v předchozí kapitole, tedy že Břetislava I. nedoprovázel biskup, ale strýc Jaromír. Nicméně oba doprovody splňují podmínku, že se jednalo o urozené a vážené muže.

Nastolení Břetislava II. je popsáno méně důkladně než intronizace Břetislava I., nicméně i tato Kosmova zmínka je pro nás velmi cenná. Pokud totiž spojíme obě intronizace, nastolení Břetislava I. i Břetislava II., pravděpodobně dojdeme k obecnému řádu, kterým se mohla řídit intronizace všech přemyslovských knížat, samozřejmě nesmíme opomenout informace z Thietmarovy kroniky.

4. Korunovace přemyslovských králů

Ve středověké hierarchii znamenal král mnohem více než kníže. Proto hlavním cílem knížat byl zisk královské koruny. Královská hodnost totiž činila z řádně korunovaného a svatým olejem pomazaného jedince napůl duchovní osobu s božským posláním, který na zemi zastupoval Krista a Boha. Tím došlo k průlomu přemyslovské knížecí ideologie, kdy kníže pouze na zemi zastupoval skutečného pána země, svatého Václava. Přemyslovský král se nestal králem jako kníže knížetem pomocí sv. Václava, nýbrž z vůle Boží, tudíž slábla i jeho vazba a povinnosti k „Čechům“. Ti totiž měli právo knížete volit, ale mohli ho také zapudit a přiklonit se k někomu jinému. Další výhodou byl fakt, že kníže se stával vládcem až poté, co usedl na starobylý kamenný trůn, kdežto dědiční králové si po svém nástupu mohli dovolit korunovaci odkládat na vhodnější dobu, jelikož odpadla obava, že by se vládcem mohl stát někdo jiný, zvláště poté, co byl Přemyslem Otakarem I. vyhnán starobylý rod Děpolticů a ve hře zůstala pouze jedna větev panujícího rodu, kdy po vládnoucím králi automaticky nastupoval nejstarší syn. Nekorunovaní Přemyslovci byli nezpochybňovanými vládci a dědici království. Než podstoupili korunovaci, vládli z titulu knížete. Proto se například Václav III. ani korunovace na českého krále nedočkal.⁹⁵

Vzhledem k tomu, že ani jeden český dědičný přemyslovský král nebyl korunován v době svého nástupu, zamýšlí se Demeter Malat'ák nad smyslem těchto korunovací.⁹⁶ Ve své studii dochází k závěru, že v přemyslovské době byly korunovace úzce propojeny s otázkou nástupnictví, byly chápány jako vklad do budoucna, jako prostředek pro upevnění panovnické instituce. Přitom neopomíjí základní funkci korunovace, bylo zdůraznění panovnickovy prestiže.

Kolem roku 1000 se ve střední Evropě můžeme setkat s prvními úspěšnými žadateli o královský titul, uherskými Arpádovci a polskými Piastovci. Čechy si kvůli tehdejším domácím rozbrojům musely na dědičný královský titul počkat ještě

⁹⁵ ŽEMLIČKA, J., 2002, s. 39-42; SOMMER, P. - TŘEŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 308-310; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 296-312

⁹⁶ MALAŤÁK, D., s. 47-66

téměř 200 let. Další možnost přišla v polovině 11. století, kdy docházelo k soupeření mezi papežem a císařem. Podle zavedených zvyklostí mohli totiž královskou hodnost udělovat dva nejvyšší představitelé „latinského“ křesťanství, tedy papež a císař. Prvním knížetem na českém území, kterému se podařilo získat královský titul, ovšem pouze pro svou osobu, byl Vratislav II. (1056), následoval ho Vladislav II. (1158), avšak teprve Přemyslu Otakarovi I. (1198) se podařilo získat královskou hodnost nejen pro sebe, ale i pro své následovníky.⁹⁷ Do korunovace se panovník nazýval „*pánem a dědicem království*“, po ní se stal králem. Pokud byl budoucí král korunován za života otce, tak jako Václav I., nazýval se mladším králem.⁹⁸

Korunovace byla církevně symbolickým obřadem, jímž se král stával pomazaným a nedotknutelným. Slavnost se přenesla od kamenného trůnu do prostor katedrály sv. Víta na Pražském hradě, kde byla vykonávána arcibiskupem mohučským. Ten přijímal od korunovaného slib ochrany křesťanské víry a spravedlivé vlády a od shromážděného lidu slib věrnosti králi.⁹⁹

Královské korunovace jednoznačně patřily mezi nejvýznamnější slavnosti a momenty královského panování. Pravděpodobně nejhonosnější z doby přemyslovské byla korunovace Václava II. a jeho manželky Guty Habsburské, která se konala 2. června 1297.

4.1. Přemyslovský korunovační řád

Přemyslovský korunovační řád se bohužel nedochoval, ale podle pramenných zpráv je možné odvodit, alespoň přibližně, jak taková korunovace probíhala a kde bylo možné se inspirovat. Podle výzkumů se přemyslovské korunovace řídily starým korunovačním řádem německým z 10. století. Starý německý korunovační řád pravděpodobně musel v Čechách zdomácnět jako vlastní

⁹⁷ ŽEMLIČKA, J., 2002, s. 39-42; SOMMER, P. - TŘEŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 308-310; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 296-312

⁹⁸ HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J., 2005, s. 46

⁹⁹ HLEDÍKOVÁ, Z. - JANÁK, J. - DOBEŠ, J., 2005, s. 46-47

český řád korunovační. Tuto domněnku Josef Cibulka dokládá korunovací Ferdinanda I. v roce 1527, kdy si spolusvětitel kardinál Bernard Klesl nechal opsat český korunovační řád. Podobně si musel biskup pražský nebo i biskup olomoucký nechat opsat český korunovační řád buď pro sebe, jiného spolusvětitele nebo dokonce pro samotného světitele. Světícím arcibiskupem v Čechách byl až do povýšení pražského biskupství na arcibiskupství v roce 1344 mohučský metropolita. Opisy německého korunovačního řádu pravděpodobně fungovaly až do vlády Přemysla Otakara I., kdy se královský titul v Čechách stává dědičným. Zmíněné opisy zdomácněly a navíc byly upravovány podle místních potřeb, proto se český řád začal odlišovat od svého vzoru, a tím mohl vzniknout přemyslovský korunovační řád.¹⁰⁰

To, že český korunovační řád byl inspirován německým, je možné doložit i u korunovací královen, které probíhaly buď společně s královnou korunovací, nebo samostatně. Korunovaci prováděl arcibiskup mohučský nebo jeho zástupce biskup pražský. Příkladem může být korunovace královny Alžběty Rejčky, která byla v roce 1303 v Praze korunována jednak na královnu českou, tak na královnu polskou. V Polsku korunovace jistě probíhaly podle starého německého korunovačního řádu, proto je pravděpodobné, že se tohoto řádu užilo a užívalo v Čechách, jelikož dvojí korunovace podle odlišných řádů nepřicházela v úvahu.¹⁰¹

Existenci přemyslovského korunovačního řádu nasvědčuje papežský reskript ze dne 5. května 1344,¹⁰² kterým Kliment VI. přenáší právo pomazat a korunovat českého krále z mohučského arcibiskupa na arcibiskupa pražského. Papež nemluví o žádném korunovačním řádu. Proto se předpokládá, že byl obeznámen s existencí již zavedeného řádu, který nabyl práva dlouhodobým užíváním, tudíž nepotřeboval jeho schválení. Nicméně i zde je nutné dodat, že se mohlo jednat jen o starý německý řád. Je známo, že se Karel IV. při tvorbě českého korunovačního řádu inspiroval starým německým řádem z 10. století, který ovšem v té době již byl neplatný. Nicméně musel být užíván v přemyslovských Čechách, protože kdyby Karel IV. tvořil úplně nový řád, jistě by se plně inspiroval ve francouzském

¹⁰⁰ CIBULKA, Josef: *Český korunovační řád a jeho původ*, Praha 1934, s. 164

¹⁰¹ CIBULKA, J., 1934, s. 165

¹⁰² CIBULKA, J., 1934, s. 168, zde odkaz na Regesta Bohemiae at Moraviae IV. (ed. J. Emler), Praha 1892, s. 570

korunovačním řádu. To se nestalo, jelikož hlavní součástí v novém českém korunovačním řádu je starobylý řád německý, který je obohacen o prvky z francouzského korunovačního řádu z roku 1328. Z tohoto je možné usuzovat, že Karel IV. pouze původní přemyslovský řád „jen“ obohatil o menší dodatky.¹⁰³

Přemyslovský korunovační řád se měl skládat ze dvou složek, a to ze starých německých řádů a z domácích zvyků, které byly postupně přidávány k původnímu řádu německému. První součást přemyslovského řádu byla shodná s německým řádem.¹⁰⁴

Podle starobylého německého řádu obřad začínal v králově ložnici a pokračoval průvodem z ložnice do kostela. Před dveřmi kostela arcibiskup pronášel modlitbu *Deus qui scis*. Při vstupu do kostela se zpívalo *Domine salvum fac* a v choru se metropolitní biskup modlil *Omnipotens sempiternus Deus*. Král odložil plášť a v choru před oltářními schody se položil na tvář s biskupy a kněžími, zatímco se zpívala litanie ke všem svatým, do níž se vložily invokace. Po litanii všichni vstali a následovalo skrutinium¹⁰⁵ s aklamací. Metropolita se tázal knížete, zdali chce zachovat katolickou víru, chce-li být ochráncem kostelů i jejich služebníků, chce-li království jemu od Boha svěřené podle spravedlnosti spravovat a bránit. Když král všemu přisvědčil, tázal se metropolita lidu, zda chce takového krále poslouchat a podrobit se mu, načež duchovenstvo a lid jednohlasně odpověděli: *Fiat! Fiat! Amen!*¹⁰⁶

Následovalo požehnání krále. Potom pomazání hlavy, prsou, ramenou a paží. Dále odevzdání insignií, nejprve biskupové předali meč a s ním celé království – slovy *Accipe gladium*, dále následovaly náramky, plášť a prsten - slovy *Accipe regiae dignitatis anulum*, poté žezlo a hůl - slovy *Accipe virgam*, posléze ho metropolita korunuje slovy *Accipe coronam regni*. Následovalo synodální

¹⁰³ CIBULKA, J., 1934, s. 168-169

¹⁰⁴ CIBULKA, J., 1934, s. 51

¹⁰⁵ Sčítání hlasů

¹⁰⁶ tj. staniž se

požehnání korunovaného krále a ihned poté nastolení, načež se zpívalo Te Deum. Vše uzavírala mše.¹⁰⁷

Svěcení a korunování královny začínalo při vstupu do kostela modlitbou Omnipotens aeternae Deus, fons et origo. Před oltářem byla požehnána formulí Deus qui solus, pomazána svatým olejem Sancti Spiritus gracia a korunována formulí Officio indignitatis.¹⁰⁸

Problém nastává se zvláštními českými zvyky, které byly přidány ke starému německému řádu. S jistotou se o nich neví, jelikož neexistují žádné záznamy, ale na základě Karlova korunovačního řádu lze dojít podle Josefa Cibulky k určitým závěrům, podle kterých mělo jít o tyto části:¹⁰⁹

- a. průvod na Vyšehrad v předvečer korunovace, odtud průvod k sv. Vítu na nešpory a poté přesunutí do královny ložnice;
- b. různá ustanovení, týkající se ranního průvodu do svatovítského kostela;
- c. obřad vykoupení meče, připojený k jeho obětování;
- d. „Hospodine, pomiluj ny“ a „Rádi“

Přemyslovský korunovační řád tedy v předvečer královské korunovace obsahoval pouť na Vyšehrad, nešpory v kostele sv. Víta a průvod do královny ložnice. Ráno, v den korunovace, vyšel průvod z královny ložnice do kostela sv. Víta. Vše ostatní se mělo dít podle německého korunovačního řádu. I zde však mělo docházet k malým změnám. Mše se konala během hlavního obřadu a litanie probíhala až po skrutiniu a aklamaci, narozdíl od německého řádu, kde jim předcházela. Meč, který již prošel obřadem, byl nošen před králem. Po offertoriu¹¹⁰ král obětoval víno, po abluci¹¹¹ byl veden k oltáři, aby přijímal chléb.¹¹²

S pomocí textu od Josefa Cibulky, který podle svých slov byl přesvědčený o existenci přemyslovského korunovačního řádu, jsem se snažila ukázat, že

¹⁰⁷ CIBULKA, J., 1934, s. 41-52

¹⁰⁸ CIBULKA, J., 1934, s. 52

¹⁰⁹ CIBULKA, J., 1934, s. 170

¹¹⁰ Obětování mše svaté

¹¹¹ Očistná koupel

¹¹² CIBULKA, J., 1934, s. 170 - 175

přemyslovský korunovační řád mohl existovat, i když není možné jeho existenci doložit pomocí písemných pramenů. Naopak Václav Žůrek se spíše přiklání k neexistenci přemyslovského korunovačního řádu, i když počítá s možností, že by existovat mohl, ale až od 13. století, kdy Přemysl Otakar I. získal dědičný královský titul. První tři přemyslovské korunovace, konané v letech 1086, 1158 a 1198, se jistě konaly podle říšských zvyků a pravděpodobně nebyly ovlivněny domácími zvyky. Nicméně si myslí, že pouze tři další korunovace, které se konaly v Praze během 13. století, a to v letech 1228, 1261 a v roce 1297, nemohly stačit k tomu, aby se vyvinul přemyslovský korunovační řád. Navíc arcibiskup mohučský by se jistě nepodílel na vzniku domácích tradic.¹¹³ Václav Žůrek se dále domnívá, že přemyslovské tradice, o které byl původní německý řád z 10. století obohacen, vznikly až v době Karla IV. Přemyslovské tradice byly záměrně vloženy do Karlova korunovačního řádu, kde měly demonstrovat přihlášení se Karla IV. k přemyslovským předkům. Například se jednalo o průvod na Vyšehrad, kam se měl jít král pomodlit. Podle Pulkavovy kroniky zde byly uloženy předměty spojené s Přemyslovci, mošna a střevíce Přemysla Oráče. Karel IV. využil i sv. Václava pro potřeby své reprezentace. Svatý Václav byl v době Přemyslovců vnímán jako věčný vládce české země a jednotliví vládcové měli být pouze jeho dočasnými zástupci na zemi. Karel IV. sv. Václavovi zasvětil bohatě vyzdobenou kapli, jež byla zároveň vchodem do komory, kde měly být uloženy korunovační klenoty. Do 30. let 14. století také spadá nejstarší zmínka o meči sv. Václava, jenž byl podle řádu obřadně nesen při ranním vstupu do chrámu, a právě tímto mečem byli nejspíš pasováni mladí rytíři po korunovaci. Navíc Karel slavnostní korunu věnoval Bohu a svatému Václavu. Před korunováním byla koruna sňata z lebky sv. Václava a olej, jímž byl panovník později pomazán, byl během ceremonie obřadně přinesen ze Svatováclavské kaple.¹¹⁴

Pokud přemyslovský korunovační řád neexistoval, pak tedy nejstarším korunovačním řádem je řád krále a císaře Karla IV., který bude vždy nejstarším doloženým korunovačním řádem určeným pro českého krále.

¹¹³ ŽŮREK, Václav: *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, in: *Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická*, 176, 2007, s. 127

¹¹⁴ ŽŮREK, V., 2007, s. 134-135

4.2. Přemyslovské korunovační klenoty

Symbolika středověku je velmi dobře vyvinutá, kromě jiného také kvůli nedostatku komunikačních prostředků a negramotnosti. Koruny, pečeti, praporce nebo znaky mají své kořeny v běžné životní praxi dané doby. Pomocí věcné, barevné i obrazové symboliky ukazovaly moc a postavení svého držitele. Vše se mělo na první pohled jevit jasně.¹¹⁵ Symbol vyjadřoval ve slovní nebo materiální podobě abstraktní smysl znaku. Abstraktní význam symbolů se pak projevoval ve společenském komunikačním systému formou rituálů.¹¹⁶ Také v Čechách se vládnoucí knížata a králové zdobili symboly, které hlásaly jejich nadřazenost. Vzpomínkou na počátky přemyslovského rodu byly lýčené střevíce Přemysla Oráče, které měly být uchovávané pro budoucí generace na Vyšehradě. Osudy střevíců a také Přemyslovy mošny jsou nám neznámé, jelikož informace o nich postupně mizí. K dalším symbolům se řadí trůn, splývavý knížecí plášť a kopí s praporcem. Kopí se v průběhu 12. století měnilo v tzv. Svatováclavské kopí, které se nosilo do bitev.¹¹⁷ V bitvě u Kressenbrunn 12. července 1260 bylo vítězství Přemysla Otakara II. nad uherským králem připsáno českým patronům – sv. Vojtěchovi, sv. Prokopovi, sv. Pěti bratřím a zejména sv. Václavovi. Sv. Václav měl být na bojišti spatřen v brnění, na hlavě s přilbou, s mečem v pochvě zdobené zlatem a drahými kameny. Zmíněné kopí s praporcem sv. Václava provázelo vojsko do bitvy.¹¹⁸

Nejvýraznější z panovníkových insignií byla pokrývka hlavy. Nejstarší knížata možná nosila při obřadu jakousi kápi z kožešiny dravce. Během vlády Oldřicha a Břetislava I. ukazují mince jakousi péřovou čelenku, která byla pravděpodobně inspirována byzantskými vlivy. Kníže Svyatopluk II. dostal od papeže povolení nosit mitru, tu také využíval Vratislav II., ještě než se stal králem. Následující knížata byla zobrazována buď prostovlasá, nebo v jakémsi knížecím

¹¹⁵ SKÝBOVÁ, Anna: *České královské korunovační klenoty*, Praha 1982, s. 5

¹¹⁶ NOVÝ, Rostislav: *Symboly české státnosti v 10. - 12. století*, in: *Folia Historica Bohemica* 12, 1988, s. 48, obecné pojednání o symbolech nalezneme v díle LE GOFF, Jacques, *Encyklopedie středověku*, Praha 2002, s. 777-788

¹¹⁷ SOMMER, P. - TŘEŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 287

¹¹⁸ NOVÝ, R., 1988, s. 49; *Příběhy Přemysla Otakara II.*, in: *Fontes rerum Bohemicarum* II, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 318-319

klobouku. Od konce 12. století, od Přemysla Otakara I., se ústředním symbolem panovnické moci stala královská koruna.¹¹⁹ Koruna představovala nenapodobitelný a jedinečný symbol, kterým se mohl pyšnit panovník, císař a papež. V průběhu času k ní přibylo žezlo a jablko. Koruna sloužila nejen ke korunovačním slavnostem, ale také v době, kdy panovník cítil potřebu upevnit svou pozici a předvést se v plném majestátu.¹²⁰ Tak jak to například prakticoval Václav I. po potlačené vzpouře svého syna Přemysla Otakara II., který se jako mladší král postavil do čela mladé české šlechty. Václav I. 5. srpna 1249 dobyl Prahu, ale ještě ne Pražský hrad. Ve městě Praze ho přivítal, za zvonění zvonů všech kostelů ve městě, biskup Mikuláš spolu s menšími bratry a s velkým zástupem lidí. Král byl uveden do kostela sv. Františka, s velkou podporou a radostí lidu. Praha byla dobyta, ale Pražský hrad stále vzdoroval. Nicméně král Václav 15. srpna v den svátku Nanebevzetí Panny Marie vyhlásil příměří. Následující den uspořádal slavnost, přišel do kostela sv. Františka, oděn ve všechny ozdoby královské, a přijal královskou korunu z rukou biskupa pražského a olomouckého. Václav I. byl oblečen do královského pláště a v rukou držel jablko a žezlo. Vešel do kostela sv. Františka, aby si poslechl slavnou mši svatou a vyslechl ji pobožně. Po skončení mše se přikročilo k hodům, které byly připraveny s nádherou královskou. Čeští páni dle povinnosti svých úřadů, ozdobeni rozličnou slavnostní výstrojí, slušně přisluhovali.¹²¹

Koruna svým tvarem navazovala na antický vínek a na trnovou korunu, jíž měl být Kristus korunován. V dobách křížových výprav se domnělá trnová koruna dostala do držení francouzských králů. Od té doby byl křesťanský prvek zdůrazňován trnem z Kristovy koruny, který se stal součástí koruny francouzských králů, Svatoštěpánské koruny uherských králů a také součástí Svatováclavské koruny Karla IV.¹²²

Koruny přemyslovských králů se nedochovaly. Zmínky o nich sice máme, ale nikde nenalezneme konkrétní popis. Jejich podobu můžeme usuzovat například z dochovaných pečetí, z mincí, z nástěnných maleb nebo z maleb v kronikách.

¹¹⁹ SOMMER, P. - TŘEŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 287-288

¹²⁰ SKÝBOVÁ, A., 1982, s. 5

¹²¹ *Příběhy krále Václava I.*, 1874, s. 305-307; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 323

¹²² SKÝBOVÁ, A., 1982, s. 5

V době, ve které byl korunován Vratislav II., bylo jako královského odznaku užíváno dvou typů korun, a to otevřené a uzavřené. Otevřenou korunu tvořila od pozdně-římské doby zlatá nebo zlacená čelenka posázená drahokamy, na níž byly od karolínské doby svrchu nasazeny čtyři trojlisty. Uzavřenou korunu tvořila obručová čelenka, spojená se čtyřmi výběžky, nad čelenkou se křížově protínaly dva polokruhové svrchní pásy, jejichž křížení bylo nejčastěji vyznačeno křížkem. V 11. století typ uzavřené koruny se svrchními dvěma oblouky nebyl nikomu vyhrazen, proto ji mohl využít při své korunovaci Vratislav II. Zmíněné koruně byla velmi podobná už Vratislavova mitra, kterou Vratislav užíval ještě před svým dosáhnutím na královskou hodnost.¹²³ Nejstarší českou královskou korunu zachycuje denár Vratislava II. z roku 1086.¹²⁴ Vypadala jako zdvojená čelenka se čtyřmi vysokými výběhy. Čelní výběh měl podobu rovnoramenného kříže. Boční výběžky snad měly v originále představovat uzavřené květy. Druhá interpretace říká, že čelenka nesla čtyři stonkovité výběhy a uprostřed na skrytých vnitřních obloucích, tzv. kamárách, větší vrcholový křížek. Jinou korunu Vratislava II. zobrazuje denár,¹²⁵ na kterém je také zdvojená čelenka, z níž vystupují čtyři stonky s kuličkami, pravděpodobně představující lilie, nebo čtyři křížky, v obou případech bez vrcholového křížku.¹²⁶ Ve znojenské rotundě sv. Kateřiny najdeme zobrazení Vratislava II. s čelenkou,¹²⁷ která má zalomený tvar. Jedná se o korunu s obručovou čelenkou čtyřvýběžkovou, což byla v té době běžná koruna královská. Pod jejím zálohem je možné nad čelem shledat látkový výběžek jako náznak podložené mitry.¹²⁸ Není však jisté, že výjev zachycuje skutečnou podobu jeho koruny. Znázorněná koruna, u nás nikde jinde neopakovaná, se totiž vrací do doby vlády Oty II. (983-1002).¹²⁹

¹²³ CIBULKA, Josef: *Korunovační klenoty království Českého*, Praha 1969, s. 29-30

¹²⁴ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 1, s. 91 této práce

¹²⁵ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 2, s. 91 této práce

¹²⁶ BRAVERMANOVÁ, Milena a kol., *České korunovační klenoty*, Praha 1998, s. 40; VANÍČEK, Vratislav: *Vratislav II.*, Praha 2004, s. 195

¹²⁷ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 3, s. 91 této práce

¹²⁸ CIBULKA, J., 1969, s. 30-31

¹²⁹ BRAVERMANOVÁ, M. a kol., 1998, s. 40

Konkrétnější informace nemáme ani o vzhledu koruny Vladislava II. Můžeme o ní však usuzovat z denáru,¹³⁰ na kterém je pravděpodobně znázorněna historická scéna předávání koruny Fridrichem I. Barbarossou českému králi Vladislavovi II. Šlo o korunu s vrcholovým křížkem na kamárách. Císař měl na hlavě obloukovou korunu, Vladislavovi byla předávána výběžková koruna se svrchním obloukem, která vrcholí trojlistem – liliovitým zakončením. Vladislav nosil korunu svého děda Vratislava, proto možná na denáru byla zobrazena zděděná oblouková koruna Vratislavova.

O koruně Přemysla Otakara I. je možné říci něco více, jelikož se dochovala věrohodná ikonografická svědectví. Na zlaté pečetě¹³¹ z července 1224, kterou Přemysl potvrdil klášteru v Břevnově jedno údajně starobylé privilegium, vidíme králův majestátní portrét, král má na hlavě korunu, která je tvořena obroučkou s liliemi.¹³²

Ke korunovací Václava I. byla nejspíše použita přepracovaná koruna Vladislava II., která mohla být už korunou Vratislava II. Denár Václava I.¹³³ nám dokládá korunu lišící se od té Vladislavovy pouze přepracovanými liliovitými stonky.¹³⁴ Tato koruna měla být předobrazem Svatováclavské koruny Karla IV. Navíc je označena jako koruna sv. Václava, což by dokládalo, že již v přemyslovské době se korunovační koruna nazývala Svatováclavská.¹³⁵

Koruna znázorněna na denáru Přemysla Otakara II. je vyobrazena podobně jako koruna Václava I. Tento denár podle Iva Hlobila nepatřil Přemyslu Otakarovi II., ale jedná se o starší denár, který náležel již Přemyslu Otakarovi I.¹³⁶ Každopádně popis koruny je následovný, oblouky jsou zkřížené a vrcholí křížkem. Křížek mohl už v této době sloužit jako schránka k uchování ostatku Kristovy trnové koruny.

¹³⁰ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 4, s. 92 této práce

¹³¹ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 5, s. 92 této práce

¹³² SOMMER, P. - TŘEŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 289

¹³³ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 6, s. 92 této práce

¹³⁴ BRAVERMANOVÁ, M. a kol., 1998, s. 41

¹³⁵ CIBULKA, J., 1969, s. 36

¹³⁶ BRAVERMANOVÁ M. a kol., 1998, s. 41

Přemysl Otakar II. se začal nazývat českým králem až po své korunovaci. Podle něj se také českému králi dostává plné moci a hodnosti až po korunovaci korunou vzatou z „těla sv. Václava“. Podle toho tedy v přemyslovských Čechách existovala zvláštní koruna Svatováclavská, snad v roce 1228 přepracovaná starobylá koruna Vratislavova. Ivo Hlobil však tuto mylnou informaci Josefa Cibulky, který jí získal nepřesným překladem latinské listiny, opravuje, jelikož zmínky o této koruně uchovávané „na těle sv. Václava“ končí během první poloviny 13. století.¹³⁷ S touto korunou byl spjat mýtus, že korunovanému králi zprostředkovává moc a jen díky ní se stává plně králem. Podle Josefa Cibulky se této koruně podobala funerální stříbrná a zlacená koruna Rudolfa Habsburského, zvaného Kaše,¹³⁸ na které se čtyři lilie střídají se čtyřmi křížky, na křížení oblouků spočívá medailonek s tepaným reliéfem Zvěstování P. Marie.¹³⁹ Josef Cibulka neměl k dispozici funerální korunu Přemysla Otakara II.,¹⁴⁰ která byla nalezena až v roce 1976.¹⁴¹ Koruna je velmi podobná koruně Rudolfa I., proto by jistě i ona měla podle teze Cibulky znázorňovat přemyslovskou korunovační korunu.

Zobrazované koruny u posledních Přemyslovců byly ovlivněny monumentálními tvary vrcholné gotiky. Takovou korunu zachycuje pečeť Přemysla Otakara II.¹⁴² Tvary jeho mohutné koruny přecházely plynule z vysoké čelenky přes široké dřívky do čtyř velkých fleuronů ve tvaru květů lilie. Takto vypadá i již zmíněná hrobní koruna Přemysla Otakara II., kde se střídají lilie s křížky.¹⁴³

Koruna Václava II. opakovala typ koruny Přemysla Otakara II., ale byla ještě obohacena o lilie s menšími výběhy. Na groši Václava II.¹⁴⁴ z roku 1300 je tato koruna krásně a detailně zobrazena. O osudech koruny Václava II. se vedou hypotézy. Jedna z nich ukazuje na spojitost s korunou zdobící relikviářovou bustu Karla Velikého v Cáchách. Jedná se o korunu, kterou Karel IV. zanechal v Cáchách

¹³⁷ BRAVERMANOVÁ, M. a kol., 1998, s. 42

¹³⁸ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 8, s. 93 této práce

¹³⁹ CIBULKA, J., 1969, s. 37

¹⁴⁰ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 9, s. 94 této práce

¹⁴¹ BRAVERMANOVÁ M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 172

¹⁴² Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 10, s. 94 této práce

¹⁴³ BRAVERMANOVÁ M. a kol., 1998, s. 42

¹⁴⁴ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 11, s. 95 této práce

po své druhé korunovaci králem Svaté říše římské v roce 1349. Koruna je vyrobena z pozlaceného stříbra a ozdobena drahokamy spolu s antickými kamejemi. Možná proto jí Otokar Štýrský nevěnoval přílišnou pozornost, královská koruna totiž měla být vyrobena podle nepsaného zvyku z ryzího zlata. Vzhledem k nedostatku pramenů tuto teorii nelze jednoznačně potvrdit ani vyvrátit.¹⁴⁵

Původní přemyslovská koruna byla poprvé nazvána „korunou Království českého“ v době korunovace Jana Lucemburského v Praze dne 7. února 1311, čímž nabyla nadosobního, státoprávního významu, stejně jako koruna českých králů.¹⁴⁶

Do dnešní doby probíhají dohady o podobě přemyslovské koruny, jedním z nich je názor, že Karel IV. nechal pouze opravit a dozdobit původní přemyslovskou korunu, které ponechal její přemyslovský tvar. Pokud ale bude brána v potaz spojitost mezi nalezenými pohřebními korunami Přemysla Otakara II. a Rudolfa Habsburského s korunovační korunou Karla IV., pak je pravděpodobné, že Karel IV. nechal zhotovit zcela novou korunu. Pohřební koruny, které se sobě navzájem podobají, jsou totiž tvarem naprosto odlišné od koruny Karla IV. Jak už bylo zmíněno, na funerálních korunách se střídají křížky s liliemi, zatímco na nově vzniklé koruně je použito pouze lilí. Z tohoto důvodu vznikl předpoklad, že se přemyslovská koruna podobala funerálním korunám Přemysla a Rudolfa. Nicméně na žádné pečeti ani na jiných zobrazeních ze 13. a z počátku 14. století se nevyskytuje koruna v podobě střídajících se křížků a lilí. Jedním z dokladů o podobě přemyslovské koruny a koruny Karla IV. je Pasionál abatyše Kunhuty, kde je na titulním listě zobrazen erb českého krále,¹⁴⁷ na hlavě dvouocasého lva je položena koruna, velmi podobná koruně, kterou nechal zhotovit Karel IV. Ten se od počátku své vlády v českém království snažil navázat na politické dědictví Přemyslovců, jelikož se chtěl vyvarovat chyb jak přemyslovských předků, tak svého otce Jana Lucemburského. V pozadí jeho činů je patrná snaha co nejvíce zdůraznit souvislost lucemburského rodu s Přemyslovci. Veřejně se hlásil k svatováclavské

¹⁴⁵ ŽEMLIČKA, J., 2005b, s. 40-42; VÍTOVSKÝ, Jakub: *Zlatnictví na dvoře Václava II.*, in: *Umění 13. století v českých zemích*, Praha 1983, s. 477-479; CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II.*, Praha, 2007b, s. 156

¹⁴⁶ BRAVERMANOVÁ, M. a kol., 1998, s. 42; zmínku o „*koruně království českého*“ nalezneme ve *Zbraslavské kronice*, 1976, s. 228

¹⁴⁷ Viz. *Obrazová příloha*, příloha číslo 12, s. 95 této práce

tradici jako její dědic, čímž se snažil stvrdit právoplatné nároky své i svých potomků k Českému království, jejichž viditelným symbolem byla královská koruna. Proto v duchu své politické koncepce pravděpodobně nedal zhotovit korunu novou, ale pouze nechal upravit původní korunu přemyslovskou.¹⁴⁸

4.3. Od knížat ke králům

(korunovace Vratislava II., Vladislava II., Přemysla Otakara I.)

Vratislav II., Vladislav II. i Přemysl Otakar I., všichni tito panovníci se nejdříve stali knížaty, podstoupili obřad knížecí intronizace na kamenném stolci, teprve později byli korunováni. Tyto korunovace byly často vnímány jako import cizorodého prvku, který narušoval dosavadní zvyklosti, vůči kterým se panovník vědomě vymezoval.¹⁴⁹

První korunovace, které se Praha dočkala, byla korunovace Vratislava II.¹⁵⁰ Podle dnes již převládajícího názoru se uskutečnila v den sv. Víta 15. června 1086.¹⁵¹ Na další korunovační slavnost si Praha musela počkat více než 100 let, kdy zde byl korunován Václav I. Je pravdou, že ještě před ním získali královskou hodnost Vladislav II. s Přemyslem Otakarem I., ale ti byli korunováni pravděpodobně jen mimo české území.

Samotnému církevnímu obřadu Vratislava II. předcházela světský korunovační akt v Mohuči v dubnu 1085, který předznamenával následnou ceremonii v Praze. O této události máme doklad v Kosmově kronice: „*V tomto shromáždění týž císař se souhlasem a schválením všech nejlepších mužů své říše, vévodů, markrabí, dvořanů a biskupů, učinil knížetem českého Vratislava vládcem jak*

¹⁴⁸ SKÝBOVÁ, A., 1982, s. 12-13

¹⁴⁹ MALAŤÁK, D., 2006, s. 48

¹⁵⁰ MALAŤÁK, D., 2002, s. 267-286; MALAŤÁK, D., 2006, s. 47-66; ŽEMLIČKA, J., 2002, s. 39-40; ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 106-107; CIBULKA, J., 1934, s. 161-162; SOMMER, P. - TRĚŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 309; VANÍČEK, V., 2004, s. 183-205

¹⁵¹ Datací korunovace Vratislava II. se zabývá MALAŤÁK, D., 2006, s. 54; Obecně starší bádání klade korunovaci do roku 1085, např. CIBULKA, J., 1934, s. 161-162; NOVOTNÝ, V., 1913, s. 245-260; dále VANÍČEK, V., 2004, s. 195; Josef Žemlička ve svých publikacích zmiňuje oba roky – rok 1085, in: ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 300; rok 1086, in: ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 107; František Palacký se zmiňuje datum 15. ledna 1086, in: PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého I.*, s. 193

*Čech, tak i Polska, vložil mu vlastní rukou na hlavu královskou čelenku a přikázal arcibiskupu trevírskému Gilbertovi, aby ho v jeho hlavním sídle Praze pomazal za krále a vsadil mu korunu na hlavu.*¹⁵² Jsou zde shrnuty čtyři oficiální úkony: rozhodnutí mocných mužů říše, symbolické ustavení Vratislava vládcem Čech a Polska, osnování a veřejný Jindřichův pokyn k církevní korunovaci v Praze.¹⁵³

„Mezitím Gilbert, arcibiskup trevírský, jsa poslušen císařova rozkazu, přijel do hlavního sídla Prahy a dne 15. června při slavné mši svaté pomazal Vratislava, oděného královskými odznaky, na krále a vložil korunu na hlavu jeho i na hlavu jeho manželky Svatavy, oblečené v královské roucho. Přitom duchovní a všichni dvořané třikrát volali: „Vratislavu, králi českému i polskému, vznešenému a mírumilovnému, od Boha korunovanému, život, zdraví a vítězství!“¹⁵⁴ Kosmas nejevil přílišný zájem o královskou ideologii, tudíž jeho verze Vratislavovy korunovace působí odbytě. Snahy o získání královské hodnosti a povýšení Prahy na arcibiskupství počínají knížetem Břetislavem I., pro Kosmu však nepředstavují téma hodné přílišnému zájmu ani u jeho „oblíbeného“ panovníka. Vratislav II. nepatřil mezi Kosmovy oblíbence, a to z několika důvodů, hlavně však proto, že obnovil moravské biskupství a založil vyšehradskou kapitulou.¹⁵⁵

Obřad měl proběhnout podle rituálu nástupu německých králů, kteří se řídili mohučským korunovačním řádem z 10. století.¹⁵⁶ Z Kosmova svědectví vyplývá, že došlo k pomazání, ke korunovaci a k aklamaci, přičemž důležitou informací je, že se obřad odehrával v průběhu slavné mše, ta totiž běžně následovala až po nástupním obřadu. Vratislav se tedy pomazáním stal králem a následným korunováním mu byla reálně předána vláda.

Rudolf Urbánek se domnívá, že část korunovační ceremonie se odehrála na Vyšehradě, svůj názor dokládá na korunovačním řádě Karla IV., kdy měl panovník

¹⁵² Kosmova kronika česká, 2005, II. 37, s. 119

¹⁵³ MALAŤÁK, D., 2002, s. 275

¹⁵⁴ Kosmova kronika česká, 2005, II. 38, s. 121-122

¹⁵⁵ KOPAL, Petr: *Státnost a rituály v Kosmově kronice*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006, s. 179

¹⁵⁶ MALAŤÁK, D., 2002, 280; CIBULKA, J., s. 161-162

v předvečer korunovace navštívit Vyšehrad.¹⁵⁷ Tento názor sdílel i Josef Cibulka, který uvádí, že některé prvky Vratislavovy korunovace se objevily v Karlově korunovačním řádu, proto mohly počátky vyšehradského rituálu sahat až k Vratislavovi. Jednalo se o mši, která probíhala během obřadu, a mešní evangelium, které bylo obsaženo v Kodexu Vyšehradském a stejně tak později v Karlově korunovačním řádu.¹⁵⁸ Vyšehradský kodex, korunovační evangelistař Vratislava,¹⁵⁹ který byl umístěn ve vyšehradské kapitulní knihovně, by také mohl dokládat myšlenku obřadu na Vyšehradě. Část obřadu se také mohla odehrávat na Vyšehradě z důvodu kompenzace Vratislavova neúspěchu, kdy se mu nepodařilo z vyšehradského kostela vybudovat arcibiskupskou katedrálu, a tak se hlavní korunovační slavnost musela odehrát v chrámu sv. Víta.¹⁶⁰

Vratislav svému titulu vděčil Jindřichovi IV., byl mu udělen za pomoc římskému králi v boji o investituru. Jindřich IV. se musel prakticky od počátku své vlády vyrovnávat s problémy, proto hledal spojence a jednoho z nich našel právě v českém knížeti Vratislavovi II. Tito dva panovníci si ve skutečnosti vypomáhali vzájemně, jelikož ani Vratislav neměl v Čechách tak silné postavení. Jindřich IV. vděčil českému knížeti za úspěchy v bojích a tím i za úspěchy politické. Z toho je patrné, že Jindřich korunovací strategicky nepromýšlel, spíše se jednalo o nutnost, jak se zavděčit Vratislavovi a navázat další spolupráci. U Vratislava tomu bylo pravděpodobně naopak, z rozboru jeho vlády je patrné, že Vratislavovým cílem byl od začátku získat královskou korunu. Vratislav se snažil přenést sídlo z Pražského hradu na Vyšehrad, navíc tu zamýšlel zbudovat arcibiskupství.

Vratislav byl věrným spojencem Jindřicha IV. od bitvy v Homburgu v roce 1075, kde česká vojska zasáhla proti Sasům. Od té doby až po svou korunovací stál

¹⁵⁷ MALAŤÁK, D., 2002, 277-279

¹⁵⁸ CIBULKA, J., 1934, s. 162

¹⁵⁹ Kodex byl pořízen na objednávku českého panovníka, možná Vratislava II., nepochybně v Řezně. Je pravděpodobné, že souvisel s Vratislavovou korunovací. Zobrazuje sepětí ideje královské hodnosti s osobou Krista. Obsahuje perikopu sv. Václava a čtení *In die ordinationis regis* (v den nastolení krále). Ilustrace sv. Václava zobrazuje patrona Čechů sedícího na trůně. V levé ruce drží kopí, pravou, volně otevřenou rukou zdraví ty, kteří na něj hledí. Malířské vyobrazení je interpretováno jako projev ideového svazku mezi univerzálním králem Kristem, nebeským panovníkem Čechů Václavem a pozemským knížetem, sedícím z vůle tohoto svatého na pražském trůně. in: PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 225-226; VANÍČEK, V., 2004, s. 200-202

¹⁶⁰ MALAŤÁK, D., 2002, s. 278-279

po boku Jindřicha ještě několikrát. Jindřich Vratislava odměňoval jednak přechodnými územními zisky, jednak symbolickými rituálními poctami, jako bylo královské požehnání na říšském sněmu ve Würzburku v roce 1079. Dále mohl Vratislav o svátcích nosit svatomořické kopí ukořistěné českými vojsky v bitvě u Flarchheimu roku 1080. Teprve po římské jízdě mohl Jindřich, už jako císař, završit symbolické dary darem nejvyšším, a tím bylo udělení královské hodnosti českému spojenci.

Vratislavovi se bohužel nepodařilo udržet královský titul i pro své následovníky. Po jeho smrti se život vrátil do starých kolejí, tedy vládu nad zemí obstarávala opět knížata. Neúspěšné snahy o královský titul tu patrně byly, minimálně od nejmladšího Vratislavova syna knížete Soběslava I.¹⁶¹ Soběslav stejně jako jeho otec preferoval Vyšehrad, rozvinul zde rozsáhlou stavební činnost, nechal nákladně upravit kapitulární kostel, který vyzdobil „zlatou korunou“, v prameni přímo nazvanou *corona*, která vážila 12 hřiven zlata, 80 hřiven stříbra a nespočet mědi a železa. „Zlatá koruna“ představovala obrovský kolový lustr. Bylo prokázáno, že místo pod ním sloužilo k vykonávání svátečních korunovacích českých panovníků.¹⁶² Podobné velkolepé korunovační lustry můžeme vidět v Cáchách a v dalších kostelech, ve kterých probíhaly královské obřady. Podobu korunovačního lustru si můžeme přiblížit v Kodexu vyšehradském.¹⁶³ Soběslav také rád užíval pro označení svých držav titul *monarcha* a *regnum*. Nicméně přímé snahy o získání královské hodnosti se u Soběslava nedají zpozorovat. Pravděpodobně si jen prisvojil královský titul a s ním spojené ceremonie, manifestující panovníkovu moc a prestiž.

Na Vratislavův úspěch se částečně podařilo navázat až jeho vnukovi Vladislavovi II. Nicméně i u tohoto panovníka bylo chápáno udělení královské hodnosti pouze jako vyznamenání, tudíž pro následovníky Vladislava II. královský titul zajištěn nebyl. Vladislav II. vděčil za královskou korunu Fridrichovi I.,

¹⁶¹ *Kanovník vyšehradský*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 206-207; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 305; PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 70, 232; VANÍČEK, Vratislav: *Soběslav I.: Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092-1140*, Praha - Litomyšl 2007, s. 213-216

¹⁶² Snažil se to prokázat Vladimír Denkstein, in: PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 232

¹⁶³ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 13, s. 96 této práce

se kterým však neměl trvale dobrý vztah, zvláště poté, co odmítl účast na králově římské jízdě. K usmíření nakonec došlo na dvorském sněmu ve Würzburku v červnu 1156, kde se konala svatba Fridricha Barbarossy s Beatrix Burgundskou. Oběma stranám smíření prospělo, jelikož Fridrich potřeboval vojenskou pomoc a Vladislav si uvědomil možnou izolaci a nepříjemné postavení na mezinárodním poli, pokud by pokračoval v odmítavém chování vůči Fridrichovi. Výsledkem jednání, k němuž velkou vahou přispěl biskup Daniel a kancléř Gervasius, byla tajná dohoda, ve které Barbarossa slibuje Vladislavovi královský titul a navrácení Budyšína za vojenské tažení proti Milánu.¹⁶⁴ Vladislav ještě před tažením do Milána pomohl Fridrichovi v boji v Polsku v roce 1157. Spojenecké vojsko bylo velmi silné, a tudíž úspěšné. Boleslav IV. Kadeřavý proto musel vyjednávat o kapitulaci s Vladislavem II., který se výborně ujal role prostředníka.¹⁶⁵

Vladislav byl ozdoben královskou korunou 11. ledna 1158 na sněmu v Řezně, kde opět přislíbil účast v boji proti Milánu. Řezenská korunovace, jak vyplývá z pramenů, neměla být církevním obřadem.¹⁶⁶ „Císař ozdobil jmenovaného knížete pro jeho věrné služby přede všemi svými knížaty korunou královskou a z knížete učiniv krále takovouto jej ozdobou okrášlil.“¹⁶⁷ „...při čemž biskup Daniel zvláštním přísluhováním byl nápomocen...“¹⁶⁸ Bohužel nám není známa úloha biskupa Daniela při obřadu. Josef Žemlička se domnívá, že by zvláštní přísluhování mohlo znamenat pomazání.¹⁶⁹ Proti tomu je Demeter Malaťák, který je přesvědčen o tom, že z této zmínky není možné usuzovat na jiné rituální úkony, než byla korunovace.¹⁷⁰ Koruna, kterou sám císař užíval při největších slavnostech, měla být ozdobena zlatem, perlami a drahým kamením.¹⁷¹

¹⁶⁴ Vincentius, 1874, s. 424; ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 230-237; KEJŘ, J., 1990, s. 641-645; PALACKÝ, F., *Dějiny národa českého I.*, s. 260-262

¹⁶⁵ Mních sázavský, 1874, s. 265; Vincentius, 1874, s. 425; KEJŘ, J., 1990, s. 645

¹⁶⁶ KEJŘ, J., 1990, s. 646

¹⁶⁷ Vincentius, 1874, s. 427

¹⁶⁸ *Letopisy Hradištko - Opatovické*, 1874, s. 400

¹⁶⁹ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 305

¹⁷⁰ MALAŤÁK, D., 2006, s. 56

¹⁷¹ Mních sázavský, 1874, s. 265

Fridrich po řezenské korunovaci rozkázal, aby Vladislav byl všude jmenován králem a Česká země královstvím.¹⁷² Listiny, které byly vydané v následujících měsících po korunovaci, tento rozkaz splňují, oslovují Vladislava *rex*.¹⁷³ Privilegium vydané v Řezně 18. ledna 1158 je výjimkou, netitulovalo totiž příjemce zprávy, tedy Vladislava II., králem, ale pouze vévodou (*dux*).¹⁷⁴ Přičemž o slavném povýšení z 11. ledna privilegium mlčelo. V dokumentu Fridrich stanovil pravidla pro nošení čelenky, kterou měl nosit už Vladislavův děd Vratislav II. Čelenku mohl nosit Vladislav i jeho nástupci ve sváteční dny, kdy císař nosil korunu, o Vánocích, Velikonocích a Letnicích, kromě těchto svátků ještě o svátcích českých patronů sv. Václava a sv. Vojtěcha. Zároveň je v listině stanoveno, že korunu může nasadit na hlavu panovníka pouze biskup pražský nebo olomoucký. Čelenka je v privilegiu označena názvem *circulus*, kdežto koruna, použitá při obřadu v Řezně, je kronikáři označována jako *diadema*. Proti těmto pojmům stojí na vyšším stupni pojmenování pro císařskou korunu *corona et diadema gloria*. Nicméně u středověkých kronikářů může mít *circulus* stejný význam jako *diadema*.¹⁷⁵ Proti tomuto tvrzení je Demeter Malatřák, který tvrdí, že *circulus* není možné chápat jako královskou korunu, jelikož listina byla pečlivě stylizována tak, aby udělení výsady nosit korunu o svátcích nesouviselo s povýšením Vladislava na krále.¹⁷⁶

Jak už bylo výše zmíněno, Vladislav je titulován ve Fridrichově listině jako *dux*, ale kronikáři věnující se tomuto období užívají pro Vladislava titulu *rex*. Tento problém je možné vysvětlit následujícími dvěma způsoby. Jedním je druhá korunovace, ke které došlo v září 1159 po kapitulaci Milána.¹⁷⁷ Ta totiž podle některých badatelů, z nichž je možné jmenovat Wilhelma Wegenera,¹⁷⁸ byla uskutečněna kvůli úplnému povýšení Vladislava na krále. „*A císař poozdoben jsa*

¹⁷² *Letopisy Hradištko - Opatovické*, 1874, s. 400

¹⁷³ MALAŤÁK, D., 2006, s. 57

¹⁷⁴ KEJŘ, J., 1990, s. 648

¹⁷⁵ KEJŘ, J., 1990, s. 647; MALAŤÁK, D., 2006, s. 57

¹⁷⁶ MALAŤÁK, D., 2006, s. 57; shrnutí problematiky Fridrichova privilegia a dvou korunovací Vladislava II. můžeme najít v díle ŽEMLIČKY, J., 1997, s. 492-493 – poznámka 62

¹⁷⁷ KEJŘ, J. 1990, s. 648

¹⁷⁸ WIHODA, Martin: *První česká království*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006, s. 86

korunou císařskou a sedě na trůně uprostřed stanu, kde se služby boží konaly, obdaroval a ozdobil po tolika pracích a královských vítězstvích u přítomnosti tak mnohých knížat jak německých, tak i vlašských pana Vladislava, krále českého, královskou korunou zvláště velkou a práce podivuhodné, již mu byl král anglický poslal.“¹⁷⁹ První korunovace tedy měla znamenat jen jakousi předzvěst budoucí korunovace, jelikož Vladislav ještě nesplnil svůj slib, za který měl být odměněn korunou. Vladislav byl pouze první z knížat, ale králem ještě nebyl. Jím se stal až po druhé korunovaci v Miláně. K této možnosti se také kloní Michael Skopal,¹⁸⁰ který upozornil ve své práci na výsledek rozboru části johanitského privilegia z roku 1169, jejímž výsledkem bylo zjištění, že v Praze byla Vladislavova korunovace známa až od jara 1158, nikoli od ledna.

Jiří Kejř však dochází k závěru, že se žádná druhá korunovace nekonala, jednalo se pouze o prezentaci královského majestátu. V listině vydané Fridrichem v Řezně totiž nebyly zaznamenány všechny svátky, během kterých Fridrich nosil korunu. Druhá korunovace tedy značila obřad, který se konal na oslavu vítězství nad pokořeným Milánem,¹⁸¹ nešlo zde o zvýšení Vladislavovy hodnosti. Jelikož Fridrich v koruně přijímal prosebné poselstvo, měl právo nosit korunu i Vladislav. Během obřadu korunu Vladislavovi pravděpodobně věnoval sám císař. Titul *dux* ve Fridrichově privilegiu pak J. Kejř vysvětluje tak, že bylo psáno z hlediska říšské ústavy, vůči které Vladislav zůstával titulován jako *dux*. Nicméně oproti jiným *duces* byla jeho hodnost zvýšena.¹⁸²

Judita, Vladislavova manželka, se podle pramenů žádné ze dvou korunovací nezúčastnila, i přesto používala přízvisko královna. Kdy a jakým způsobem titulu nabyla, prameny mlčí. Dokonce je možné, že se v Praze odehrála další korunovace, to je však prameny nedoložená hypotéza. Nicméně o oprávněnosti titulu královný není možné pochybovat, z důvodu existujících mincí. Konkrétně se jedná o minci bez obrazu s nápisy REX WLADIZLAVS a IVDITA REGINA.¹⁸³ Podle hypotéz

¹⁷⁹ Vincentius, 1874, s. 442

¹⁸⁰ Wihoda, M., 2006, s. 86

¹⁸¹ Město se vzdalo 8. září 1158

¹⁸² KEJŘ, J., 1990, s. 645-653

¹⁸³ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 7, s. 93 této práce

měly být mince s tímto nápisem rozhazovány mezi lid při pražské korunovaci, která se měla odehrát po návratu Vladislava z Milána.¹⁸⁴

Vladislav příliš nedodržel stanovené podmínky v privilegii vydaném v Řezně, jelikož využíval prakticky každou možnost k veřejné prezentaci svého povýšení. Čeští velmoži, kterým stále náleželo právo volit knížete a zasahovat do nástupnické otázky, království nepřijali za své, cítili se jím ohroženi.¹⁸⁵

Panovník postupně začal řešit otázku svého nástupnictví, nemohl se však spolehnout na české velmože ani na císaře, kvůli zhoršujícím se vztahům po smrti biskupa Daniela. „*Vladislav jsa již starý a chorý a vida, že nestačí pracím válečným a péči o obecné dobré, připadl na myšlenku, jak se zdálo dobrou, která se mu však potom stala zdrojem ještě větších problémů. Nastoliv totiž slavně syna svého Fridricha svěřil mu správu celých Čech, zůstaviv sobě pouze Budyni. Dal si vystavěti také na Strahově dům, v němž samotn zůstávati a konec dní svých chtěl očekávati.*“¹⁸⁶ Tímto činem Vladislav nejenže urazil české velmože, ale také císaře, jelikož svou abdikací zpochybnil podstatu štaufského impéria. Vladislav se musel za své činy zpovídat na norimberském sněmu, kde měl také vysvětlit Soběslavovo věznění na Přimdě. V září 1173 Barbarossa vytkl Vladislavovi, že volbu nástupce učinil bez jeho vědomí a svolení a bez souhlasu českých velmožů, čímž se provinil vůči starým právům. Vladislav tak spolu se svým nejstarším synem Bedřichem ztratil královskou korunu a české knížectví. Novým českým vládcem se stal Soběslav.¹⁸⁷

Korunovace Vratislava II. se zdá hodnotnější, jelikož Vladislavovi chyběla domácí korunovace a hlavně pomazání,¹⁸⁸ které tvoří součást „plných“ královských rituálů.

Přemysl Otakar I., syn Vladislava II., sice nebyl prvním českým králem, ale byl posledním přemyslovským knížetem nastoleným po starém způsobu za své

¹⁸⁴ MAŠEK, M., 2005, s. 12

¹⁸⁵ WIHODA, M., 2006, s. 88

¹⁸⁶ *Jarloch*, 1874, s. 464

¹⁸⁷ WIHODA, M., 2006, s. 89-90; KEJŘ, J., 1990, s. 655- 659

¹⁸⁸ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 307

první vlády v letech 1192-1193. Od předchozích králů se odlišoval svým konečným úspěchem. Podařilo se mu to, o co se předchozí králové marně snažili, tedy zachovat královský titul i pro následující generace. Proto je vnímán jako první z řady posledních Přemyslovců zahajující „vlnu“ dědičných králů.¹⁸⁹

Šance na třetí královský¹⁹⁰ titul pro Čechy se objevila po smrti císaře Jindřicha VI. v září 1197, tehdy nastaly boje o nástupnictví v říši. Říše měla dva panovníky: dříve zvoleného, ale později korunovaného Filipa Švábského, bratra zemřelého císaře, a Otu IV. Brunšvického z rodu Welfů. Oba panovníci se považovali za řádně zvolené, proto tuto situaci musel rozhodnout boj. Oba králové hledali spojence. „*Filip uzavřel na samém počátku roztržky svazek přátelství s králem naším Přemyslem, tehdy knížetem, jakož i s Čechy jeho.*“¹⁹¹ Filip si svých stoupenců vážil, a proto ihned po své korunovaci 8. září 1198 v Mohuči nechal korunovat také Přemysla Otakara I., který se před necelým rokem podruhé ujal vlády. Bližší informace o ceremonii nám nejsou známy, jen je pravděpodobné, že se na ní podílel kromě Filipa Švábského také arcibiskup Aimo z Tarentaise (z Burgundska), který zastupoval mohučského metropolitu, momentálně se nacházejícího ve Svaté zemi. Ze soudobých kronik a letopisů lze vyčíst, že následně proběhla i církevní korunovace.¹⁹² Tyto domněnky jsou ale nepravděpodobné, jelikož Přemysl by tento obřad absolvoval v roce 1203 podruhé. Mezi další nepravděpodobné události patří korunovace Přemyslovy manželky Adléty. Zmínka se nachází v *Annales Marbacens*, kde však není zmíněno jméno královny. Navíc v té době docházelo k blížícímu se rozvodu Přemysla s Adlétou.¹⁹³

Za korunovaci v Mohuči si stojí už František Palacký, i když ji klade na den 15. srpna.¹⁹⁴ Václav Novotný však přichází s domněnkou, že Přemysl byl

¹⁸⁹ K Přemyslovým korunovacím MALAŤÁK, D., 2006, s. 58-60; ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 60- 105; ŽEMLIČKA, J., 2002, s. 91-103; VANÍČEK, V., 2000, s. 82-98; NOVOTNÝ, V., 1928, s. 224-225, s. 256

¹⁹⁰ ŽEMLIČKA, J., 1990, s. 60- 85

¹⁹¹ *Jarloch*, 1874, s. 516

¹⁹² MALAŤÁK, D., 2006, s. 58, zde odkazy na příslušné kroniky

¹⁹³ MALAŤÁK, D., 2006, s. 58

¹⁹⁴ PALACKÝ, F., *Dějiny národa českého I.*, s. 299

korunován v Boppardě.¹⁹⁵ Postupoval totiž podle díla *Chronica regia Coloniensis*, ve kterém se jasně praví o korunovaci v Boppardě. Tuto domněnku také dokládá závěrečnou větou Jarlochovy kroniky, kde není dopsáno poslední slovo, proto *regem Bo...*, je možné číst *regem Bopardie* a nikoli, jak je předpokládáno *regem Bohemie*.¹⁹⁶ Podle D. Malat'áka je tato informace neprůkazná, jelikož ostatní prameny se o korunovaci v Boppardě nezmiňují.¹⁹⁷

Po korunovaci v Mohuči Filip vystavil Přemyslovi privilegium, jehož originál se nám nezachoval, ale doklady o něm máme ve Zlaté bule sicilské z roku 1212, která se na něj odvolává. Římský vládce stvrzuje oprávněný a dědičný titul pro české panovníky bez všech poplatků. Kdokoli bude v Čechách zvolen za krále, toho říše uzná a země mu bude symbolicky udělena v léno.¹⁹⁸ Přemysl si uvědomoval, že nový koncept státní a panovnické moci musí respektovat práva domácích velmožů, proto jim ponechal právo volby.¹⁹⁹ K tomuto poznání také přispěla událost krátce po přijetí koruny, kdy se ve Würzburgu vzbouřili Čechové, „*mezi sebou povážlivě se znesvářili, tak že bojovné mužstvo téměř všecko opustivši pány své nazpět se obrátilo a do Čech se navrátilo.*“²⁰⁰

Přemysl sice získal královskou hodnost, ta ale zatím nenabyla obecné platnosti. Byla totiž respektována pouze štaufskou stranou. Pro Přemysla bylo důležité, aby jeho hodnost uznal papež. Inocenc III., jenž stál na straně Welfů. Ten chtěl, aby Přemysl získal hodnost z rukou pravého krále Oty IV. Brunšvického, ještě před tím, než sám uzná Přemyslovu poctu. V pozadí Inocentova vybídnutí stálo také uznání anulace manželství Přemysla a Adléty, a tím popření legitimacy Adlétiných dětí, pokud Přemysl přejde na stranu Welfů. Přemysl se rozhodl jednat. Už v září 1201 měl podporovat Otu, jak to aspoň oznamoval notář Mistr Filip Římu. 24. srpna 1203²⁰¹ před Merseburgem se Přemysl dočkal stvrzení výsad králem Otou, jež mu byly dříve dány Filipem. Ota je však ještě rozšířil o některé říšské

¹⁹⁵ NOVOTNÝ, V., 1928, s. 228

¹⁹⁶ Jarloch, 1874, s. 516

¹⁹⁷ MALAŤÁK, D., 2006, s. 59

¹⁹⁸ ŽEMLIČKA, J., 1990, s. 83

¹⁹⁹ WIHODA, M., 2006, s. 92

²⁰⁰ Jarloch, 1874, s. 516

²⁰¹ CIBULKA, J., 1934, s. 163

statky a úlevy. O průběhu této korunovace pouze víme, že se Přemyslovi dostalo pomazání na krále a korunovace od kardinála-legáta Guida. Pravděpodobně při obou Přemyslových korunovacích bylo užito německého korunovačního řádu, protože římský korunovační řád neexistoval.²⁰²

Přemysl si i tuto korunovaci nechal písemně potvrdit. Stejně tak se mu nakonec dostalo v roce 1204 písemného stvrzení od papeže. Přemyslovy politické snahy dovršila Zlatá bula sicilská vydaná Fridrichem II., novým římským králem, 26. září 1212 v Basileji. Toto slavnostní privilegium stvrzovalo výsady dané Filipem Švábským v roce 1198. Fridrich českou hodnost uznával na základě zásluhy Čechů o císařství. Fridrich také zdůraznil, že Přemysl i jeho nástupci mají své království držet dědičně a beze všech poplatků. Sliboval udělení léna tomu panovníkovi, který bude v Čechách zvolen bez zásahu z Říše. Také svolil k navrácení území, které bylo Čechám zcizeno. Čeští panovníci navíc měli právo uvádět domácí biskupy do úřadu.²⁰³

4.4. Dědiční králové

(korunovace Václava I., Přemysla Otakara II., Václava II.)

Václav I. byl zvolen za budoucího českého krále v červnu roku 1216, tedy ještě za života otce Přemysla Otakara I., který nepodceňoval nástupnickou otázku. Učinil tak i přesto, že právo na královský titul měla prakticky jen rodina Přemysla Otakara I. Starší nevlastní bratr Václava Vratislav, syn Přemysla a Adléty Míšeňské, skončil v exilu, stejně tak Děpoltici. Soběslavovci vymřeli. Místo pro Přemyslovy potomky z manželství s Konstancií Uherskou bylo volné.²⁰⁴

Sám Přemysl se k domácí korunovaci nikdy neodhodlal, ale připravil ji alespoň pro svého syna Václav I., který byl spolu s manželkou Kunhutou Štaufskou korunován ve Svatovítské katedrále 6. února 1228 mohučským arcibiskupem

²⁰² CIBULKA, J., 1934, s. 163

²⁰³ ŽEMLIČKA, J., 1990, s. 116-117; ŽEMLIČKA, J., 2002, s. 104-111

²⁰⁴ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 308

Siegfriedem.²⁰⁵ Oba králové arcibiskupovi potvrdili listinou, že oni i jejich nástupci jsou povinni přijímat pomazání a korunování od arcibiskupa mohučského, metropolitě země české. Jen kdyby Mohuč odepřela korunovaci, může obřad na žádost krále vykonat jiný biskup.²⁰⁶ Po této korunovaci byl starý slovanský obřad nastolení panovníka na český knížecí stolec opuštěn a rychle upadl v zapomnění,²⁰⁷ stejně tak starý knížecí stolec, o kterém se ani přesně neví, kde stával.

Král Václav I., stejně jako předchozí i budoucí králové, vystupoval při slavnostních příležitostech s královskými znaky. Tak tomu bylo v srpnu roku 1249, kdy se zhroutil odboj kralevice Přemysla a Václav I. vstoupil do pražského města. 15. srpna v den Nanebevzetí Panny Marie Václav vyhlásil příměří a následující den vešel do kostela sv. Františka a přijal královskou korunu.²⁰⁸

Teprve Václavova korunovace byla uzavřením snahy předchozích přemyslovských panovníků o vytvoření kontinuální vlády. České království bylo věcí jasně danou a právně ošetřenou, tudíž čeští vládci si sami mohli určit, kdy a jak podstoupí korunovaci.²⁰⁹ Následující přemyslovský král Přemysl Otakar II. toho byl důkazem, jelikož korunovaci podstoupil až několik let po nástupu k vládě.

Přemysl Otakar II. se ujal trůnu 22. září 1253, od té doby až do své korunovace spolu s druhou manželkou Kunhutou, která proběhla až v neděli 25. 12. 1261, panoval jako pán a dědic království českého. Teprve po této korunovaci se začal nazývat králem.²¹⁰

Přemysl měl sice v plánu svou korunovaci uskutečnit ihned po převzetí vlády, nicméně okolnosti mu k tomu nepřály. Mohučský arcibiskup Gerhrad byl tou dobou v klatbě. Přemysl se proto obrátil na papežskou kurii s žádostí o pomoc. Papež Inocenc IV. mu vyšel vstříc, jelikož vyzval svého legáta, aby Gerharda kvůli

²⁰⁵ *Letopisy české*, 1874, s. 284

²⁰⁶ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. (1198-1230)*, ed. G. Friedrich, Pragae 1904-1912, s. 306-309; odkaz na CDB II najdeme například v těchto publikacích: MALAŤÁK, D., 2006, s. 60; NOVOTNÝ, V., 1928, s. 581; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 308-309

²⁰⁷ PALACKÝ, F., *Dějiny národu českého I.*, s. 317

²⁰⁸ Více kapitola 4.2, s. 34 této práce

²⁰⁹ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 309

²¹⁰ PALACKÝ, F., *Dějiny národu českého II.*, s. 32

korunovaci Přemysla zbavil klatby, ovšem až po splnění určitých podmínek. To se nakonec podařilo. Korunovace se i přesto nekonala, jelikož Přemysl pravděpodobně začal v té době řešit své bezdětné manželství s neplodnou Markétou, které chtěl řešit rozvodem. Papež se však zdráhal dát svolení k rozvodu.²¹¹

Přemysl se vrátil k myšlence korunovace až v roce 1260, po vítězství nad Uhry. Dne 6. října 1260 papež Alexandr IV. zahrnuje Přemysla chválou a vyhovuje Přemyslově žádosti, když povoluje pražskému a olomouckému biskupovi právo korunovat Přemysla. Přičemž biskup mohučský by o odměnu plynoucí z korunovace nepřišel, i přesto že by korunovaci nevykonával. 6. října 1260 také papež v listinách potvrdil legitimitu Přemyslových nemanželských dětí. Jejich nemanželský původ neměl být překážkou k dosažení všech světských hodností, které by jim mohly být uděleny. To tedy znamenalo, že svou žádostí o legitimizaci nemanželských dětí Přemysl hodlal setrvat ve sňatku s Markétou. Šlo mu tedy o zajištění svého nástupce, budoucího krále Českého království. Nicméně papež 21. října 1260 přidal k předchozí listině dodatek, že práva přiznané Přemyslovým nemanželským dětem se nevztahují k českému království. Přemysl ztratil možnost předat královskou korunu svému synu Mikulášovi, proto na listinu reagoval anulací manželství²¹² s Markétou. Rozvod potvrdil domácí biskupský soud. Papežská kurie o výsledku dostala jen zprávu. Až papež Urban IV., nástupce Alexandra IV., s odvoláním na souhlas Markéty Babenberské rozvázal manželství Přemysla a Markéty a vydal dodatečný dispens k sňatku Přemysla s Kunhutou. Ten se konal 25. října 1261 v Bratislavě. Následně začal Přemysl chystat korunovaci v Praze, proto uzavřel dohodu s mohučským arcibiskupem Wernerem.²¹³

O samotné korunovaci se zmiňují české letopisy. „*V den božího narození kníže český řečený Přemysl posvěcen jest za krále s Kunhutou v kostele Pražském od ctihodného otce Mohučského jménem Wenera u přítomnosti šesti biskupů, Pražského Jana, Moravského, Pasovského a dvou biskupů z Prus, též za přítomnosti markrabího brandenburského s manželkou a s jeho syny i dcerami, také knížata polských a jiných mnohých šlechticů, hrabat, purkrabí, županů a jiných cizích i*

²¹¹ MALAŤÁK, D., 2006, s. 61

²¹² NODL, Martin: *Rituál rozvodu*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006, s. 126-129

²¹³ MALAŤÁK, D., 2006, s. 61-62; NOVOTNÝ, V., 1937, s. 98-109

nesčíslného množství Čechů.“²¹⁴ Po korunovačním aktu ve svatovítském chrámu následovala dva dny trvající hostina na Letné, nacházející se mezi Bubny, Ovencem a Holešovicemi. Vzhledem k velkému množství hostů bylo potřeba pro tuto příležitost vystavět zvláštní budovy, došlo k tomu právě na Letné. Na tomto místě bylo postaveno několik dřevěných budov s postranními a nádherně ozdobenými síněmi.²¹⁵

Pravděpodobně den po korunovaci, tedy 26. prosince 1261, zahájil Přemysl spolu se svou tetou Anežkou stavbu mauzolea zasvěceného Salvátoru – Kristu Spasiteli v pražském klášteře sv. Anežky.²¹⁶ V datu 26. prosince nás utvrzuje korunovace Přemyslova syna Václava II., který zopakoval otcův korunovační ceremoniál. Následující den po korunovaci také slavnostně zahájil stavbu, jednalo se o položení základního kamene ke kostelu Zbraslavského kláštera. Slavnostního aktu založení přemyslovského pohřebiště se jistě účastnili urození hosté, kteří byli přítomni korunovaci Přemysla a Kunhuty.²¹⁷

Jak už jsem na počátku této kapitoly zmínila, asi nejhonosnější korunovací z doby přemyslovské byla korunovace Václava II. a jeho manželky Guty Habsburské, která se uskutečnila v Praze 2. června 1297.²¹⁸ Stejně jako Přemysl se i Václav snažil o dřívější uspořádání korunovace, avšak jednání s mohučským arcibiskupem vyšla v letech 1287 a 1291-1292 naprázdno. Václav na rozdíl od svého otce královský titul užíval již před korunovací, a to od roku 1285, kdy obdržel české země v léno od Rudolfa Habsburského. Označoval se za „*krále Čech a markraběte Moravy*“. Nicméně Václavova pečeť před korunovací obsahuje po vzoru otce „*pán a dědic království českého*“.²¹⁹

²¹⁴ *Letopisy české*, 1874, s. 297

²¹⁵ PALACKÝ, F., *Dějiny národu českého II*, s. 32

²¹⁶ K tomuto více kapitola 5.1, s. 65-66 této práce

²¹⁷ SOUKUPOVÁ, H., 1989, s. 127; KUTHAN, Jiří: *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý. Král zakladatel a mecenáš*, Vimperk 1993, s. 57

²¹⁸ Základním pramenem ke korunovaci Václava II. je Zbraslavská kronika, 1976, kapitola LXI-LXV, s. 109-116; dále ke korunovaci Václava II. CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Václav II.*, Praha 2007b, s. 153 – 159; ŽEMLIČKA, J, 2005a, s. 314- 321; ŽEMLIČKA, 2002a, s. 42-44; VANÍČEK, V., 2002, s. 441-442; PALACKÝ, F., *Dějiny národu českého II.*, s. 144-145

²¹⁹ MALAŤÁK, D., 2006, s. 63

Po vyhlášení data korunovace byla vyslána delegace včele s rádci Hermanem z Hohenlohe a Petrem z Aspeltu pro papežské požehnání do Říma. Svolení ke korunovaci s požehnáním se dostalo Václavovi II. od Bonifáce VIII. bulou vydanou 31. března 1297.²²⁰ Touto bulou byli pověřeni opati Heidenreich Sedlecký a Konrád Zbraslavský, aby Václava a jeho manželku Gutu, „z moci samého nejvyššího biskupa rozhřešiti ode všech pout vyobcování, jestliže snad do nich upadli, a od zápletek všech jejich hříchů, aby tak očištění ode vsí poskvrny vin mohli s čistým svědomím přijmouti svatou svátost královského pomazání.“²²¹ Následně byl požádán arcibiskup mohučský Gerhard o královské posvěcení. Gerhard jejich žádosti laskavě vyhověl a přijal slíbenou odměnu sto hřiven nejčistšího zlata. Gerhard však v té době byl v klatbě, a proto skupina vyslaná do Říma musela řešit i tento problém. Vyslanci byli úspěšní, jelikož arcibiskup mohučský byl od papeže Bonifáce zbaven na jediný den klatby, ve které byl od února 1296.²²²

Korunovace měla být koncipována tak, aby se vryla do paměti všeho lidu. Václav II. chtěl ukázat prostřednictvím korunovační slavnosti svou moc, bohatství, nádheru a štědrost, jimž se nikdo a nic nevyrovná. Proto si podle kronikáře slavnost vyžádala dlouhodobou přípravu, aby mimo jiné byla včas „obstarána bohatá hojnost všech věcí“.²²³ Podle Otokara Štýrského prý král vyslal do Itálie své zlatníky, aby se tam naučili rozpoznávat nejrůznější drahokamy, jak velké, tak malé, a nakoupili je pro výrobu šperků a dalších cenností. K jejich zpracování pravděpodobně už došlo na území Čech místními specialisty. Sháněly se také přepychové oděvy a vybavy v uznávaných dílnách tehdejšího světa. Nakupovaly se drahé látky jako hedvábí, hedvábí protkané zlatem, zelené hedvábí nebo sukno, které se spřádalo z arabského zlata. Kupci měli do Prahy přivést vše, co by mohlo být potřeba během korunovace a následných slavností.²²⁴

²²⁰ Zbraslavská kronika, 1976, s. 110; CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 153

²²¹ Zbraslavská kronika, 1976, s. 110

²²² Zbraslavská kronika, 1976, s. 110-111

²²³ Zbraslavská kronika, 1976, s. 110

²²⁴ Citace z kroniky Ottokara von Steiermarka převzaty z děl: CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 154; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 318; ŽEMLIČKA, J., 2005b, s. 39; DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, D., 2009, s. 37

V rámci korunovačních příprav byli rozesláni poslové do všech stran světa, aby pozvali významné hosty. Do Prahy se sjelo velké množství knížat, jaké ani říšské sněmy dlouho nezažily. „*Nádheru oné slavnosti zvětšovala okázalá a skvělá vznešená přítomnost hrabat mnohých zemí, svobodných pánů, rytířů a nečíselných jiných šlechticů.*“²²⁵ Z nejvzácnějších osobností tu byl mohučský arcibiskup Gerhard, který měl provést korunovační obřad, magdeburský arcibiskup Burchard, značný počet biskupů z Čech a Moravy, německých zemí, Slezska, Polska, Uher i Prus. Ze světských představitelů tu byl Václavův švagr Albrecht Habsburský se zvláště honosnou a početnou družinou, saský vévoda Albrecht II, braniborský markrabě Heřman (syn Oty V. Dlouhého) a jeho strýc Ota se Šípem. Dále tu byli Bolek Opolský, Jindřich Hlohovský, Boleslav Azovský, Bolek Svídnický i Fridrich Míšeňský zbaven svých držav, doprovázený korutanskými vévody, u kterých našel útočiště.²²⁶

Slavnost se konala na Letnice 2. června 1297 v katedrálním kostele. Před ní se král s královnou očistili a vyzpovídali z hříchů cisterciáckým opatům, kteří byli k tomuto úkonu oprávněni bulou papeže Bonifáce VIII.²²⁷ Posvěcení a pomazání krále a královny se chopil arcibiskup mohučský za asistence arcibiskupa magdeburského spolu s četnými biskupy a preláty. „*Nejjasnější kníže pan Václav spolu se svou manželkou Gutou, po vzývání a s přispěním milosti Ducha svatého co nejokázaleji a nejoddaněji po předchozím svatém posvěcení a pomazání řádně ozdoben odznaky královskými, korunou a žezlem královským.*“²²⁸ Církevní obřady zakončilo slavnostní Te Deum. „*Hymnus „Tě Boha chválíme“ zpívající provolávají, druzí, vidouce krále v jeho nádheře, radostí zapomněli na veškerý nápěv a jásavým křikem velmi zvučně volají křičíce: „a pánem jsi ho učinil nad dílem rukou svých“, „vstavil jsi na hlavu jeho korunu z ryzího zlata“, zněl pak jediný hlas všech a modlitba: „Ať žije král Václav!“*“²²⁹

²²⁵ Zbraslavská kronika, s. 112

²²⁶ ŠUSTA, J., 1935, s. 470, CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 154, Zbraslavská kronika, s. 111-112

²²⁷ CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 155

²²⁸ Zbraslavská kronika, 1976, s. 112

²²⁹ Zbraslavská kronika, 1976, s. 112

Kronika Otokara Štýrského doplňuje korunovaci o velmi zajímavé detaily, které Petr Žitavský opomněl ve své kronice zmínit. Otokar vypráví o drahocenných oděvech krále a královny. Králův korunovační plášť zdobily tenké plátky ze zlatého plechu, z nichž každý byl zakončen jedním velkým a čtyřmi malými drahokamy, jichž spočítal na dvacet druhů. Zlaté plíšky se prý leskly jako šupiny, takže panovník v tomto plášti připomínal rybu. Otokar odhadoval cenu pláště na 4000 hřiven. Před panovníkem byl při obřadu nesen drahokamy ozdobený meč a dlouhý a široký štít, jejichž cena dohromady činila 3000 hřiven. Štít byl vyroben ze zlata, na kterém byl zobrazen lev z perel, jehož drápy představovaly rubíny. Cenu králova klobouku, pásu, prstenů a dalších šperků si prý nikdo netroufl odhadnout. Nicméně další stříbrné a zlaté šperky měly přijít na 6000 hřiven. Otokara příliš nezaujala královská koruna, zdála se mu malá. I přesto ji odhadl na 2000 hřiven.²³⁰

Po korunovační mši proběhla slavnost, během které král prezentoval svůj majestát jako organizované představení.²³¹ Vzhledem k velkému množství hostů, pro které areál Pražského hradu nestačil, vyrostl na pláních okolo Prahy les pestrébarevných stanů, dále bylo nutné vybudovat dřevěný palác na Smíchově. *„Byl postaven pro královské pohodlí a pro dvůr mezi vrchem Petřínem a břehem řeky Vltavy na rovině ploché a krásné palác podivuhodné velikosti a stavby z kmenů přiřezaných a otesaných se sroubeními spájenými tak, jako by měly trvati na věky, a ten byl trochu do výše od země vyzdvižen vyvýšeněji, takže se do něho vystupovalo a vcházelo po schodech.“* Palác byl vybaven stoly, sedadly a vším, co bylo potřeba k slavné hostině. *„Nadto byl i ohoz a obvod celého paláce a královského stanu potažen předraženými čalouny různých druhů a barev a ty byly mnohotvárně ozdobeny zlatem a stříbrem a krásnými drahokamy a nemálo zářily mezi jasnými tvářemi knížat.“* Petr Žitavský se pozastavoval nad tím, *„jak veliký tam součet vydání a jak veliké množství lidu“*. Obroční písař evidoval, kolik obroku bylo nutné vydat pro koně hostů, cizinců a denní družiny, *„koní počet byl stodevadesát tisíc a nad to tisíc koní“*. *„Nemohu také nikterak mlčením pominouti, že se jen v době korunovace vydalo za slepičí vejce osm set hřiven těžké váhy, a budeš-li obratným počtářem, prosím tě, abys mně vypočítal, kolik bylo pijáků vína.“* Na Novém tržišti

²³⁰ CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 155-156; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 318; ŽEMLIČKA, J., 2005b, s. 39; VÍTOVSKÝ, J., 1983, s. 476

²³¹ DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, D., 2009, s. 37

(dnes Havelské náměstí) totiž bylo vybudováno podzemní potrubí, jímž přitékalo víno. Radostný jásot lidstva, hlučná hudba, tanec, rytířské turnaje nebo celonoční osvětlení města pochodněmi, to vše doprovázelo korunovační slavnost.²³²

Korunovační program byl zakončen následující den, v pondělí 3. června 1297, symbolickým položením základního kamene ke stavbě chrámu Panny Marie ve Zbraslavském klášteře.²³³ „*Přišel nově korunovaný král s celým dvorem a zástupem knížat, šlechticů a všech jiných, kteří se sešli k slavnostnímu dni, ke svému založení na Zbraslavi časně zrána až po východu slunce a tam král, ozdoben královskými odznaky*“, spolu s magdeburským arcibiskupem Burchardem²³⁴ a prvním opatem Konrádem položili základní kámen, „*na kterémžto kameni bylo zlatými písmeny napsáno: Ježíš Kristus.*“ Po položení základního kamene byla sloužena mše. Po jejím skončení král Václav, „*drže v ruce žezlo královské, a opásal v okruhu základu chrámu již založeného dvě stě čtyřicet pánů a šlechticů království Českého a mnohých jiných zemí rytířským pásem.*“²³⁵

Slavnostní korunovace byla bezpochyby náročná, zvláště pro královnu, která byla oslabena nedávným, pravděpodobně předčasným porodem. Královna své desáté dítě Gutu přivedla na svět pouhých dvanáct dní před korunovačními slavnostmi, přičemž dcera zemřela asi ještě v den narození. Slavnost se nedala odložit, proto se jí královna musela zúčastnit, i když trpěla velkými bolestmi. Náročná slavnost vedla nepřímo k její smrti. Guta Habsburská zemřela 18. června 1297.²³⁶

Kvůli této smutné události Praha zažila v době přemyslovské ještě jednu korunovaci, která patřila druhé ženě Václava II. Richenze Velkopolské, dceři polského krále Přemysla II. Korunovace se konala ku příležitosti svatby dvaatřicetiletého Václava s šestnáctiletou Richenzou v den Letnic 26. května 1303. Královnu korunoval vratislavský biskup Jindřich, se svolením arcibiskupů

²³² *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 113-114; PALACKÝ, F., *Dějiny národu českého II.*, s. 145

²³³ Více k tématu kapitola 5.1, s. 67 této práce

²³⁴ Arcibiskup mohučský byl 3. června 1297 opět v klatbě, proto se této slavnosti účastnit nemohl, jak zmiňuje Charvátová, K., 2007b, s. 159

²³⁵ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 115

²³⁶ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 116; PROKOPOVÁ, Irena: *Guta Habsburská – česká královna a její dvůr*, in: *Časopis společnosti přátel starožitností*, 113/4, 2005, s. 202

mohučského a hnězdenského, na královnu českou a polskou na Pražském hradě v kostele sv. Víta. Jméno Eliška (Alžběta), posléze Eliška Rejčka, přijala Richenza až při korunovaci.²³⁷ Václav II. byl zvolen polským králem již v roce 1300, popisování této korunovace však není momentálně na místě, budu se jí věnovat v následující kapitole.

Korunovační hostina se podle kronikáře měla uskutečnit mezi katedrálou sv. Víta a klášteřem sv. Jiří., na dnešním Jiřském náměstí. Kronikář Petr Žitavský sice popisuje stavbu ochozu, určeného pro účely slavnosti, nicméně jeho popis je doslovně opsaný z korunovační slavnosti Václava II. s předešlou manželkou Gutou. Proto není jisté, jak moc můžeme tomuto zápisu důvěřovat. Kvůli opisu slavnosti je možné usuzovat, že se kronikář korunovace a následné slavnosti neúčastnil.²³⁸

Korunovace Elišky Rejčky byla pravděpodobně méně nákladná, jelikož se jí neúčastnil mohučský ani hnězdenský arcibiskup.²³⁹

Poslední královskou nástupní korunovaci zažila Praha doby přemyslovské za Václava II., jeho syn Václav III., poslední přemyslovský panovník, se své korunovace na českého krále nedožil.

4.5. Korunovace mimo pražský dvůr (Václav II. a Václav III.)

V létě roku 1300 Václav II. získal polskou korunu.²⁴⁰ Cesta k ní však byla delší, proto se jí v následujících řádcích pokusím přiblížit.

²³⁷ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 123; CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 203

²³⁸ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 123; CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 203-204

²³⁹ DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, D., 2009, s. 41

²⁴⁰ K polské korunovaci Václava II. ANTONÍN, R., 2004, s. 337-365; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 321-322; ŽEMLIČKA, J., 1986, s. 186-188; ŠUSTA, J., 1935, s. 567-568; CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 172-180; VANÍČEK, V., 2002, s. 446-454

Přemysl II. Velkopolský, polský vládce, po sobě nezanechal žádného mužského dědice. Proto byl po jeho smrti do Velkopolska povolán částí šlechty Vladislav Lokýtek. Proti němu se však postavil kníže Jindřich Hlohovský, jehož Přemysl II. učinil svým nástupcem. Vítězně z tohoto sporu vyšel Vladislav Lokýtek, který pro sebe uchvátil v roce 1296 většinu Velkopolska a Gdaňské Pomorí. Ke korunovaci však nepřistoupil. Václav II. si velmi dobře uvědomoval, jaké nebezpečí mu ze strany Vladislava Lokýtky hrozí, nicméně se zatím nepokusil o získání polského území. Snažil se situaci řešit diplomaticky, a tak zatím na svou stranu získal Jindřicha Hlohovského, který se zúčastnil Václavovy korunovace v roce 1297. Mezitím v Polsku klesla spokojenost s vládnoucím Vladislavem Lokýtkem, a tak část polské elity začala vyjednávat s Jindřichem Hlohovským. Proto Vladislav Lokýtek uzavřel smlouvu s Václavem II. v srpnu roku 1299. Vladislav se zavazoval, že přijede do Vánoc do Prahy, kde převezme od Václava II. všechny své země jako léno. Vladislav podmínky smlouvy nedodržel, a proto podle smlouvy připadly všechny jeho země českému králi. Tím Václav II. získal legální nárok na značnou část Polska. Vzhledem k tomu, že byl poznaňským biskupem na Vladislava Lokýtku uvalen interdikt někdy mezi lety 1299-1300, otevřela se cesta Václavu II., který byl na počátku roku 1300 zvolen pánem Velkopolska. *„Zdála se dobrou tato řeč v očích veškerého lidu; proto byli posláni slavnostní poslové k Václavovi, králi českému, aby mu řádně oznámili poselství národa polského.“*²⁴¹ Václav sice nabídku přijal, ale nejdříve si vyžádal souhlas od římského krále. Listina vydaná 29. června 1300 Albrechtem Habsburským udělovala českému panovníkovi a jeho dědicům v léno vše, co v budoucnu získá ze zemí Vladislava Lokýtky. K zvýšení nároků Václava II. na Polsko měl přispět jeho sňatek s dcerou zemřelého Přemysla II. Richenzou, který se uskutečnil v roce 1303.²⁴²

Po žních v roce 1300, tedy v době, *„kdy králové táhnou do války,”*²⁴³ se vydal král Václav II. v čele velkého vojska do Polska. Zde byl slavnostně korunován, ovšem až poté, co se mu podařilo vytlačit Vladislava Lokýtku ze země. *„Konečně jakmile zaujala královská moc zemi Kališskou, Hnězdenskou, Pomoranskou, Poznaňskou a všechny ony kraje sousední, přišel potom král*

²⁴¹ Zbraslavská kronika, 1976, s. 119

²⁴² CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 168-172

²⁴³ Zbraslavská kronika, 1976, s. 119

k hlavnímu městu Hnězdnu, a tam byl na žádost všech šlechticů a knížat polských tehdy tam přítomných od Petra (Jakuba), arcibiskupa hnězdenského, Václav, král český, po předchozím požehnání okázale a slavnostně ozdoben korunou království Polského.“ Poté byli slavnostně mnozí páni a šlechtici od krále opásáni rytířským pásem.²⁴⁴

Královská korunovace byla provedena hnězdenským arcibiskupem Jakubem Świnkou, který korunoval i posledního polského krále Přemysla II. Velkopolského. Václav mohl opakovat korunovační ceremoniál Přemysla II. a nejspíše užil stejné insignie jako Přemysl.²⁴⁵ Podle Josefa Šusty, jehož interpretace slavnosti je všeobecně uznávána, měla korunovace představovat pravý opak honosné slavnosti z roku 1297. *„Nebyloť tu nejen cizích hostí knížecích, také obvyklé pasování četných bojovníků na rytíře odbylo se bez lesku a způsobem spíše ponurým. Kolovaly totiž ve Hnězdně pověsti o úkladech proti králi, a proto noví rytíři se nezatkvěli v ozdobných rízách, nýbrž setrvali v železném odění.“²⁴⁶* S touto interpretací souhlasil i Josef Žemlička. *„Samotná korunovace, odbyla se bez nádhery. Namísto početných hostí, barev her a jáсотu se temně leskla jen ocelová šed' rytířských pancířů, neboť trvala doba válečná. O úkladech a zradě šeptali v králově družině.“²⁴⁷*

Robert Antonín se ve své práci snažil vyvrátit Šustův předpoklad o ponurosti polské korunovace, je totiž přesvědčen, že korunovace sice nebyla tak okázalá jako Václavova česká korunovace, ale i přesto se jednalo o honosný reprezentativní akt. Podle Antonína Josef Šusta vycházel z nepřesné interpretace Zbraslavské kroniky. *„Aby se pak slavnost tak významného svátku, konala slavnostněji, byli přemnozí páni a šlechtici od krále opásáni rytířským pásem, ale ti všichni měli při této nové rytířské slavnosti a svém vystoupení zbraně místo zlatých šatů; neboť bylo tehdy králi řečeno, že chystají tajné úklady někteří ničemníci.“²⁴⁸* Ve slovním spojení: *„svém vystoupení zbraně“*, je totiž nepřesně přeložen výraz *tirocinium* jako

²⁴⁴ Zbraslavská kronika, 1976, s. 119; ANTONÍN, R., 2004, s. 348-249

²⁴⁵ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 321

²⁴⁶ ŠUSTA, J., 1935, s. 567

²⁴⁷ ŽEMLIČKA, J., 1986, s. 187

²⁴⁸ Zbraslavská kronika, 1976, s. 119

vystoupení. Podle R. Antonína může mít zmíněné slovo i jiný význam, a to druh rytířského turnaje, který měl být formou tzv. *buhurtu*²⁴⁹, turnaj měl být pro mladíky, kteří nemuseli užívat zbroj. Pokud tedy bude slovo *tirocinium* chápáno jako turnaj, je nutné chápat zmíněné zbraně ve Zbraslavské kronice jen jako součást slavnostního turnaje. Nešlo tedy o zbraně, které by sloužily k boji, a nositelé těchto zbraní nebyli vojenskou hotovostí připravenou k následnému boji. Z tohoto důvodu R. Antonín dochází k závěru, že se jednalo o přehlídku ozbrojené síly, která měla okázale působit na polské prostředí. To navíc dokládá delší a důkladnou přípravu na korunovaci.²⁵⁰

Hnězdenská korunovace je většinou historiků kladena na přelom srpna a září. Nicméně se jedná o domněnku, kterou nepodporují žádné prameny. Robert Antonín si myslí, že korunovace nastala později, na základě nepřímých důkazů dochází k závěru, že Václavově hnězdenské korunovaci vyhovovaly nejvíce první dvě třetiny listopadu roku 1300.²⁵¹ Václav pravděpodobně neopomněl důkladné a dlouhodobé korunovační přípravy. Stačí si připomenout Václavovu korunovaci v Čechách, na kterou čekal dlouhých čtrnáct let. Proto jistě před polskou korunovaci neponechal nic náhodě a provedl dostatečné přípravy, aby následná korunovace měla patřičnou úroveň.²⁵²

Václav II. se po korunovaci začal titulovat králem českým a polským. Před tímto aktem dbal při své titulaci na přesné označení všech území, kterým vládl. Jeho titulatura byla dosti dlouhá: Václav II., z boží milosti český král, vévoda krakovský a sudoměřický, markrabě moravský. Nyní se spokojil s označením Václav II., král český a polský.²⁵³

Přemyslovci pro sebe uchvátili ještě třetí korunu, i když jen na krátkou dobu. V Uhrách se uvolnila koruna počátkem roku 1301 po smrti Ondřeje III., s nímž vymřel rod Arpádovců v mužské linii. Vzhledem k tomu, že matka Václava II. Kunhuta pocházela z rodu Arpádovců, byla právě Václavovi učiněna nabídka

²⁴⁹ K rytířským turnajům blíže kapitola 2, s. 14-15 této práce

²⁵⁰ ANTONÍN, R., 2004, s. 357-360

²⁵¹ Blíže k dataci hnězdenské korunovace ANTONÍN, R., 2004, s. 350-356

²⁵² ANTONÍN, R., 2004, 350-352

²⁵³ CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 177

uherské koruny. Václav ji po dlouhém váhání přijal pro svého tehdy dvanáctiletého syna Václava III. Václavovou snoubenkou byla v té době dcera zemřelého Ondřeje Alžběta. Nicméně o uherský trůn usilovali také Anjouovci už od vlády Ondřeje III. Na obecném sněmu v Budíně došlo v roce 1301 ke královské volbě. Vítězně z ní vyšla česká strana, proto se Svatoštěpánské koruny měl ujmout Václav, syn českého krále. Na volbu okamžitě navazovala Václavova korunovace ostříhomským arcibiskupem Řehořem. Korunovace se však musela zopakovat ve Stoličném Bělehradě, jelikož uherský sněm původní korunovaci nakonec neuznal. Původní korunovace se odehrávala ve městě Ostřihom, které nebylo určeno ke korunovacím, navíc během obřadu bylo užito pouze náhradní koruny. Po volbě Václav II. uctil uherské vyslance bohatými dary, jednalo se o roucha, klenoty, zbraně i přísliby vysokých příjmů a úřadů. Slavnostní setkání budoucího uherského krále s uherskými velmoži a vysokým klérem se uskutečnilo v Hodoníně. Český král Václav II. doprovázel svého syna Václava na hranici Moravy a Uher. Další dary předané uherským zástupcům, měly Václavovi ulehčit počátek kralování v Uhrách. Z Hodonína se průvod, už bez českého krále Václava II., ubíral ke Stoličnému Bělehradu, kde se odehrála 27. srpna 1301 korunovace „s přeskvělou nádherou“²⁵⁴. Václav přijal korunu uherských králů od kaličského arcibiskupa Jana. „Byli tam přítomni arcibiskupové, hrabata a přemnozí šlechticové a po skončení oné radostné slavnosti uctivě dovedli toho nového krále do Budína.“²⁵⁵ Václav během korunovace přijal nové jméno Ladislav V., aby navázal na arpádovskou linii, jejímž posledním vládcem byl Ladislav IV.²⁵⁶

Druhá korunovace Ladislava V. se odehrála na jaře 1304, v době, kdy byla jeho pozice v Uhrách velmi slabá. Česká strana své stoupence postupně ztrácela, kdežto protistrana Anjouovců v čele s Karlem Robertem nové příznivce získávala, zejména z vysokého duchovenstva. Myšlenkou této reprezentativní korunovace bylo upevnění moci, stejně jak to udělal Václav I. v roce 1249 při vzbouření syna Přemysla Otakara II. Ke korunovaci došlo v mariánském kostele v Budíně, jelikož Stoličný Bělehrad v té době podléhal Karlu Robertovi. Během slavnosti měl

²⁵⁴ Zbraslavská kronika, 1976, s. 121

²⁵⁵ Zbraslavská kronika, 1976, s. 121

²⁵⁶ CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 188-192; ŽEMLIČKA, J., 2005, s. 322-323; ŽEMLIČKA, J., 1986, s. 188-192, MARÁZ, Karel: *Václav III.*, České Budějovice 2007, s. 31-36

Ladislav nasazenou Svatoštěpánskou korunu spolu s dalšími insigniemi a byl oděn do pláště sv. Štěpána.²⁵⁷ Slavnostní scéna probíhala podle Petra Žitavského takto: *„Nechtěl však král otec ve svém důvtipu uvidět syna krále, leč s korunou a slavnostně ozdobeného všemi královskými rouchy Uherského království...Na místě pak, kde se tito králové měli sejít, byly po zemi prostřeny velmi drahocenné koberce a kolem stáli a dívali se na to knížata, hrabata a četní šlechtici.“*²⁵⁸

Václav II. zemřel v červnu 1305. Jeho syn Václav III. se pod tlakem událostí uherské koruny raději vzdal a soustředil se na udržení koruny polské. Vzhledem k jeho předčasné smrti 4. srpna 1306 se mu nepodařilo uskutečnit polskou ani českou korunovaci.

²⁵⁷ CHARVÁROVÁ, K., 2007b, s. 205-207; ŽEMLIČKA, J. 2005a, s. 323, MARÁZ, K., 2007, s. 42-44

²⁵⁸ Zbraslavská kronika, 1976, s. 122

5. Pohřby přemyslovských knížat a králů

S růstem moci panovníka nabýval na důležitosti a okázalosti i jeho pohřeb. Co do důležitosti ho mohla předčít pouze korunovace. Pohřeb panovníkovu vládu slavnostně uzavíral, byl zdůrazněním panovníkova majestátu. Proto se řadil spolu s korunovací k nejdůležitějším dvorským ceremoniálům na přemyslovském dvoře. Král se smuteční slavnosti účastnil už jen svým tělem, ale přípravy, prezentace královského majestátu nebo závěrečné obřady proběhly stejně pečlivě a okázale jako korunovace podle předem připraveného scénáře.²⁵⁹

Přemyslovští panovníci, ať už šlo o knížata nebo krále, umírali různými způsoby. Umírali osamoceni, nebo obklopeni rodinnými příslušníky a druhy v žalářích, v bitvách, ve vyhnanství, na taženích, při lovech, či zemřeli rukou najatého vraha. Ideální odchod z tohoto světa představovalo umírání v okruhu rodiny a přátel. Panovník se tak mohl rozloučit křesťanským způsobem, obdarovat církev a učinit poslední pořízení.²⁶⁰ Ve středověku se vysoce cenila rytířská smrt. Od 13. století však pouze v případě, že se jednalo o urozené oběti války. Smrt v boji totiž mohla být považována za smrt náhlou, pokud nebyly prokázány spravedlivé příčiny smrti. Náhlá smrt narušovala zaběhnutý řád světa, a proto byla považována za hanebnou a potupnou. Na smrt rytíře se pohlíželo jako na smrt světce.²⁶¹ Za smrt v boji byl posmrtně uctěn Přemysl Otakar II.

5.1. Budování přemyslovských pohřebišť

Nevíme, podle jakého pravidla se přemyslovští panovníci rozhodovali při výběru místa k poslednímu odpočinku. Příslušníci první generace Přemyslovců tento problém řešit nemuseli, všichni bez výjimky byli pohřbeni na Pražském hradě. Změna nastala v 11. století, které nastartovalo zrod mnohých pohřebišť. Jejich skutečný nárůst zaznamenalo zvláště 12. a 13. století. Od 12. století podle dobového

²⁵⁹ BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., *Hroby, hrobky a pohřebiště českých knížat a králů*, Praha 2001, s. 245-246

²⁶⁰ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 328

²⁶¹ ARIES, P., 2000, s. 23-25

zvyku byli panovníci ukládáni v nově vzniklých klášterech. Ačkoli někteří panovníci zamýšleli vybudovat ústřední přemyslovskou nekropoli, nikdy se nejednalo o pohřebiště trvalé.²⁶²

Mezi nejvýznamnější místa, kam byli panovníci pohřbíváni, patřil jednoznačně Pražský hrad, konkrétně kostel Panny Marie, kostel a klášter sv. Jiří a rotunda sv. Víta, kterou nejdříve pohltila románská bazilika a později gotická katedrála sv. Víta, sv. Václava a sv. Vojtěcha.²⁶³ Na Pražském hradě byli pohřbeni například tyto panovníci: Spytihněv I., Vratislav I., sv. Václav, Boleslav I., Boleslav II., Oldřich, Jaromír, Břetislav I., Spytihněv II., Břetislav II., Bořivoj II., Bedřich, Konrád II. Ota, Přemysl Otakar I., Přemysl Otakar II. a mnozí další nepřemyslovští panovníci.

K dalším významným pohřebištím patřil Vyšehrad s kapitulním chrámem sv. Petra a Pavla. Dosud se však nepodařilo nalézt hrobku panovníků, kteří zde byli pohřbeni. Jednalo se o krále Vratislava II., knížete Konráda I. Brněnského, knížete Soběslava I. a knížete Soběslava II.

Ve 12. století vznikaly kláštery v Kladrubech, v Doksanech a na Strahově. Zmíněné kláštery byly panovníky podporovány nebo jimi byly dokonce založeny.²⁶⁴ Benediktýnský klášter v Kladrubech byl založen v roce 1115 Vladislavem I. a jeho manželkou Richenzou z Bergu. Vladislav I. si vybral tento klášter nejen k místu svého posledního odpočinku, ale také zde nechal druhotně uložit tělo knížete Svatopluka.

Premonstrátský klášter na Strahově²⁶⁵ vznikl pravděpodobně na základě cesty olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka do Svaté země v letech 1137-1138, kde se seznámil s řeholí sv. Augustina. Jindřich Zdík získal podporu knížete Soběslava a pražského biskupa Jana, který před svou smrtí 8. srpna 1139 budoucí fundaci bohatě obdaroval. K založení kláštera na hoře Sion došlo pravděpodobně v roce 1140, za

²⁶² BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 16-17

²⁶³ K přemyslovským pohřebištím BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 17

²⁶⁴ K zakládání klášterů BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 27-31

²⁶⁵ MERHAUTOVÁ, Anežka – SOMMER, Petr: *Strahovský klášter. Jeho založení a románská bazilika*, in: *Umění* 47, 1999, s. 154–168

finanční podpory nově zvoleného knížete Vladislava II. a jeho manželky Gertrudy Babenberské, kteří jsou ve Zdíkově listině zmiňováni jako spoluzakladatelé. V tomto klášteře spočinulo tělo Vladislava II.

Pro ženský řád premonstrátek byl založen klášter v Doksanech asi v letech 1144-1145, rovněž z iniciativy Vladislava II. a jeho manželky. Pohřben zde byl po boku matky Vladislav Jindřich, který sice nefiguroval jako zakladatel, ale projevil se jako zvláštní dobrodinec zdejšího konventu.

Během 13. století vznikaly kláštery ve Velehradě, u sv. Františka na Starém Městě pražském a na Zbraslavi.

V roce 1205 založil český kníže a moravský markrabě Vladislav Jindřich na podnět olomouckého biskupa Roberta Velehradský klášter, vůbec první cisterciácký klášter na Moravě. Klášter byl původně zamýšlen jako ústřední hrobka moravských markrabat. K tomu nakonec nedošlo, jelikož Vladislav Jindřich zemřel dříve, než mohl tuto myšlenku uvést ve skutečnost. Vladislav Jindřich za svého života nestihl ani vysvěcení velehradského kláštera. Až při příležitosti vysvěcení kláštera 27. listopadu 1228 mohly být knížecí ostatky v tomto klášteře druhotně pohřbeny, a pravděpodobně se tak i stalo. Místo předchozího uložení ostatků nám není známé.

Nejvýznamnějším církevním objektem v Čechách ve 13. století se stal klášter a špitál sv. Františka, založený Anežkou Přemyslovnou. Anežka objekt založila na darované půdě od bratra Václava I. na pravém břehu Vltavy. Přesné datum založení není známé, ale jistě souviselo s nástupem Václava I. k vládě, proto se pravděpodobně jedná o rok 1231. 21. března 1234 Václav přijal klášter a špitál pod svou královskou ochranu. Tím klášter získal veškerá privilegia a svobody, které do té doby náležely pouze kostelu na Vyšehradě. V klášteře byl pohřben jak Václav I., tak i jeho manželka Kunhuta Štaufská. Syn Václava I. a synovec Anežky Přemysl Otakar II. se stal po smrti otce novým podporovatelem zdejšího kláštera, dokonce měl v plánu vybudovat v rámci kláštera sv. Františka rodové pohřebiště přemyslovských králů, mauzoleum zasvěcené Kristu Spasiteli. Nový kostel byl založen den po korunovaci Přemysla Otakara II., 26. prosince 1261. Typologicky a slohově nově vzniklá budova kostela navazovala na stavbu palácové kaple francouzského krále Ludvíka IX., který dal přestavit ve 13. století pohřebiště

francouzských králů v Saint - Denis. Prostor mauzolea s kaplí Panny Marie spojuje monumentální triumfální brána, na které jsou místo hlavic vlysy korunovaných hlav králů a královen, které zastupují podobizny pěti králů, Vratislava II., Vladislava II., Přemysla Otakara I., Václava I. a Přemysla Otakara II., a jejich manželek. Krypta, určená pro pohřeb panovníka a jeho rodiny, byla ve svatyni vybudována pod oltářem Spasitele. Svatyně Salvátora uchovávala nejvzácnější relikvie českého království. Pravděpodobně se jednalo o ostatky - dřevo kříže a část Kristova roucha, které Anežka získala od papeže Inocence v roce 1251. Asi nejvzácnější relikvií byl kříž Přemysla Otakara II., který se dnes nachází v pokladu dómu v Řezně.²⁶⁶

Přemyslova smrt a těžké období, které po ní následovalo, způsobilo, že posvátné pohřebiště přemyslovských vladařů nedošlo naplnění. Několik královských členů tu pravděpodobně pohřbeno bylo. V roce 1277 tu měla být pohřbena Přemyslova dcera Markéta, která zemřela 24. srpna 1277. 9. září 1285 ji následovala matka Kunhuta Uherská, kterou zde uložila její dcera Kunhuta, věrná rodové tradici. Do rodinné hrobky také mělo být v roce 1296 uloženo tělo Přemyslovy dcery Anežky, kdysi provdané za Rudolfa Habsburského. Anežčino srdce pak spočinulo ve Zbraslavském klášteře. I Václav II. využil rodinnou kryptu pro svou dceru Gutu, která zemřela jen pár dní po narození. Vzhledem k nalezené náhrobní desce, na které je vyobrazena stojící mladá dívka ve slavnostním šatu s korunou na hlavě, se předpokládá, že tu mělo být pohřbeno desáté, dosud neznámé dítě Václava a Guty. Dívka měla zemřít šest týdnů po matce Gutě, přibližně 30. července 1297. Náhrobek Markéty a neznámého dítěte Václava dokazuje, že do rodinného mauzolea byly ukládány královské děti, což nebylo všude obvyklé, například ve Francii byly děti pohřbívány na jiném místě než korunovaní králové. Poslední pohřeb, který se konal v Anežčině klášteře, byl kolem roku 1309 pohřeb vévodkyně, sestry Václavovy matky Kunhuty Uherské.²⁶⁷

²⁶⁶ BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 31-33; SOUKUPOVÁ, H., 1989, s. 129-175

²⁶⁷ BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 33-34; SOUKUPOVÁ, H., 1989, s. 176-188

Zbraslavský klášter²⁶⁸ založil roku 1292 král Václav II. Vzhledem k tomu, že Václav II. patřil k velkým obdivovatelům cisterciáckého řádu, nově založený klášter věnoval právě jeho představitelům. Klášter při svém založení dostal název Aula Regia, Síň královská. Název měl označovat spojitost královského rodu s nově vzniklou stavbou. Ve středověku patřil klášter k nejvýznamnějším místům království českého. Slavnostní položení základního kamene ke konventnímu chrámu Panny Marie proběhlo následující den po Václavově korunovaci, 3. června 1297. Konventní chrám byl stavěn s cílem vybudovat nové rodové pohřebiště. První bohoslužba, která se zde konala, patřila jejímu zakladateli Václavu II., zemřelému 22. června 1305. Stavba ještě nebyla zcela hotová, proto bylo tělo krále pohřbeno do hotového východního chrámového chóru. Ve Zbraslavském klášteře v kostele sv. Jakuba ještě za Václavova života spočinula těla jeho předčasně zemřelých dětí: Anežky (1292), Jitky (1294), Jana (1294) a dalších dvou dětí. V roce 1296 zde bylo uloženo srdce Václavovy sestry Anežky. Teprve až po roce 1305 byly ostatky zemřelých přeneseny do oficiálního pohřebiště, tedy do kostela Panny Marie. Václav zamýšlel přenést na Zbraslav také ostatky své manželky Guty a otce Přemysla Otakara II. „*Pro novost pak Zbraslavi, která dosud neměla místa vhodná k pohřbívání, odložil tehdy král pochovati tam ono slavné tělo své manželky, ale zamýšlel to a tehdy to také vyjádřil slovy v tajném hovoru s některými důvěrnými přáteli, že chce později, až budou vystavěny lepší budovy a opravena místa k pochování, přinést slavná těla této manželky a svého otce, totiž krále Otakara, a na Zbraslavi je s královskou obřadností uložiti do země.*“²⁶⁹

Funkce pohřebiště si Zbraslav udržela i po Václavově smrti. Zasloužila se o to hlavně jeho dcera Eliška Přemyslovna, která do konventního chrámu nechala v roce 1326 slavnostně přenést kosti zavražděného bratra Václava III. Ona sama zde byla pohřbena v roce 1330. Václav IV. chtěl obnovit pohřbívání králů na Zbraslavi, proto vyslovil přání být pohřben právě zde, ačkoli jeho manželka Johana Bavorská byla pohřbena v královském mauzoleu ve svatovítské katedrále, které nechal zřídit

²⁶⁸ Ke Zbraslavskému klášteru CHARVÁTOVÁ, K., 1991, s. 57-59; CHARVÁTOVÁ, K., 2007a, s. 158-164; KUTHAN, J., 1977, s. 81-96; BENEŠOVSKÁ, Klára - JEČNÝ, Hubert – STEHLÍKOVÁ, Dana – TRYML, Michal: *Nové prameny k dějinám klášterního kostela Cisterciáků na Zbraslavi*, in: Umění: Časopis Ústavu teorie a dějin umění Československé akademie věd, 34, Praha 1986, s. 385-409; PROKOPOVÁ, I., 2001, s. 146-158; BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 35-39

²⁶⁹ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 117

Karel IV. Václavovo tělo bylo na Zbraslavi pohřbeno, ale po necelém roce, 10. srpna 1420, klášter vypálili husité a zneuctili nejen Václavův hrob.²⁷⁰ Klášter byl po této události prakticky zničen, tím zaniklo i královské pohřebiště.

Ke konci roku 1373 se Karel IV. postaral o přenesení ostatků šesti českých knížat a králů ze starých hrobů na Pražském hradě do nově vybudované katedrály sv. Víta. V kapli Panny Marie (taktéž zvaná kaple svaté Trojice nebo kaple císařská) je hrob Břetislava I. a Svytlahy II. Do sousední kaple sv. Ostatků byl přenesen Přemysl Otakar I. a Přemysl Otakar II. Kaple sv. Jana Křtitele (též zvaná sv. Antonína) obsahuje ostatky Břetislava II. a Bořivoje II. Akt přenesení těl podrobně zaznamenává Kronika pražského kostela.²⁷¹

5.2. Umírání knížat

O umírání a průběhu pohřební ceremonie knížat se ví velice málo. Knížata umírala bez složitých rituálů a pompéznosti, jelikož neodcházel skutečný vládce země. Tím totiž byl sv. Václav, jehož knížata na zemi pouze zastupovala.²⁷² Obvykle se pohřeb knížete konal ihned po jeho smrti a do konce 12. století po něm následovala volba nového panovníka.²⁷³ Pohřební ceremonie měla probíhat podle církevních předpisů.²⁷⁴ I přesto však máme doklady, že v křesťanské době, na přelomu tisíciletí, nebyly plně dodržovány pohřební křesťanské tradice. Dokazuje to neporušený hrob knížete Boleslava II., který se nám dochoval z roku 999. Poté, co tento přemyslovský panovník zemřel, byl pochován v jím založené bazilice sv. Jiří. Průběh pohřbu pravděpodobně probíhal ještě podle pohanských, předkřesťanských zvyklostí, neboť na dně rakve byly nalezeny skořápky z vajec, vepřové, drůbeží a hovězí kosti. Kosti ukazují na obětiny, které byly vloženy do hrobového zásypu při pohřbu. Tyto kosti však byly nalezeny i na povrchu hrobu, což dokazuje, že se

²⁷⁰ ŠMAHEL, František: *Blasfemie rituálu? Tři pohřby krále Václava IV.*, in: *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 161-175

²⁷¹ BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 39-40; *Beneš Krabice z Veitmile, Kronika pražského kostela*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, 1987, s. 246-247

²⁷² ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 331

²⁷³ SOMMER, P. - TŘEŠTÍK, D. - ŽEMLIČKA, J., 2009, s. 348

²⁷⁴ ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 335

obětiny po určité době opakovaly.²⁷⁵ Umírání Boleslava II. neopomněl zaznamenat Kosmas, jelikož se jednalo o panovníka, který byl Kosmou stylizován do podoby „knížecího zrcadla“, tedy určitého vzoru pro následující panovníky.²⁷⁶ Boleslav II. měl před svou smrtí za účasti manželky Hemmy a velkého zástupu předáků oslovit syna. Boleslav poučoval syna, aby byl skromný, spravedlivý, aby si cenil peněz, byl střídavý a neměnil podobu mince, aby byl štedrý a uctivý vůči církvi. Jednalo se o univerzální rady, které mohly být použity pro jakoukoli dobu. Kosmově době nejvíce odpovídaly problémy se znehodnocováním měny. Proto se dá říci, že Kosmas vkládal do úst Boleslava II. poselství, které mělo směřovat k poučení soudobých vládců.²⁷⁷

Od krále Vratislava II., tedy od sklonku 11. století, do knížete Soběslava I. je možné pozorovat tendenci některých českých panovníků trávit poslední dny života na Vyšehradě. Proč tomu tak bylo, nevíme. Nicméně je jisté, že si panovníci Vyšehrad k umírání nevybírali náhodou, pravděpodobně se řídili nějakými pravidly, asi politickými. Vyšehrad byl brán v určitém smyslu jako soukromá rezidence, tudíž je možné, že zde panovníci prostě svůj zbývající čas trávit chtěli. Panovník, který byl chráněn svou družinou, si mohl být jistý, že jeho soukromí nenaruší nikdo nežádoucí. Panovníka také spojovaly nebývalé svazky se zdejšími kanovníky. Ti věděli, jak zajistit panovníkův odchod pro všechny příznivým způsobem.²⁷⁸

Vratislav i jeho nástupce Konrád Brněnský byli pohřbeni na Vyšehradě v kostele sv. Petra a Pavla. Zda tam strávili i své poslední dny, nevíme, prameny k tomuto tématu mlčí. Nicméně zejména u Vratislava II. se dá usuzovat na to, že na Vyšehradě strávil své poslední dny, hlavně kvůli náklonnosti k Vyšehradu, kterou prokazoval během svého politického působení.

Nejstarší Vratislavův syn Břetislav II. zemřel ve Zbečně na následky vražedného útoku, při němž byl smrtelně zraněn. Kosmas jeho skon velmi dobře zdokumentoval. Jednalo se totiž o jednoho z panovníků, které Kosmas použil jako

²⁷⁵ BORKOVSKÝ, Ivan: *Pohřby přemyslovských knížat*, in: *Dějiny a současnost* 3, 6/1961, s. 12-13

²⁷⁶ *Kosmova kronika česká*, 2005, s. 243

²⁷⁷ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 328; *Kosmova kronika česká*, 2005, I. 33, s. 59-61

²⁷⁸ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 237

vzor ideálního panovníka pro současné vládcy.²⁷⁹ Proto je možné, že také panovníkova smrt posloužila k určité typizaci.²⁸⁰ Umírající kníže se měl podle Kosmy celou noc modlit, následně se střídavě zpovídal ze svých hříchů biskupu Heřmanovi a ostatním božím kněžím. Břetislav dal pokyn k rozdělení jeho majetku z knížecí truhly a tributu, právě přineseného z Polska, prostřednictvím biskupa klášterům. „A když zařídil vše, co se mělo zaříditi pro duši, pravil: „Mému synáčkovi dejte loveckou trubku mou a kopí; ostatní, co Bůh v své moci uložil, mně nepřísluší, abych mu dal.“ Břetislav zemřel 22. prosince 1100 za přítomnosti duchovních. Následný pohřeb se konal podle Kosmy následovně. „Za jeho marami jeden z duchovenstva kráčeje až k hrobu, opakoval takovýto žalozpěv: „Duše Břetislavova, ó Sabaoth Adonai, ať žije vysvobozena ze smrti, Břetislav Iskyros.“ ...I byl pochován za velikého nářku svých na hřbitově kostela sv. Václava venku přede dveřmi nalevo, jak si sám určil.“²⁸¹ Z Kosmova popisu umírání a pohřbu Břetislava II. je potřeba zdůraznit dvě zmínky, a to umírání v blízkosti duchovních a předávání předmětů s určitým symbolickým významem synovi. Břetislav sice toužil předat synovi (taktéž Břetislavovi) vládu, ale ta byla v rukou Božích, jak je patrné z předchozího úryvku od Kosmy. Jinými slovy vláda po smrti Břetislava již byla zajištěna pro Břetislavova bratra Bořivoje. Břetislav si toho byl vědom, a tak chtěl předáním darů zajistit moc pro svého syna do budoucna. Břetislavovu synovi byl předán roh a kopí, tedy lovecké atributy. Lov byl totiž školou boje pro budoucího panovníka. Oba darované předměty měly každý zvlášť další symbolický význam. Roh byl symbolem důstojnosti a převahy určitého člověka ve skupině. Kopí symbolicky označovalo mužskou sílu a schopnost vůdcovství.²⁸²

Bohužel chybí informace o pohřbu Svatopluka, který byl zavražděn na vojenském tažení ve Slezsku, kam se vydal pomoci králi Jindřichovi V. Jen je známo, že až několik let po Svatoplukově smrti bylo jeho tělo přeneseno do kláštera v Kladrubech.²⁸³ Také Bořivoj II. byl během své vlády politicky úzce spjat

²⁷⁹ *Kosmova kronika česká*, 2005, s. 243

²⁸⁰ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 238

²⁸¹ *Kosmova kronika česká*, 2005, III. 13, s. 149-150

²⁸² PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 238-239

²⁸³ BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 109-110; *Kosmova kronika česká*, 2005, III. 27, s. 164-165

s Vyšehradem, ale zemřel 2. února v Uhrách, tudíž poslední dny na Vyšehradě nemohl trávit. Následně 14. března 1124 byl pohřben v Praze v bazilice sv. Víta.²⁸⁴

Většina panovníků vládnoucích po Vratislavovi měla k Vyšehradu úzký vztah. Tak tomu ale nebylo u Vladislava I., který prokazoval srdečný vztah spíše ke své fundaci v Kladrubech ke kostelu Nejsvětější Panny Marie, kde byl i pohřben. Nicméně poslední dny svého života trávil, tak jako předchozí i následující knížata, na Vyšehradě.²⁸⁵ Sem byl převezen ze Zbečna, kde smrtelně ochořel, když tam slavil Vánoce a Zjevení Páně v roce 1125.²⁸⁶ Skon tohoto panovníka popisuje Kosmas. „*Vladislav, muž přeslavný a ctihodný, slavil vánoce a Zjevení Páně ve vsi Zbečně. Potom, že byl nemocen, dal se převézt na hrad Vyšehrad a tam zůstal až do své smrti.*“²⁸⁷ Zemřel krátce po Velikonocích 12. dubna 1125.

Pravděpodobně i Soběslav I., bratr zemřelého knížete, zamýšlel své poslední dny trávit na Vyšehradě. Nějakou dobu před svou smrtí v den Všech Svatých v roce 1139 tam totiž nechal spolu s manželkou Adlétou sloužit zvláštní modlitby. V první řadě asi pro panovníkovo spasení a pro spasení jeho ženy, následně pro spásu všech zesnulých věřících. Tímto činem pravděpodobně také chtěli manifestovat sepětí se zemřelými příbuznými.²⁸⁸ Tyto modlitby se konaly i v Praze, kde je dostali za úkol pražští kanovníci, blíže neurčení benediktini a řádové sestry od sv. Jiří na Hradčanech. První mše, která se konala v kostele sv. Petra, se panovník sám účastnil. Poté se odebral jako jediná světská osoba do kapitulního domu duchovních, kde se účastnil hostiny. Panovník se tímto činem chtěl zařadit mezi kleriky, jelikož ve středověku se osoba panovníka nacházela na hranici duchovního a světského stavu.²⁸⁹ Předpokladem tohoto činu je, že Přemyslovci po vzoru panovníků z Říše navazovali náboženské svazky s českými kláštery a kapitulami, neboť ve většině byli jejich zakladateli.²⁹⁰ V tehdejší době byl totiž rozšířen názor, že nejlepší přípravou pro smrt, tedy pro vstup do brány Nebeského Jeruzaléma, je

²⁸⁴ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 344

²⁸⁵ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 236

²⁸⁶ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 329

²⁸⁷ *Kosmova kronika česká*, 2005, III. 57, s. 190, 240

²⁸⁸ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 245-247

²⁸⁹ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 237; *Kanovník vyšehradský*, 1874, s. 233

²⁹⁰ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 243

stát se zbožným a bohabojným mnichem. Němečtí panovníci se dokonce nechávali pohřbívat v hábitu řeholníka.²⁹¹ Tak tomu mohlo být i na našem území.

Soběslav se krátce před svou smrtí před Vánoci v roce 1139 usídlil na dvorec Chvojno, kde měl na krátký čas úřední knížectví. „*A tam přebýváje počal jest obnovovati hrad, jenž se označuje Hostin Hradec.*“ „*Neb dříve než prve řečený hrad přivedl k dokonání, tu neděli před narozením božím nemocí uchvácen smrtelnou, ulehl na posteli.*“²⁹² Proto byl počátkem roku 1140 odvezen z Chvojna na pohodlnější, asi k zimnímu pobytu přizpůsobenější, hrad Hostin Hradec (asi Hradec, později Hradec Králové),²⁹³ jak označil kronikář vyšehradský. Tam se dostavili jeho nejbližší včele s manželkou Adlétou. Soběslav po posledním pomazání zemřel 14. února 1140. Sedm měsíců po Soběslavovi zemřela jeho choť Adléta, ta byla spolu se Soběslavem pohřbena v hrobce pod chrámem sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Soběslavovo tělo bylo pravděpodobně oblečeno po vzoru biskupů a kleriků, tak jak to bylo doloženo u panovníků v Říši. Pohřební obřady asi vedl pražský biskupský zvolenec a sázavský opat Silvestr.²⁹⁴

Pro 12. století bylo charakteristické časté a násilné střídání vládnoucích panovníků. Proto se mnoho z nich muselo odebrat do exilu, kde i zemřeli. Jelikož si žádný z panovníků nebyl jistý, zda neskončí jako jeho předchůdce, většinou docházelo k ochotnému svolení k přenesení protivníkovy těla do Čech.²⁹⁵

V emigraci zemřel Bořivoj II. v roce 1124. Následoval ho Vladislav II., který zemřel 18. ledna 1174 na statku Meerane v Durynsku. Následně byl pohřben v Míšni. Později bylo jeho tělo přivezeno do Čech se svolením vládnoucího knížete Soběslava II. a druhotně pohřbeno v premonstrátském klášteře na Strahově. Soběslavovi se tento čin vyplatil, jelikož on sám zemřel 29. ledna 1180 taktéž v zahraničí. K uložení těla došlo na Vyšehradě v kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla se svolením Vladislavova syna Bedřicha. Bedřichovi se podařilo zemřít

²⁹¹ PLESZCZYNSKI, A., 2002, s. 241

²⁹² *Kanovník vyšehradský*, 1874, s. 231

²⁹³ Identifikace tohoto místa je obtížná, k tématu více VANÍČEK, V., 2007, s. 291; ŽEMLIČKA, J., 1997, s. 229, více v poznámce 27, s. 488

²⁹⁴ VANÍČEK, V., 2007, s. 293-294

²⁹⁵ ŽEMLIČKA, J., 2005, s. 344

v knížecí funkci na domácím prostředí 25. března 1189 a pohřben byl v bazilice sv. Víta na Pražském hradě. Následně jeho tělo spočinulo snad v královské kryptě. Do řady Přemyslovců, kteří zemřeli v zahraničí, se řadí Konrád II. Ota. On a jeho vojsko se účastnilo bojů na straně Štaufů v jižní Itálii a na Sicílii. Konrád II. Ota zemřel 9. září 1191 na následky moru, jímž se nakazil při obléhání Neapole. Jeho měkké tkáně byly uloženy v montecassinském klášteře v Itálii. Kostí byly převezeny na Pražský hrad možná v truhle,²⁹⁶ která původně označovala středomořský cestovní kufr, vyrobený z cizokrajného dřeva potaženého jemnou kůží. Kůže byla pobita cínovými hřebíčky tvořící geometricko-rostlinný ornament s terčí a polovičními listy akantu zakončenými trojlisty nebo čtyřlisty. V truhle mohly být kosti zabaleny do vzácné hedvábné látky s dvojicemi ptáků v medailonech. Ostatky Konráda II. Oty byly pohřbeny do baziliky sv. Víta.²⁹⁷ Bratr Soběslava II. Václav zemřel nejspíš v roce 1192 na neurčitěm místě v zahraničí. Pravděpodobně se jednalo o Míšeň, kde byl Václav vězněn a asi zde i zemřel, jelikož veškeré informace o tomto panovníkovi končí právě v míšeňském žaláři.²⁹⁸ Kníže a biskup Jindřich Břetislav zemřel 15. června 1197 v Chebu, pohřben byl v klášteře v Doksanech, jeho hrob se však nenašel. Jindřich Břetislav se delší čas potýkal se smrtelnou chorobou, jelikož v tento čas trpěl dobytými nájezdy Přemysla Otakara I. na Prahu, uchýlil se raději do Chebu, odkud chtěl pokračovat dále do Říše, kde by se mohl cítit v bezpečí. V Chebu se ze zdravotních důvodů knížete a biskupa Jindřicha Břetislava musel průvod zastavit. „*Zde za málo dní, ona nemoc se zhoršovala, byl v posledním tažení a vyzpovídal se za hojných slz a přijav vykoupení našeho dobrodiní jakož i svatým olejem pomazání u přítomnosti množství plačícího a modlícího se lidu zemřel jakož i otcové jeho.*“²⁹⁹ Podle Josefa Žemličky Jindřich Břetislav nezemřel v okruhu velkého množství lidí. Jednalo se spíš o Jarlochovo přání, jelikož si Jindřicha Břetislava velmi vážil jako milevského opata pro jeho zásluhy v domácí církvi.³⁰⁰ Jeho nástupce a zároveň poslední kníže před

²⁹⁶ Viz. Obrazová příloha, příloha číslo 14, s. 96 této práce

²⁹⁷ BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 129-135

²⁹⁸ BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 110

²⁹⁹ *Jarloch*, 1874, s. 512-513

³⁰⁰ ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 330

královským obdobím Vladislav Jindřich zemřel 12. srpna 1222 ve Znojmě a posléze byl pohřben ve Velehradě.³⁰¹

5.3. Umírání králů

Přemyslovské královské období přineslo do umírání novoty. Umírání přestalo být soukromou záležitostí, získalo veřejný rozměr a uzavíralo cyklus panovnické důstojnosti, jak bylo ve 13. století zvykem. Přesto první popis panovnického pohřebního ceremoniálu na českém území máme až z pohřbu Václava II., který zaznamenal kronikář Petr Žitavský. Nicméně ustálený rituál pohřebních zvyklostí českých panovníků patrně existoval až od Karla IV. Do té doby byl dán církevními předpisy a zvyklostmi při pohřbech církevních i světských velmožů.³⁰²

5.3.1. Náhlá smrt Přemysla Otakara I. a Václava I.

Přemysl Otakar I. i Václav I. zemřeli náhle. Proto u těchto panovníků nemohly být brány v úvahu žádné dlouhodobé přípravy na smrt, jak je to známé u Václava II.

Přemysl Otakar I. zemřel 15. prosince 1230 ve věku asi 60 let. Místem posledních králových dnů mohl být Pražský hrad, kde byl pohřben v katedrálním kostele. Prameny nám bohužel neposkytují informace o pohřebním obřadu.³⁰³ Po otevření hrobu Přemysla Otakara I. v roce 1978 byl uvnitř nalezen zlatý prsten osázený žlutooranžovým kamenem, který pochází nejspíše z Cejlonu. Zda se jednalo o odznak moci, není jisté.³⁰⁴

³⁰¹ Informace k dataci úmrtí a místu pohřbení knížat a králů BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 10-11, 283

³⁰² ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 331; ŠMAHEL, František: *Smuteční ceremonie a rituály při pohřbu císaře Karla IV.*, in: *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 133

³⁰³ ŽEMLIČKA, J., 1990, 323-324; *Letopisy české*, 1874, s. 284; VLČEK, Emanuel: *Čeští králové I, Fyzické osobnosti českých panovníků, II. díl*, Praha 1999, s. 57-63

³⁰⁴ VLČEK, E., 1999, s. 34; BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 168-170

Václav I. zemřel³⁰⁵ nečekaně 22. září 1253 během lovu na dvoře v Počáplech (nyní Králův Dvůr u Berouna, dnes součást Berouna) ve věku 48 let. K balzamování těla došlo v Počáplech a vnitřnosti byly uloženy ve zdejší kostele Nanebevzetí Panny Marie. Nabalzamované královo tělo bylo převezeno do Prahy a potají uloženo v Bílé věži na Pražském hradě. V době královy smrti byl jeho syn Přemysl Otakar II. zaneprázdňen vojenským tažením. Získal kontrolu nad Rakouskem a Moravou, ale boj o Štýrsko ještě probíhal. Proto bylo nevhodné, aby se Přemysl vrátil ihned do Čech. Ačkoli o Přemyslově nástupnictví v Čechách nikdo nepochyboval, podle kronikáře Františka Pražského se na oznámení Václavovy smrti veřejnosti čekalo až do Přemyslova příjezdu. Král Václav I. byl v té době prohlášen za nemocného. Rytíři, kteří byli obeznámeni s Václavovou smrtí, situace využili v prospěch budoucího krále, možná i ve prospěch úzce vymezené elity. „*A brzy obezřele poslali listiny opatřené královskou pečeti těm, kteří drželi královské hrady, a žoldněřům, jimž král dal do zástavy královské statky, když měl spor se svým synem Přemyslem, tehdy markrabím moravským. Ti spatřivše listiny, uposlechli rozkazů jakoby královských, a když přišli na Pražský hrad, byl každý zvlášť přiveden k tělu královi a uvržen do vězení. A tak byvše přinuceni vrátit královské statky.*“³⁰⁶

Teprve 17. října byl Přemysl v Praze slavnostně přijat jako nový král a teprve tehdy mohl být vykonán pohřeb mrtvého krále v klášteře sv. Františka v Praze. Václav pravděpodobně nezamýšlel vytvořit z kláštera rodové pohřebiště, tato myšlenka patřila až jeho synovi, pouze chtěl zůstat nablízku milované sestře Anežce. Není známo, jak pohřeb probíhal, nicméně je možné předpokládat, že smuteční průvod vedený králem Přemyslem, který snad i část cesty nesl rakev, se skládal z duchovních, nosičů rakve a příbuzných, teprve za nimi šla šlechta a měšťanské obyvatelstvo. Průvod vedl od jižní brány Pražského hradu na Pětikostelní náměstí a odtud přes Juditin most a Staroměstské tržiště do kláštera Menších bratří. V klášterním kostele pak byla sloužena zádušní mše. Vzhledem k tomu, že od Václavovy smrti uplynul měsíc, jistě se upustilo od vystavování těla

³⁰⁵ K smrti Václava I. ŽEMLIČKA, J., 1986, s. 79; BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 136-139; VLČEK, E., 1999, s. 37-42; SOUKUPOVÁ, H., 1985, s. 14-17; VANÍČEK, V., 2002, s. 52-53; NOVOTNÝ, V., 1928, s. 851-852

³⁰⁶ *Kronika Františka Pražského*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, 1987, s. 60-61

mrtvého krále, oblečeného do královského šatu a opatřeného královskými insigniemi.

Není známo přesné místo králova pohřbu v areálu klášterních budov. Značná obliba a vliv krále Václava I. dokazuje zmínka z Fürstenberského rukopisu: „*Téhož roku (1254) Na trhu města pražského byly zřízeny nějaké kamenné obrazy pro vzpomínku na věčnou památku českého krále Václava. Toto dílo obrazů bylo dokončeno okolo 1. října.*“³⁰⁷

5.3.2. Smrt a problematický pohřeb Přemysla Otakara II.

Velmi zajímavý až pohnutý osud měly ostatky Přemysla Otakara II. Král „železný“ a „zlatý“ zemřel ve věku 45 let v bitvě na Moravském poli nedaleko vsi Suché Kruty v pátek na den sv. Rufa 26. srpna 1278.³⁰⁸ Touto bitvou vyvrcholil spor mezi Přemyslem Otakarem II. a římským císařem Rudolfem Habsburským. Přes Přemyslovu vojenskou převahu bylo jeho vojsko poraženo. Sám Přemysl v boji padl, nicméně se uvažuje o tom, že Přemysl byl zákeřně zabit jako odzbrojený zajatec. Tak se k této události staví zahraniční kronikáři. Přemysl prý do poslední chvíle statečně bojoval, ale nakonec byl sražen z koně a takřka v bezvědomí obrán o drahocennou zbroj. Následně byl ubit bezpočtem smrtících ran. První úder měl zasadit Bertold z Emmerberka, který se mstil za svého příbuzného, zabitého na Přemyslův rozkaz.³⁰⁹ Český letopisec k Přemyslově smrti zaznamenal: „*O zahynutí pak krále Otakara ničeho jistého pověděti neumíme, protože rozliční rozličně praví, a když tak mnozí se rozpakují, vůbec rozhlašuje se, že jest mezi vojsky zmizel a více se neukázal.*“³¹⁰ Tělo Přemysla nechal Rudolf převézt do Vídně, kde bylo vystavováno po 30 týdnů v tamních kostelech, nejdříve u skotských benediktinů, posléze u minoritů. Královo tělo bylo balzamováno a oblečeno do purpurového

³⁰⁷ Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974, s. 113

³⁰⁸ K úmrtí Přemysla Otakara II. ŽEMLIČKA, J., 1986; ŽEMLIČKA, J., 2005a, s. 345-346; VLČEK, E., 1999, s. 30-34; BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 170-179; KUSTERNIG, Andreas: *Bitva na Moravském poli (u Suchých Krut a Jedenspeigen) 26. srpna 1278*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století, ed. M. Bláhová, I. Hlaváček, Praha 1998, s. 163-189

³⁰⁹ ŽEMLIČKA, J., 1986, s. 152

³¹⁰ *Příběhy Přemysla Otakara II.*, 1874, s. 331-332

pláště darovaného od císařovny Anny, pohřbeno být nemohlo, jelikož se Přemysl nacházel v klatbě. Proto se také nemohly konat zádušní mše, ani nebylo možné zvonit hranu. Rudolf neměl v úmyslu ostatky svého protivníka pohřbít. Tělo nechal vystavovat na márách, s odkrytým obličejem, aby se všichni ujistili, že Přemysl Otakar II. je mrtev. Rudolf tímto způsobem reagoval na legendu, která kolovala v českém i německém prostředí. Přemysl prý v bitvě nezahynul, pouze se někam vytratil. Při balzamací bylo vyjmuto srdce a následně pohřbeno poblíž oltáře sv. Jiří, na dnes již neznámém místě. Až v dubnu, kolem Velikonoc, 1279 Rudolf svolil k převezení králových ostatků na žádost vdovy Kunhuty do sdruženého kláštera minoritů a klarisek ve Znojmě. Zde byly ostatky podruhé na určitou dobu vystaveny. Poté nastává otázka, jakým způsobem byl zemřelý král ve Znojmě uložen. Podle některých pramenů se Přemysla neopovážili pohřbít ani ve Znojmě. Naopak Zbraslavská kronika pohřbení králových ostatků ve Znojmě zmiňuje.³¹¹ Popud k tomuto činu měl dát sám Rudolf, nicméně už jen toto nařízení vzbuzuje pochybnosti. S pohřbením Přemysla ve Znojmě souhlasí i E. Vlček, podle kterého bylo tělo, po zrušení klatby (2. dubna 1279), za přítomnosti vdovy Kunhuty a některých českých pánů ve Znojmě pohřbeno.³¹² Až po sedmnácti letech, v roce 1296, nechal Václav II. přenést ostatky svého otce do Prahy a prozatímně uložit v klášteře Na Františku. Na přenesení ostatků se podílel vyšehradský probošt Jan, Václavův kancléř a nemanželský syn Přemysla Otakara II. Pohřeb byl pojat velmi slavnostně, královy ostatky zdobily funerální královské insignie, koruna, žezlo a jablko. Pohřební průvod vyšel z kláštera na Pražský hrad, kde byl král uložen v bazilice sv. Víta. Přemyslovy ostatky zde měly být uloženy do doby, než bude dokončeno rodové pohřebiště na Zbraslavi. Jelikož Václav II. zemřel před dokončením tohoto díla, k přenesení ostatků už nedošlo.

5.3.3. Umírání, smrt a pohřeb Václava II.

Teprve začátkem 14. století Praha zažila honosnou pohřební slavnost. Tento pohřeb se plně zapojil do aktů, které oslavovaly panovníkův majestát v očích

³¹¹ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 40

³¹² VLČEK, E., 1999, s. 33

veřejnosti domácí i zahraniční. Zasloužil se o ni Václav II., který zemřel 21. června 1305.³¹³ Umírání i pohřeb tohoto panovníka velmi podrobně zaznamenal Petr Žitavský ve své kronice.

Václav měl hojně zkušenosti s organizací pohřbů, jelikož umírání a smuteční ceremonie provázely prakticky celý jeho život. Z jedenácti dětí, z nichž deset měl s první manželkou Gutou Habsburskou a jedno s druhou chotí Eliškou Rejčkou, ho šest nepřežilo. Dále se staral o pohřeb své matky Kunhuty, která zemřela 9. září 1285. Také se uplatnil v organizaci pohřbu vévody Rudolfa, syna římského krále Rudolfa Habsburského a manžela své starší sestry Anežky. Rudolf s vojskem přijel do Prahy, aby Václavovi pomohl vyřešit spory s českou šlechtou. Už během hodů „začal churavět a s hrůzou pomýšlel na smrt.“³¹⁴ Ta ho 10. května 1290 dostihla. Tehdy Václav vystrojil švagrovi slavný pohřeb na Pražském hradě. „Rozdal za jeho spásu hojně almužen a dal ve všech kostelích svého království sloužiti mnoho mší, aby nějak zadost učinil za provinění zesnulého příbuzného a sám si také získal za prokázané vyplnění povinné lásky prospěch spásy.“³¹⁵ V květnu 1296 zemřelého Rudolfa následovala jeho choť Anežka. Ta se účastnila pohřbu římského krále Rudolfa ve Špýru, proto jistě svého bratra Václava II. upozornila na různé detaily, které ho mohly inspirovat pro další pohřby. V neposlední řadě nechal Václav převézt ostatky svého otce ze Znojma do Prahy a nechal je velmi slavnostně uložit do svatovítské baziliky. Zde byla pohřbena i Guta Habsburská, která zemřela záhy po korunovaci 18. června 1297. Při organizaci pohřbů se respektovaly církevní předpisy, ale jistě zůstávalo místo na určitá vylepšení. Není možné zjistit, do jaké míry se při nich uplatňovaly invence krále Václava, zkušenosti církevních rádců nebo domácí tradice.³¹⁶

³¹³ K pohřbu Václava II. CHARVÁTOVÁ, K., 2007b, s. 212-222; ŽEMLIČKA, J., 1986, 272-274; ŽEMLIČKA, J., 2005, s. 331-343; ŽEMLIČKA, Josef: „Král jako ubohý hříšník svých poklesků litoval v pláči“. Václav II., Zbraslav a Svatý Ludvík IX., in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, k vydání připravili M. Nodl a P. Sommer ve spolupráci s Evou Doležalovou, Praha 2004, s. 193-210, BRAVERMANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M., 2001, s. 250-253

³¹⁴ Zbraslavská kronika, 1976, s. 79

³¹⁵ Zbraslavská kronika, 1976, s. 79

³¹⁶ ŽEMLIČKA, J., 2004, s. 193-195; DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, D., 2009, s. 47-48

Královo zdraví nebylo pevné. Nálezy na lebce dokazují, že král trpěl častými zdravotními potížemi, které byly doprovázené horečkami.³¹⁷ Zbraslavská kronika dosvědčuje nedostatečnou výživu a špatné hygienické podmínky v době králova věznění.³¹⁸ To mělo pravděpodobně velký podíl na vypuknutí královy choroby, chronické tuberkulózy, která se posléze stala příčinou jeho smrti. O králově křehkém zdraví svědčí rovněž papežská listina Bonifáce VIII. z 31. 3. 1297, která Václavovi umožňovala požívat maso, vejce a mléčné pokrmy i v době velkého půstu.³¹⁹

Pro královo zdraví se stala osudnou výprava do Uher v létě 1304 a spor s Albrechtem Habsburským. Zbraslavský kronikář k tomu říká: „*Když tedy král Václav přivedl svého jednorozeného syna, uherského krále Václava, z téhož království se silným sborem zpět do Čech, tehdy se u něho objevila se všemi příznaky nemoc souchotin, která se v něm dosud skrývala.*“³²⁰ Královo zdraví se tedy začalo zhoršovat od podzimu 1304. „*A ty souchotiny nezbavily krále sil náhle, nýbrž pomalu a jistě.*“³²¹ Král byl ještě v zimě a na jaře následujícího roku plně zaměstnán diplomatickými vyjednáváním s římským králem. Dařilo se mu tedy úspěšně svou nemoc tajit až do chvíle, kdy propukla naplno. Přesný den, kdy král ulehl, není znám, snad to bylo začátkem dubna roku 1305. Vzhledem k tomu, že Pražský hrad nebyl obyvatelný z důvodu požáru, král prožil poslední týdny svého života v měšťanském domě zlatníka Konráda na Starém Městě pražském. Umírání Václava II. bylo dlouhé a bezpochyby těžké, ale podle líčení Petra Žitavského plně odpovídalo tehdejšímu pojetí „šťastné smrti“.³²² Král měl dostatek času na upřímné pokání a mohl se na smrt dostatečně připravit ve všech směrech.

Král se snažil napravit vše, co špatného učinil. Chtěl, aby dluhy, které nadělal, byly řádně splaceny. Proto si k sobě nechal povolat svého syna Václava a některé přední pány českého království, byl to králův kancléř Petr Angelův, nejvyšší pražský purkrabí Hynek z Dubé, nejvyšší maršálek Tobiáš z Bechyně a

³¹⁷ VLČEK, E., 1999, s. 105

³¹⁸ Zbraslavská kronika, 1976, s. 41

³¹⁹ CHARVÁTOVÁ, K., 2007, s. 224

³²⁰ Zbraslavská kronika, 1976, s. 129

³²¹ Zbraslavská kronika, 1976, s. 129

³²² ARIES, P., 2000, s. 23

nejvyšší komorník Jindřich z Rožmberka. Král nechal svého syna přísahat na lebku svatého Václava a jiné ostatky, že za otce všechno zaplatí a poškozeným zadost učiní. Podobně i šlechtici, kteří byli tehdy přítomni, věrně slíbili, že se chtějí přičinit o zaplacení dluhů, a slavnostně to též potvrdili přísahou. Na pokrytí dluhů pak byla určena sedmina urbury³²³ a důchodů v Kutné Hoře. Václav také musel otci přísahat, že bude pečovat o Zbraslavský klášter a že tam nechá otce pohřbít.³²⁴

Vykonavateli své závěti určil doktora církevního práva Jana z Ostrova, sedleckého opata Heidenreicha, zbraslavského opata Konráda a pražského kanovníka Jindřicha Šturmova. Král je pověřil ke shromáždění svých dluhů.³²⁵

Václav II. hned na počátku své choroby věnoval pražskému špitálu všechno šatstvo a celou výbavu královského lože, zhotovenou z drahocenných látek a hedvábných tkanin; také vznešené obleky z královského šatstva kázal dáti nahým a potřebným. Oblékl si pak tehdy roucho z chudičského sukna šedého se širokými rukávy, jako mívají mniši, a na své lože dal povléci laciné plátno téže barvy. Aby měl opravdový užitek z pokání, dal si ze své hlavy ostříhati vlasy.³²⁶ Těmito činy se Václav měnil v osobu čekající na smrt. Pravděpodobně se na sklonku života chtěl stát alespoň symbolicky mnichem. Král se připravoval na smrt jako věřící a hluboce zbožný člověk. Během jednoho dne poslouchal několik mší.³²⁷ „Když už však tři měsíce vzrůstala ustavičná králova choroba, a král už ochaboval v práci, ale nikterak na rozumu, aby mu nescházelo přijetí a milost některé svátosti, jal se velmi pobožně žádati o svátost posledního pomazání.“ Svátost podle králova přání vykonával zbraslavský opat pan Konrád.³²⁸

Václav II. zemřel v pondělí 21. června 1305 brzy ráno. *Když král cítil, že přišla hodina jeho odchodu z tohoto světa a že už nastává chvíle jeho rozloučení. Povolal k sobě preláty a kněze a sdělil jim, aby se připravili sloužit mše. Konráda, opata zbraslavského pověřil k sloužení první mše o Vzkříšení Páně. Sedleckému*

³²³ podíly krále na těžbě stříbra

³²⁴ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 130-133

³²⁵ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 130

³²⁶ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 129

³²⁷ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 135

³²⁸ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 135

opatovi Heidenreichovi pravil: „Ty za mne podobně odsluž mši za zesnulé.“ Týž opat také četl králův rozkaz umučení Páně podle Matouše. Asi o páté hodině ranní Václav kdy mu již ubývalo posledních sil, pln dobrých skutků přicházejí k poslední hodině a louče se s tímto světem, se sklopenýma očima, s klidným obličejem a s jasnou tváří poroučuje do rukou Páně svého ducha za přítomnosti všech vydechl a odevzdal ducha svého Pánu.³²⁹

Poté, co bylo Václavovo tělo za všudypřítomného nářku omyto, bylo oblečeno do týchž královských nejvzácnějších rouch, v nichž byl král korunován: koruna vstavena na hlavu, žezlo a zlaté jablko vloženo do jedné a druhé ruky, na prst navlečen prsten. Václavovy funerální insignie se sice nedochovaly, ale jistě byly podobné pohřebním klenotům Přemysla Otakara II., které nechal zhotovit sám Václav II. Tímto činem však nebylo vyhověno samotnému králi, jelikož on si přál být oblečen „do kmentu a nachu nebo zavinit do čistého plátna, nýbrž spíše jinak do laciné látky režné“.³³⁰ Poté bylo Václavovo tělo vystaveno na márách v honosně ozdobené síni měšťanského domu. Podlaha této místnosti byla pokryta nejdrahoccennějšími koberci a látkami. Toto soukromé vystavení těla trvalo jeden den. V intimitě se s ním mohli rozloučit jeho blízcí, důvěrníci nebo členové dvora. Přes noc u králova mrtvého těla s největší pravděpodobností bděla rodina. Následující den pohřební obřady pokračovaly. Král měl symbolicky navštívit některé pražské kostely. Na márách pak byl nošen od kostela ke kostelu, kde byly vykonány obřady za zesnulé. Máry nesla knížata a starší páni království, část duchovenstva šla v čele průvodu, část v jeho závěru.³³¹

V odpoledních hodinách bylo královo tělo vloženo na loď a v doprovodu mladého krále a mnoha lidí dovezeno na Zbraslav, kde je již očekávali cisterciáctí mniši. Ti panovníkovo tělo uložili do nového konventního kostela Panny Marie. Během noci z 22. na 23. června u panovníkova těla bděli mniši, kteří pěli žalmy. Ráno, za přítomnosti mnoha biskupů a prelátů, sloužil zbraslavský opat Konrád za zesnulého mši. Po skončení mše bylo královo tělo za zpěvu přihlížejících, který se však podle slov zbraslavského kronikáře podobal spíše velkému nářku, vloženo do

³²⁹ Zbraslavská kronika, 1976, s. 136-137

³³⁰ Zbraslavská kronika, 1976, s. 137

³³¹ Zbraslavská kronika, 1976, s. 137

hrobky postavené uprostřed chrámu. Král byl pochován se všemi odznaky své panovnické moci. Václavova hrobka byla umístěna na nejčestnějším místě v chrámu uprostřed chóru a nacházela se tak přesně v geometrickém středu tehdy dostavěné části.³³²

Za duši Václava II. se sloužily bohoslužby nejen po jeho smrti, ale také ve výroční dny jeho smrti. Nejčastějším místem těchto bohoslužeb byla Zbraslav. Sám Václav si přál, aby se za něj modlilo co nejvíce lidí, jen tak mohla jeho duše dojít spásy. Zejména toužil po modlitbách řeholníků, jelikož jejich modlitby byly nejúčinnější. Není známo, kolik řeholních řádů oslovil, ale zachovaly se prosby k augustiniánům a cisterciákům.³³³

5.3.4. Olomoucká vražda

Václav III. se po smrti otce rozumně vzdal uherského trůnu, jelikož neměl dostatek finančních prostředků, aby mohl pomýšlet na znovudobytí Uher, přičemž naděje na úspěch byla velmi malá. Proto se Václav raději soustředil na zachránění moci v Polsku, kde byla vyšší šance uspět. V říjnu 1305 rezignoval v Brně na uherskou královskou korunu ve prospěch Oty III. Při této příležitosti Otovi předal uherské korunovační klenoty, které s otcem z Uher v roce 1304 odvezli.³³⁴

V červenci 1306 Václav III. dočasně předal vládu v českých zemích do rukou svého švagra Jindřicha Korutanského. Následně stanul v čele vojenské výpravy, která měla za cíl nejen Vladislava Lokýtku, ale také Jindřicha Hlohovského, který stál v čele odboje ve Velkopolsku. Výprava v čele s Václavem se zastavila v Olomouci, kde čekala na moravské posily. Václav se ubytoval v biskupském areálu v domě děkana olomoucké kapituly Budislava. V tomto domě byl Václava III. 4. srpna 1306 po poledni zavražděn dodnes nám neznámým vrahem. Strážce sice chytily jakéhosi rytíře Konráda z Bottenštejna, který vyběhl s krvavou dýkou, ale na místě ho zabily. Proto není možné se dozvědět, proč

³³² *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 138

³³³ CHARVÁTOVÁ, K., 2007, s. 218-219

³³⁴ VANÍČEK, V., 2004, s. 49

vraždil, případně na čí podnět byla vražda provedena. Pachatelem mohl být kdokoli z Polska, možná i z Uher, nebo římský král Albrecht Habsburský, ale i někdo z české šlechty, možností je více.³³⁵

Po Václavově smrti propukly v zemi zmatky. Proto nebylo chuti, vůle ani prostředků k důstojnému a okázalému pohřbu. Nicméně prostředky by se našly, kdyby šlechta nerozchvátila královský majetek, který král vezl na vojenskou výpravu. To ukazuje na určité napětí mezi šlechtou a Václavem III. Václav III. si jistě přál být pochován na Zbraslavi, ale jeho ostatky byly uloženy před hlavní oltář olomouckého kostela sv. Václava. Teprve Václavova sestra Eliška Přemyslovna nechala ostatky v roce 1326 převézt na Zbraslav, kde byly 3. října slavnostně pohřbeny.³³⁶

Václav III. zemřel velmi mlád a bez manželských potomků.³³⁷ Český trůn nyní postrádal zákonitého nástupce. „*Bylo potom království, zbavené přirozeného pána, nuceno, bohužel, odjinud si žebrati o jiného krále, ačkoli si krátce předtím, skvějíc se v jasné slávě, obyčejně osobovalo správu i cizích království.*“³³⁸

³³⁵ VANÍČEK, V., 2004, s. 67-84

³³⁶ VANÍČEK, V., 2004, s. 84-85; ŽEMLIČKA, J., 2005, s. 346; *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 148-151

³³⁷ Podle V. Vaníčka Václav nezemřel bez potomků. V písemných pramenech totiž byl objeven zápis, který zmiňuje dceru ještě svobodného krále Václava, jménem Alžběta. Jednalo se o papežskou dispensi z 9. ledna 1332, dle časového údaje by se mohlo jednat o nemanželskou dceru Václava III.

³³⁸ *Zbraslavská kronika*, 1976, s. 151

6. Závěr

Cílem této bakalářské práce je seznámit čtenáře s historickými fakty a zajímavostmi vážícími se ke slavnostním událostem přemyslovské doby, k nastolením, ke korunovacím a k pohřbům. Domnívám se, že tento cíl byl naplněn. Tuto problematiku jsem se snažila postihnout co možná nejvíce komplexně a tím podat co nejúplnější obraz všech známých přemyslovských slavností.

Během psaní této práce jsem se opírala hlavně o kroniky a studie vážící se ke zvolenému tématu, z nichž jsem následně získala náměty a materiál k další práci. Samozřejmě nebylo v mých silách využít a prostudovat plně všechnu literaturu, která se mi nabízela. Mám tím na mysli především cizojazyčné spisy jako kroniku Otokara Štýrského, Thietmarovu kroniku, Regesta Bohemiae at Moraviae IV. a jistě mnoho dalších děl. Nicméně si troufám říct, že má výsledná práce tím nijak neutrpěla. Vše, co jsem chtěla zmapovat, se v práci objevilo. Navíc poznatky z některých, mnou neprobádaných děl, jsou zaznamenány v poznámkovém aparátu prostřednictvím sekundární literatury.

Jsem si vědoma, že tato práce je napsána formou kompilace. Na tomto místě je ale nutné vyzdvihnout hodnotu textu v množství sebraných informací. Slavnostním chvílím, které jsem do této práce shromáždila, se totiž podle mého bádání nevěnuje souhrnně žádná dostupná publikace.

7. Seznam pramenů a literatury

7.1. Prameny

Fontes rerum Bohemicarum II, Kosmův letopis český s pokračovateli, ed. J. Emler, překlad V. V. Tomek, Praha 1874. (latinsky/česky)

Chronicon Aulae regiae - Zbraslavská kronika, přeložil F. Heřmanský, verše R. Mertlík, předmluva a revize Z. Fiala, Praha 1976.

Kanovník vyšehradský, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 201-237.

Kosmova kronika česká, překlad K. Hrdina a M. Bláhová, úvod D. Třeštítk, komentář P. Kopal, Praha - Litomyšl 2005.

Kosmův letopis český, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 1- 198.

Kronika tak řečeného Dalimila, ed. M. Bláhová, překlad M. Krčmová, přebásnění H. Vrbová, Praha 1977.

Kroniky doby Karla IV., ed. M. Bláhová, Praha 1987.

Letopisy české od roku 1196 do roku 1278, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 282-303.

Letopisy Hradištsko – Opatovické, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 385-400.

Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 461 – 516.

Letopis Vincencia, kanovníka kostela pražského, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 407 – 460.

Letopis Vincenciův a Jarlochův, ed. F. Heřmanský, Praha 1957.

Mnich sázavský, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 238-269.

Pokračovatelé Kosmovi, ed. M. Bláhová, Z. Fiala, překlad K. Hrdina, V. V. Tomek, M. Bláhová, Praha 1974.

Příběhy krále Wáclawa I., in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 303-308.

Příběhy Přemysla Otakara II., in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 308- 335.

Vypravování o zlých letech po smrti krále Přemysla Otakara II., in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 335-368.

7.2. Literatura

- ANTONÍN, Robert: *Hnězdenská korunovace krále Václava II.*, in: Časopis Matice Moravské, roč. 123, 2004, s. 337-365.
- ARIES, Philippe: *Dějiny smrti, Díl 1. Doba ležících*, Praha 2000.
- BENEŠOVSKÁ, Klára - JEČNÝ, Hubert – STEHLÍKOVÁ, Dana – TRYML, Michal: *Nové prameny k dějinám klášterního kostela Cisterciáků na Zbraslavi*, in: Umění: Časopis Ústavu teorie a dějin umění Československé akademie věd, roč. 34, Praha 1986, s. 385 – 409.
- BORKOVSKÝ, Ivan: *Pohřby přemyslovských knížat*, in: Dějiny a současnost, roč. 3, 1961, s. 12-13.
- BORKOVSKÝ, Ivan: *Poloha kopce „Žiži“ na Pražském hradě*, in: Časopis Společnosti přátel starožitností, roč. 62, 1954, s. 15-21.
- BRAVERMANOVÁ, Milena – LUTOVSKÝ, Michal: *Hroby, hrobky a pohřebiště českých knížat a králů*, Praha 2001.
- BRAVERMANOVÁ, Milena a kol., *České korunovační klenoty*, Praha 1998.
- CIBULKA, Josef: *Český korunovační řád a jeho původ*, Praha 1934.
- CIBULKA, Josef: *Korunovační klenoty království Českého*, Praha 1969.
- DRAGOUN, Michal: *Den všední, den sváteční a politika přemyslovských Čech*, in: Mediaevalia Historica Bohemica, roč. 4, Praha 1995, s. 47-67.
- DUBY, Georges: *Umění a společnost ve středověku*, Praha 2002.
- DVOŘÁČKOVÁ – MALÁ, Dana: *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, in: Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, MHB 12, Supplementum 3, ed. Dana Dvořáčková - Malá - Jan Zelenka, Praha 2009, s. 33-57.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - JANÁK, Jan - DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II.*, Praha, 2007b.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Václav II. a Cîteaux*, in: *Od knížat ke králům: Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, ed. Eva Doležalová, Robert Šimůnek, Praha 2007a, s. 158–164.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Zbraslav - pohřebiště posledních Přemyslovců*, in: Dějiny a současnost, roč. 13, 1991, s. 57-59.

- JAN, Libor: *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II.*, in: *Listy filologické*, roč. 128, Praha 2005, s. 1–20.
- KEJŘ, Jiří: *Korunovace krále Vladislava II.*, in: *Český časopis historický*, roč. 88, 1990, s. 641-660.
- KOPAL, Petr: *Státnost a rituály v Kosmově kronice*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006*, s. 155-195.
- KULECKI, Michal: *Ceremoniał intronizacyjny Przemysłodów w X-XIII wieku*, *Przegląd Historyczny*, roč. 75, 1984, s. 441-451.
- KUSTERNIG, Andreas: *Bitva na Moravském poli (u Suchých Krut a Jedenspeigen) 26. srpna 1278*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století*, ed. M. Bláhová, I. Hlaváček, Praha 1998, s. 163-189.
- KUTHAN, Jiří: *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý. Král zakladatel a mecenáš*, Vimperk 1993.
- KUTHAN, Jiří: *Cisterciácký klášter a pohřebiště posledních Přemyslovců na Zbraslavi*, in: *Pražský sborník historický*, roč. 10, Praha 1977, s. 81-96.
- LE GOFF, Jacques: *Kultura středověké Evropy*, Praha 1991.
- LE GOFF, Jacques: *Encyklopedie středověku*, Praha 2002.
- MALAŤÁK, Demeter: *Korunovace přemyslovských králů*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006*, s. 47-66.
- MALAŤÁK, Demeter: *Korunovace Vratislava II.*, in: *Časopis Matice Moravské*, roč. 121, Brno 2002, s. 267-286.
- MARÁZ, Karel: *Václav III.*, České Budějovice 2007.
- MAŠEK, Michal: *Korunovace Vladislava II. ve světle numizmatických objevů. Král Vladislav a Judita královna*, in: *Dějiny a současnost*, roč. 27, 2005, s. 12.
- MERHAUTOVÁ, Anežka – SOMMER, Petr: *Strahovský klášter. Jeho založení a románská bazilika*, in: *Umění*, roč. 47, 1999, s. 154–168.
- MOUČKOVÁ, Miroslava: *Za časů přemyslovských knížat*, Praha 2006.
- NODL, Martin: *Rituál rozvodu*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006*, s. 113-134.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny. Dílu I. část II., Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913.

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny. Dílu I. část III., Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197-1253)*, Praha 1928.

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny. Dílu I. část IV., Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253-1271)*, Praha 1937.

NOVÝ, Rostislav: *Symboly české státnosti v 10.-12. století*, in: *Folia Historica Bohemica*, roč. 12, 1988, s. 47-63.

OHLER, Norbert: *Umírání a smrt ve středověku*, Jihlava 2001.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I., Od prvověkosti až do roku 1253*, Praha 2002.

PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II., od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 2002.

PLESZCZYNSKI, Andrzej: *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002.

PROKOPOVÁ, Irena: *Václav II. a založení zbraslavského kláštera*, in: *Historický obzor*, roč. 12, 2001, s. 146-158.

PROKOPOVÁ, Irena: *Guta Habsburská – česká královna a její dvůr*, in: *Časopis společnosti přátel starožitností*, roč. 43, 2005, s. 189–211.

RYCHTEROVÁ, Pavlína: *Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v mediivistickém bádání*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku*. Brno 2006, s. 11-23.

SCHMITT, Jean-Claude: *Svět středověkých gest*, Praha 2004.

SKÝBOVÁ, Anna: *České královské korunovační klenoty*, Praha 1982.

SOMMER, Petr - TŘEŠTÍK, Dušan - ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci: budování českého státu*, Praha 2009.

SOUKUPOVÁ, Helena: *Anežský klášter v Praze*, Praha 1989.

SOUKUPOVÁ, Helena: *Pohřby Přemyslovců v klášteře bl. Anežky v Praze na Františku*, in: *Časopis Národního muzea*, roč. 154, 1985, s. 14-40.

SOUKUPOVÁ, Helena: *Přemysl Otakar II. a program jeho pražského pohřebiště*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století*, ed. M. Bláhová – I. Hlaváček, Praha 1998, s. 203-211.

SOUKUPOVÁ – BENÁKOVÁ, Helena: *Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky Na Františku*, in: *Umění*, roč. 24, 1976, s. 193-217.

ŠMAHEL, František: *Blasfemie rituálu? Tři pohřby krále Václava IV.*, in: *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 161-175.

ŠMAHEL, František: *Královské slavnosti ve středověkých Čechách*, in: *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 107-132.

ŠMAHEL, František: *Smuteční ceremonie a rituály při pohřbu císaře Karla IV.*, in: *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 133-160.

ŠUSTA, Josef: *České dějiny: Dílu 2. část 1, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935.

ŠUSTA, Josef: *Václav II. a koruna polská*, in: *Český časopis historický*, roč. 21, 1915, s. 313-346.

VANÍČEK, Vratislav: *Soběslav I.: Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092-1140*, Praha - Litomyšl 2007.

VANÍČEK, Vratislav: *Vratislav II.*, Praha 2004.

VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 2. 1197-1250, Praha - Litomyšl 2000.

VANÍČEK, Vratislav: *Velké dějiny zemí Koruny české*, Sv. 3. 1250-1310, Praha - Litomyšl 2002.

VÍTOVSKÝ, Jakub: *Zlatnictví na dvoře Václava II.*, in: *Umění 13. století v českých zemích*, Praha 1983, s. 469-483.

VLČEK, Emanuel: *Čeští králové I, Fyzické osobnosti českých panovníků, II. díl*, Praha 1999.

WIHODA, Martin: *První česká království*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Brno 2006, s. 67-100.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí: (1034-1198)*, Praha 1997.

ŽEMLIČKA, Josef: „*Král jako ubohý hříšník svých poklesků litoval v pláči*“. *Václav II., Zbraslav a Svatý Ludvík IX.*, in: *Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, k vydání připravili M. Nodl a P. Sommer ve spolupráci s Evou Doležalovou*, Praha 2004, s. 193-210.

ŽEMLIČKA, Josef: *Panovníci z rodu Přemyslovců*, in: *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 25-56.

ŽEMLIČKA, Josef: *Počátky Čech královských 1198 – 1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002.

ŽEMLIČKA, Josef: „*Politický kalendář*“ přemyslovských Čech, Český časopis historický, roč. 89, 1991, s. 31-47.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali*, Praha 2005a.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990.

ŽEMLIČKA, Josef: *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1986.

ŽEMLIČKA, Josef: *Rituál přísahy a koruna Václava II. K obrazu dvora posledních Přemyslovců*, in: Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, Praha 2005b, s. 35–46.

ŽŮREK, Václav: *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, in: Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická, roč. 176, 2007, s. 105-143.

8. Obrazová příloha

Příloha č. 1

Denár Vratislava II.

Příloha č. 2

Denár Vratislava II.

Příloha č. 3

Vratislav II. na stěně Znojenské rotundy

Příloha č. 4

Denár Vladislava II.

Příloha č. 5

Zlatá pečeť Přemysla Otakara I.

příloha č. 6

Denár Václava I.

Příloha č. 7

Korunovační denáry Vladislava II. s nápisy REX WLADIZLAVS (král Vladislav) a IVDITA REGINA (Judita královna)

Příloha č. 8

Pohřební regálie- koruna, žezlo a jablko- Rudolfa I. byly nalezeny v roce 1870 v kapli sv. Kříže

Příloha č. 9

Královské pohřební insignie Přemysla Otakara II. byly objeveny v dnešní Saské kapli na Pražském hradě v roce 1976

Příloha č. 10

Majestátní pečeť Přemysla Otakara II.

Příloha č. 11

Pražský groš Václava II.

Příloha č. 12

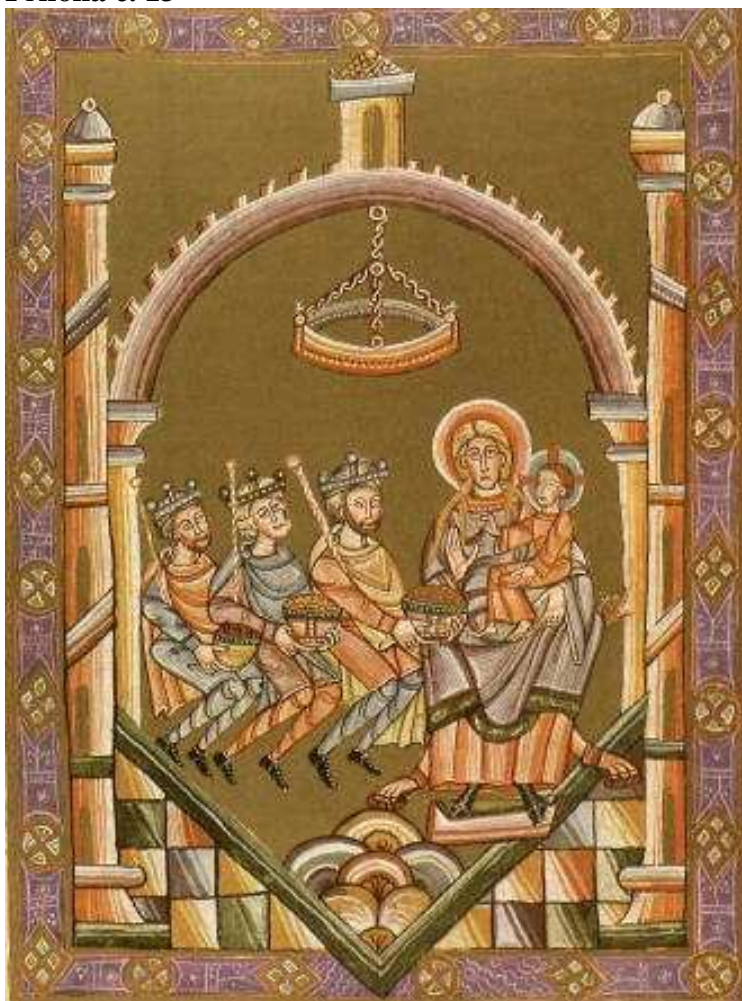

Pasionál abatyše Kunhuty, 1313-1321

Detail erbu českého krále

Příloha č. 13

Královské motivy v Kodexu vyšehradském - Klanění tří králů, lustr ve tvaru koruny

Příloha č. 14

Dřevěná románská truhla Konráda II. Oty

